

VIGILIA

2016 / 6

A fiatalok és a közösségi média

BERTA JUDIT: **Az internet és a fiatalok**

P. SZILCZL DÓRA: **Digitális face-to-face**

ANDOK MÓNIKA: **Cybergyerek-kor**

Báger Gusztáv, Czigány György, Falcsik Mari,
Halasi Zoltán, Iancu Laura és Vörös István versei
Sylvie Germain, Mika Gabriella és Triceps prózája

SÁRKÁNY PÉTER: **Felelősség – identitás – integráció**
Az egyház a menekültekért. A német püspöki kar irányelvei
Beszélgetés Mustó Péterrel

81. évfolyam	VIGILIA	Június
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Kommunió a neten	401
A FIATALOK ÉS A KÖZÖSSÉGI MÉDIA		
BERTA JUDIT:	Az internet és a fiatalok. Gondolatok a jelenről és a lehetséges jövőről	402
P. SZILCZL DÓRA:	Digitális face-to-face	410
ANDOK MÓNIKA:	Cybergyerek-kor. Gyerekek médiahasználatának kutatása	418
SZÉP/ÍRÁS		
CZIGÁNY GYÖRGY:	Angyalok között (<i>vers</i>)	427
IANCU LAURA:	Nádszálak; Harmadik nap a pokolban; Jöttél; Leszáll a köd (<i>versek</i>)	428
VÖRÖS ISTVÁN:	A fejlődésről; Önimádat (<i>versek</i>)	430
HALASI ZOLTÁN:	Bologna (<i>részlet</i>) (<i>vers</i>)	431
SYLVIE GERMAIN:	Magdiel (<i>novella</i>) (<i>Bende József fordítása</i>)	433
FALCSIK MARI:	Önkút; Vörösmartyhoz; Egy terv (<i>versek</i>)	439
TRICEPS:	Tata halála (<i>próza</i>)	441
MIKA GABRIELLA:	A koldus (<i>novella</i>)	444
BÁGER GUSZTÁV:	Zsoltár (<i>vers</i>)	445
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
MÉSZÁROS MÁRTI – SOMOGYVÁRI ZOLTÁN:	Mustó Péterrel	446
DOKUMENTUM		
	■ Az egyház a menekültekért. A német püspöki kar irányelvei, 2016. február 18.	456
NAPJAINK		
SÁRKÁNY PÉTER:	Felelősség – identitás – integráció. A migráció etikai dilemmái a német sajtó tükrében	458
BODÓ MÁRTA:	Hívó keresztény és értelmiségi? Töprengés egy létforma érvényességi köreiről és lehetőségeiről	461
KRITIKA		
BOD PÉTER:	Esterházy Péter – Szüts Miklós: <i>A bűnös</i>	467
GÁSPÁR CSABALÁSZLÓ:	Romano Guardini: <i>A megtámadott hit</i>	467
BARNA GÁBOR:	Erdélyi Zsuzsanna: <i>Múltunk íratlan lírája</i>	470
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	472

Kommunió a neten

A II. Vatikáni zsinat dokumentumaiból látszólag — legalábbis teológiai szempontból — a tömegtájékoztatásról szóló határozat a legkevésbé jelentős. A határozat — amint már címe, *Inter mirifica* is jelzi — „a technika csodálatos alkotásairól” szól, köztük is a tömegtájékoztató eszközökről. A technikai fejlődésnek egy olyan területére világít rá, amely — ma már látjuk — akkor, 1962-ben még szinte a kezdeteknél tartott, hiszen a mindennapjaink részévé vált világhálónak, az okostelefonoknak, a különböző csevegő-fórumoknak akkor még híre-hamva sem volt. A szakemberek a dokumentumot már megjelenésekor erősen bírálták: idejét múltnak tartották. Igazi jelentősége valójában az, hogy egyáltalán létrejött: felhívta az egyház figyelmét arra a világra, amely mára behálózta mindnyájunk életét.

A médiával kapcsolatos — máig legátfogóbb, a kommunikáció teológiájának alapjait lerakó — hivatalos megnyilatkozás húsz évvel később született meg *Communio et progressio* (Közösség és haladás) címmel. Talán legfontosabb üzenete, hogy Isten közösségi lénynek teremtette az embert. Krisztus „a legtökéletesebb kommunikátor”, hiszen „a kommunikáció több, mint gondolatok közlése és érzelmek jelzése. Legmélyebb szintjén saját magunk odaajándékozása a szeretetben.” Isten erre az egzisztenciális kommunikációra hív meg minden embert. Senki sem maradhat magába zárkózott sziget, a kommunikációnak a kommunió, a közösség létrejöttét kell szolgálnia. A világháló pedig megteremti a technikai lehetőséget arra, hogy valóban „egyetlen nagy kerekasztal” köré gyűjtse össze az emberiség nagy családját. Ez az új kapcsolatrendszer így elősegítheti a megváltás célját, az emberiség egybegyűjtését egyetlen nagy szeretetközösségben.

E szinte utópisztikusnak látszó, ám gyönyörű cél mellett persze az összes felelős egyházi megnyilatkozás rámutat az új technikával járó veszélyekre is. Mint minden technikai-tudományos eszköz, ez is használható jóra és rosszra, szolgálhatja az emberek javát vagy okozhat károkat. Az információs robbanás olyan gyorsan szakadt ránk, hogy a hatásvizsgálatok alig tudnak lépést tartani a technikai fejlődéssel, feltárni, hogy mindez hogyan formálja át az emberek szokásait, kapcsolatait, egész életét. Pedig a mai felnőttek, a digitális „szép új világot” létrehozó „bevándorlók” felelősek a jövő nemzedékért, a most fölcseperedő gyermekekért.

A lelkipásztorok előtt is korábban ismeretlen, új missziós terület tárul fel: megszólítani azokat is, akik már a digitális világba születnek bele. Interaktív módon bekapcsolódni abba a sokirányú kommunikációba, amelyben a kereszténységet valamiképpen magukénak vallók, a különböző vallások követői, a saját világnézetet összebarácsolók, hívők és nem hívők párbeszédet kezdenek egymással.

Az internet és a fiatalok

BERTA JUDIT

Gondolatok a jelenről és a lehetséges jövőről

1979-ben született Szegeden. Pszichológus, a PPKE BTK Fejlődés- és Klinikai Gyermeklélektan Tanszékének adjunktusa.

Ma már nem kérdés, hogy az internet, és azon belül is a legnépszerűbb (közösségi) oldalak életünk minden területén jelen vannak. Számos kutatás bizonyította, hogy hatással vannak az információszerzés és a szórakozás módjára és tartalmára, a kapcsolattartás jellegzetességeire, emellett olyan specifikus területekre is, mint az egyén énképének, önértékelésének, párkapcsolatának formálódása. Az viszont még mindig kérdés, hogy mindezeken, és más, ma még talán nem is feltételezett vonatkozásokban milyen hosszú távú hatásokra számíthatunk. A digitális világ sokszínűsége, de főként változékonysága dilemmaként jelenik meg az olyan témákról való gondolkodásban, mint hogy: az, amit ma teljes természetességgel (és egyre nagyobb elfogadottsággal) használunk, vajon néhány év — vagy akár néhány hónap — múlva is ugyanolyan helyet foglal-e el az életünkben? Milyen módon alakul át — ha egyáltalán átalakul — a munka, a tanulás és a magánélet az interneten hozzáférhető és használható platformok hatására?

Átalakulás vagy stabilitás?

A média mindig is innovatív jellegzetességekkel bírt, és minden új eszköz vagy tartalom megjelenésekor a fiatalabb korosztály körében vívta ki a legnagyobb népszerűséget. Gondoljunk csak a mozi, a televízió vagy modern zenei technológiák feltűnésére: mindig valami újat, valami frisset hoztak magukkal, amelyekre a kamaszok és a fiatal felnőttek voltak a legfogékonyabbak, őket pedig a saját, lassabb tempójukban követték az idősebb generációk. Mára már a felsorolt tartalmak és eszközök magától értetődően simulnak bele hétköznapjainkba, a velük kapcsolatos aggodalmak (például hogy milyen hatással vannak az ifjúságra) a legtöbb esetben már-már megmosolyogtatónak tűnnek. Eszközeink vannak arra, hogy miként szűrjük ki azokat a mozi- vagy televízió-műsorokat, amelyekről úgy gondoljuk, károsak lehetnek a gyerekek számára, illetve ha magánszemélyként nincs is erre rálátásunk, a megfelelő törvényi szabályozások tesznek arról, hogy legalább alapszinten informálva legyünk mindezekről.

Miért alakulna ez másképp az internet esetében? A digitális szféra ma még mindig új, a hazai penetrációt alapul véve a rendszeres használat tekintetében még alig egy évtizedes múltról beszélhetünk. Mondhatni természetes, hogy egyelőre a vészjósló hangok vannak túlsúlyban, amelyek a lehetséges veszélyeket hangsúlyoz-

zák. Az emberi kapcsolatok elsorvadását, a kommunikáció gazdagságának csökkenését, a függőséget, az online játékok hatására bekövetkező növekvő agressziót, az anonimitás lehetőségével együtt járó csalások és megtévesztések esélyének növekedését.

Azonban a pesszimisták mellett mindig ott voltak, és most is ott sorakoznak a médiaoptimisták, akik szerint az internet a hétköznapi és szakmai életet egyaránt megkönnyíti, segít megtalálni azokat az embereket, akik hasonló dolgok iránt érdeklődnek, mint mi, az információ és a szórakozás kimeríthetetlen tárházaként áll rendelkezésünkre, és számos területen (mint például a szövegértés vagy tartalom-létrehozás) fejlesztő hatással bír.

A két szélsőséges álláspont mellett pedig megjelent egy harmadik is, mely szerint az internetes aktivitás hatására semmi lényegi nem fog megváltozni az emberi viselkedésmódban. Véleményük az, hogy az alapvető humán motivációk és szándékok olyan régóta léteznek és működnek bennünk, hogy pusztán egy technológiai változás hatására nem fognak átalakulni. Nagyon röviden úgy fogalmazhatnánk meg, hogy az online működésmódban ugyanazok a törvényszerűségek mutatkoznak meg, mint a hétköznapi viselkedésben, csak a kontextus más. Természetesen ez a közeg létrehozhat eltéréseket abban, hogy miként nyilvánulunk meg másokkal szemben, vagy mit mutatunk meg saját magunkból, de a háttérben húzódó motiváció mindig ugyanaz. Tartozni valahová, megerősítéseket kapni másoktól, saját magunkat a lehetőségekhez mértén kedvező színben bemutatni, véleményünket kifejteni.

Ahogy fentebb utaltunk rá, mindig a fiatalabb korosztály volt az, aki fogyasztóként és — ha volt rá lehetősége — tartalom-létrehozóként az új médiumok legaktívabb populációjaként volt jellemezhető. Nincs ez másként az internet esetében sem: a kisiskolás, a serdülő és a fiatal felnőtt korosztály az, aki a digitális platformok elsődleges célcsoportjaként, felhasználójaként és előállítójaként jelenik meg. A kérdés már csak az, hogy mennyire tudatosan irányított és önként vállalt tevékenységekről van itt szó; van-e oka tartani az idősebb generációnak attól, hogy beteljesül a médiapesszimisták víziója, és a fiatalok az internetes világ áldozataként, a divatossá váló jelenségek pusztá követőiként, nem pedig azok felkészült, kritikus és tudatos használóiként fognak funkcionálni.

Még mielőtt megkísérelnénk megválaszolni a felsorolt kérdéseket, tekintsük át, hogy milyen általános jellegzetességekkel írható le a fiatalok internethasználata, azon belül legfőképpen a közösségi média platformjain történő aktivitása.

**Az internet és a fiatalok:
a vonzalom háttere**

A fiatal generáció az internet szakavatott felhasználója — legalábbis ez tűnik ki szinte minden tudományos jellegű írásból vagy publicisztikából. Ez azonban önmagában nem igaz; valóban több fiatal jellemezhető magasabb fokú affinitással a digitális eszközök használatában, emellett hétköznapi tevékenységeik (például a társaikkal való

¹Lásd például Gregor E. Kennedy – Terry Judd – Barney Dalgarnot – Jenny Waycott: *Beyond natives and immigrants: exploring types of net generation students*. Journal of Computer Assisted Learning, Vol 26, Issue 5, October 2010, 332–343.

²Kitta Gergely: *Fiatalok, újmédia, identitás*. In Apró István (szerk.): *Média és identitás*. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2014, 55–67.

kapcsolattartásuk) is jóval inkább kötik őket az internethez, de ettől függetlenül nem kezelhetőek homogén csoportként. Nemük, koruk, iskolázottságuk, lakóhelyük befolyásolja azt, hogy milyen mennyiségben és legfőképpen minőségben használják a digitális eszközöket.¹

Ha viszont a serdülő az internetet legalább olyan kompetenciával használja, mint a korosztálya átlaga, akkor annak vonzereje egy, a mai korig nem jellemző faktoriall bír: a fiatalok sikeresnek érzhetik magukat valamiben, még azelőtt, hogy a felnőtt szerepekbe helyezkednének. Korábban nem volt példa arra, hogy a kisiskolás vagy a serdülő korosztály valamihez egyértelműen jobban értett volna, mint a felnőttek. Az idősebb generáció eredményei (például anyagi biztonság, szakmai kompetencia) még most sem elérhetőek számukra a felnőtt kor beköszönnte előtt, de a médiumok mélyreható ismerete (amely kétségtelenül a későbbi boldogulásuk alapját is jelenti) már ebben a fiatal korban is magukénak tudható.²

A felhasználási ismeretek és a kompetencia mellett a fiatalok nyitottsága az újabb és újabb lehetőségek iránt magasabb fokú, mint az idősebbeké. Hívogató számukra, hogy az internet olyan közeget testesít meg, ahol „maguk lehetnek”, ahol a velük egykorú és hasonló érdeklődésű fiatalokkal kommunikálhatnak. Ezt a tendenciát is tekinthetjük úgy, mint ami mindig is jellemezte a kiskamasz és serdülő korosztályt: egyre inkább elszakadni a szülőktől, kialakítani a saját ízlést és véleményt, olyanokkal ütköztetni az álláspontjukat, akiknek a véleménye akkor már igazán számít — a kortársakéval. A digitális platformok erre kiváló terepet nyújtanak, sokszínűségükkel (kép, hang, audiovizuális vagy éppen szövegalapú tartalmak) a fiatalok megnyilvánulásainak széles spektrumot biztosítanak.

Az internet könnyebbé tesz számos olyan viselkedésformát, amelyek a hétköznapi, szemtől-szemben helyzetekben nehézkesek, vagy éppen bonyolult kulturális elvárásokkal terheltek. Az egyik példa erre az énbemutató, azaz annak demonstrálása a többi ember felé, hogy „ki vagyok én”, mit gondolok saját magamról, és mit szeretném, ha mások tudnának rólam. Ha valakivel először találkozunk, vagy éppen az ismerkedés bonyolult folyamatában vagyunk, nem mondhatunk magunkról olyasmit, hogy „művelt és széles látókörű ember vagyok”, mivel ezt az íratlan normák tiltják számunkra, emellett félünk attól, hogy a másik szemében hencegőnek tűnnénk. Ehelyett az ismeretség elmélyülésével ezek az információk — jó esetben — kiderülnek rólunk, vagy egyre nyilvánvalóbbak lesznek a másik fél számára. A közösségi oldalakon mindezekhez képest már az ismeretség jóval korábbi szakaszában lehetőségünk van arra, hogy irányítsuk a rólunk szóló benyomás formálódását, illetve hogy képekkel, kommentekkel, megosztásokkal gazdag információt nyújtsunk a kívüllég felé arról, hogy milyenek vagyunk (vagy mit szeretnénk mutatni magunkról).

A másik példa az anonimitással kapcsolatos; a legnépszerűbb közösségi oldalon (Facebook) nincs erre lehetőség, viszont a serdülők körében egyre népszerűbb Instagramon vagy a Snapchaten, illetve

más egyéb oldalakon (például blogfórumokon) igen. A fiatalok itt „elbújhatnak” egy saját maguk által választott felhasználónév mögé, és élve a beazonosíthatatlanság előnyével, számos interperszonális helyzetet kipróbálhatnak. Kifejthetik véleményüket, vitatkozhatnak másokkal, ismerkedést kezdeményezhetnek anélkül, hogy félniük kellene a fizikai megjelenésükből vagy társas pozíciójukból fakadó negatív megítélésektől. Mindennek persze vannak árnyoldalai is (mint például az anonimitásból fakadó gátlástalanság), de a negatívumokról mindig több szó esik, mint a lehetséges előnyökről.

Az internet és a „demokratikus” működésmód

Serdülőkorban a normál fejlődésmenet része a szülők (és a még idősebbek) generációjának elképzeléseivel és működésmódjával való szembeszegülés. A fiatalok ebben az időszakban természetesen természetesen kérdőjelezték meg mindazt, ami a korábbi időszakot jellemezte, és keresik saját útjukat. Kritikai megjegyzéseik, a szemükben avíttak tűnő jelenségek újragondolása és másokkal történő megvitatása mind-mind hozzájárul saját személyiségük kialakulásához.

Mindez tehát így történt a korábbi évtizedeket tekintve is. Miben hozott változást az internet? A „közönség” kiszélesedése és a véleménynyilvánítás lehetőségeinek bővülése mindenképpen ide sorolható. Egyes internetes oldalakat szokták „online agorának”³ is nevezni, ahol a nézetek és információk demokratikus módon és óriási befogadó-közönség előtt jelenhetnek meg. Soha nem tapasztalt lehetőségünk van arra, hogy kifejtsük a véleményünket, és mindezzel emberek ezreit vagy akár millióit is elérjük. Az internet legtöbb oldala úgy működik, hogy nincsen autoritás, a moderálási alapelveket (ha vannak) figyelembe véve bárki elmondhatja, mit gondol. Ez pedig az identitásukat kereső, a kritikai hozzáállást egyébként is előszeretettel gyakorló kamaszok esetében még inkább növeli az online terek vonzerejét.

Mindennek természetesen hátulütői is vannak; a demokratizált kommunikációs jelenlét valójában az autoritás státuszának relativizálódását hozza létre: az ismeretanyag nem hierarchikus, bárki véleménye relevánsként tűnhet fel, sőt azok lényeges mivoltát a like-ok és megosztások száma dönti el. A tudás korábbi birtoklóinak (pedagógusok, tudósok, kutatók, szakértők) nézete azonos súllyal jelenik meg, mint a laikusok elképzelése vagy személyes tapasztalata. Mindez az ismeretanyag statikusságának és véglegességének feloldódásához vezethet, a korábban könyvekben és iskolai jegyzetekben lefektetett alapelvek átstrukturálódását hozhatja létre. A fiatalok ezek alapján kvázi joggal érezhetik azt, hogy bármiben számít a saját, személyes véleményük, hogy az bármikor kifejezhető és relevanciával bír. A pedagógusok és a munkaadók számára ez újfajta kihívást jelent: alkalmazkodniuk kell azokhoz a rutinokhoz, amelyek a fiatalok életében mára már magától értetődőek (gyors, sőt azonnali visszajelzések, közvetlenül fellelhető információ, illetve a nézetek ütköztetésének lehetősége).

³Sherry Turkle: *Alone Together*. Basic Books, New York, 2011, 75.

⁴Fábri György:
Új média használat, online kommunikáció. A Közigazgatási Vezetői Akadémia tréning-háttéranyaga,
Budapest, é. n.

A konvencionális információbefogadási és -közlési rutinjainkra a linearitás volt jellemző, míg az internet (és azon belül is leginkább a felhasználó aktivitását kívánó platformok) a közlő és befogadó közti elválasztás viszonylagosságát hozzák létre, amely nehezíti a standardizálást és a számon kérhetőséget is.⁴

Már kevésbé tartható a bölcs és felkészült tanár és a tudást passzívan befogadó diák kettőse, az internetet használó fiatalok maguk hozzák létre a tartalmakat, vagy átalakítják, saját ízlésükre formálják a hozzáférhető anyagokat.

A közösségi oldalak és a fiatalok

⁵<https://newsroom.fb.com/company-info/>

⁶<http://hu.socialdaily.com/articles/2014/09/03/instagram-vs-facebook>

Ma még elmondható, hogy a közösségi oldalak közül a Facebook számít a legnépszerűbbnek (2015. decemberi adatok szerint több mint egymilliárd naponta aktív felhasználóval rendelkezik⁵), de ahogy korábban kifejtettük, az internetes platformok és a felhasználók preferenciái folyamatos átalakulásban vannak, így nem tudhatjuk, hogy néhány év múlva ez az állítás megállja-e majd a helyét. Mindezt kiegészíti az a tendencia, mely szerint az amerikai tinédzserek körében a Facebook egyre kevésbé népszerű, míg például az Instagramnak egyre több ilyen korú felhasználója van.⁶ Ennek hátterében az áll, hogy a szülők és nagyszülők generációja is egyre aktívabban van jelen a Facebookon, ami a gyerekeik, illetve unokáik számára visszatartó erő lehet. Mindazonáltal a legtöbb vizsgálat még mindig a Facebookkal foglalkozik, illetve a magyar serdülők esetében még kevésbé érezhető ez az „elvándorlás”, így a továbbiakban mi is ennek az oldalnak a jellegzetességeit mutatjuk be.

Alapvető kérdésként merül fel, hogy milyen motivációk állnak a Facebook-használat hátterében. Egyfajta megközelítés szerint az elsődleges szempont a szociális beilleszkedés és a személyes kapcsolatok fenntartása, ezen belül pedig az alábbi négy tényező különíthető el:⁷

⁷Chia-cen Yang – B. Bradford Brown:
Motives for Using Facebook, Patterns of Facebook Activities, and Late Adolescents' Social Adjustment to College.
Springer Science & Business Media,
New York, 2013.

- elektronikus interakció a barátokkal;
- „leselkedés”: mások profiljának megtekintése, aktivitásának nyomon követése;
- önmagunk bemutatása: érdeklődési körök és attitűdök kommunikációja;
- játék.

⁸Khe Foon Hew:
Students' and teachers' use of Facebook.
Computers in Human Behavior, Vol. 27, Issue 2, March 2011, 662–676.

Egy másik megközelítés szerint a Facebook-jelenlét és aktivitás mögöttes motivációja ennél még összetettebb, kilenc tényező emelhető ki:⁸

- már meglévő kapcsolatok ápolása;
- új emberek megismerése;
- népszerűbbé válás: az ismerősök száma vagy az aktivitás gyakorisága miatt;
- az üres idő kitöltése;
- önkifejezés;
- tanulás;
- feladatok kezelése: például a születésnapokra való emlékeztetők, események szervezése;

⁹Fehér Katalin:
Közösségi média hype.
http://www.academia.edu/3003834/Kozossegi_media_hype

¹⁰Brendesha M. Tynes:
Internet safety gone wild? Sacrificing the educational and psychological benefits of online social environments. *Journal of Adolescent Research*, Vol. 22, Issue 6, November 2007, 575–585.

¹¹Fábri György: i. m.

A vizualitás jelentősége

¹²Internet.org:
A Focus on Efficiency. A whitepaper from Facebook, Ericsson and Qualcomm. September 16, 2013, 6–10.
https://fbcdndragon-akamaihd.net/hphotos-ak-prn1/851575_5207978779_91079_393255490_n.pdf

¹³Lásd például Shanyang Zhao – Sherri Grasmuck – Jason Martin:
Identity construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships. *Computers in Human Behavior*, Vol. 24, Issue 5, September 2008, 1816–1836.

¹⁴Nancy A. Van House:
Flickr and public image-sharing: distant closeness and photo exhibition. In: *Proceedings of the*

— információ szerzése: mások adatlapjának vagy tevékenységeinek figyelése;

— a Facebook-használat „menő”, azaz aki nincs jelen, annak társas megítélése negatívabbá válhat.

Láthatjuk tehát, hogy sokféle motiváció állhat a Facebook-használat háttérében, amely alátámasztja azt az elméleti vonulatot, mely szerint a médiumok egyre inkább az egyéni szükségletek kielégítését szolgálják. A serdülők eltérő igényekkel és aktivitási mintázatokkal jellemezhetőek, ami viszont mindegyik háttérében azonosítható, az a Facebookkal kapcsolatos „aki kimarad, az lemarad” érzés.⁹ A fiatalok komoly pszichoszociális és tanulási előnyöktől esnének el, ha nem lennének aktív felhasználók,¹⁰ hiszen az ott megosztott információk nem pusztán a kommunikált tartalommal egyenértékűek; a velük egykorúak által kedvelt tartalmak megismerése, a kommentelésben való részvétel, a mások közötti kapcsolat megfigyelése hozzájárul a társas viszonyok jobb megismeréséhez és a saját kompetenciáik fejlődéséhez.

Az internetes tartalmak átalakulása az elmúlt néhány évben még egy fontos kérdést érintett, nevezetesen a képiség felerősödését a szövegalapú információkkal szemben. Bármilyen honlapot (akár a hírportálokat) vagy teljesen más tematikájú oldalakat veszünk alapul, a vizualitás túlsúlyban van a szöveggel szemben, a képek segítenek befogadni és feldolgozni az ott található adatokat. Mindez pedig a kifejezés és a megértés ritmusát is átalakítja, és új igényeket támaszt a tartalom létrehozóival szemben.¹¹

Nincs ez másképp a közösségi oldalak esetében sem: a világ összes weboldala közül a Facebookra töltötték fel eddig a legtöbb fényképet, 2013-ban az 1,15 milliárd felhasználó képeinek száma elérte a 250 milliárdot.¹²

Emellett a vonatkozó kutatások¹³ arra is rámutattak, hogy a Facebook-felhasználók preferálják a képeken keresztül történő megnyilvánulásokat a szövegalapú közlésekkel szemben. Kérdésként merül fel, hogy mi motiválja az egyéneket a képfeltöltésre. Van House¹⁴ szerint ennek háttérében négy fő motiváló tényező van:

— memória, narratíva: a képek segítik a visszaemlékezést, és személyes narratívát hoznak létre az egyénről;

— kapcsolatok kialakítása: a régi ismerősök számára segíti a beazonosítást;

— énreprezentáció: tudatos szelektálás annak megfelelően, hogy mit szeretnének láttatni saját magunkból;

— önkifejezés: értékeink, attitűdjeink, érdeklődési körünk bemutatása a képeken keresztül.

A képek nemcsak önmagukban jelentik az önfeltárás magasabb szintjét; egy kutatás szerint minél inkább beazonosíthatóak vizuálisan a személyek, annál hajlamosabbak személyes információkat közölni magukról.¹⁵

Conference on Human Factors in Computing Systems. San Jose, CA, USA, 2007, 2717–2722.

¹⁵Erin E. Hollenbaugh – Marcia K. Everett: *The effects of anonymity on self-disclosure in blogs: An application of the online disinhibition effect*. *Journal of Computer-Mediated Communication*, Vol. 18, Issue 3, April 2013, 283–302.

Magánélet és intimitás a közösségi oldalakon

¹⁶Kósa Éva – Vajda Zsuzsanna: *Szemben a képemyővel*. Eötvös József Kiadó, Budapest, 1998.

¹⁷Amy Muise – Emily Christofides – Serge Desmarais: *More information than you ever wanted: Does facebook bring out the green-eyed monster of jealousy?* *Cyber Psychology & Behavior*, Vol. 12, Issue 4, July 2009, 441–444.

¹⁸Römer Glória – Fekete Nikolett: *A Facebook okozta párkapcsolati féltékenység az önértékelés, a szorongás és a kötődési stílusok tükrében*. *Alkalmazott Pszichológia*, 14. évf., 2014/1. 149–161.

A mai kamaszok a képiség világában nőttek fel, és ez nem csak a legfiatalabbakra igaz, ugyanis ez a tendencia nem az internettel kezdődött el. A „televízió korában”, azaz amikor még az számított domináns médiumnak, a sokat tévéző gyerekek esetében gyakori volt az a pedagógusi panasz, mely szerint nehéz őket csak szöveg-alapú információkkal lekötöni, szükség van képekre vagy videókra ahhoz, hogy felkeltsék az érdeklődésüket.¹⁶ Mindez fokozottan igaz az internet világára, ahol az alapvető működésmód a vizualításra épül; ez pedig az oktatásban vagy akár a munkafolyamatok alakításában is átalakulásokat követelhet meg.

Amellett, hogy a közösségi oldalak használata a lazább kortárskapcsolatok alakulását nagymértékben meghatározza, az ezeknél mélyebb elköteleződést igénylő személyes kapcsolatokra is erős befolyást gyakorol, mind baráti, mind pedig párkapcsolati szinten. Ennek hátterében áll az a tendencia, mely szerint tartalomként jelenik meg a korábban gyakorlatilag észrevétlen magánélet. Az internet megjelenése előtt csak a közvetlen hozzátartozók és barátok értesültek arról, ha például valaki párkapcsolatba lépett, és elképzelhetetlen volt, hogy az egyén kiáll egy nagyobb közösség elé, és kinyilvánítja, hogy „x és én máától kezdve együtt járunk”. Ma viszont ez a legnagyobb természetességgel kinyilatkoztatásra kerül a Facebookon keresztül, ahol folyamatosan nyomon követhetjük mások párkapcsolati státuszát.

Mindez nem kizárólag abban hozott átalakulást, hogy nagyobb nyilvánosság előtt zajlik az egyének magánélete (és egyelőre feltáratlan kérdés az, hogy például az elköteleződésre ez milyen hatással van), hanem a párkapcsolatok dinamikájában is. A Facebook nyitott természete könnyű hozzáférést ad a másik féllel kapcsolatos információkhoz,¹⁷ viszont az ott megjelenő adatok mennyisége ambivalenciát hozhat létre: túl sok a feldolgozandó anyag, olyan ismereteket is szerezhethünk a másikról, amit egyébként nem tudunk (hol jár éppen, mire gondol), mindemellett viszont hiányos az információ, mivel nem ismerjük az események minden részletét és magát a kontextust. Ennek következtében nem tudunk teljesen pontos képet kialakítani, ami a másikkal kapcsolatos bizalmatlansághoz, féltékenységhez vagy folyamatos monitorozó viselkedéshez vezethet.¹⁸ A szülők mindezek alapján jogosan érezhetik azt, hogy kevésbé tudnak már segíteni gyermekeiknek a párkapcsolatokkal összefüggő kérdésekben. A személyközi kapcsolatok alapjellegzetességei változatlanok, viszont a kontextus, amelyben egy része jelenleg zajlik, ismeretlen számukra.

A közösségi média megjelenésével a publikus és személyes információk természete is átalakult: összerosódtak a köztük lévő határok, ma már nehéz eldönteni, hogy mi az, ami a magánéletünknek már olyan intim része, amit nem osztanánk meg másokkal online formában. A döntés azért sem egyszerű, mert érvényesül a mások elvárásainak való megfelelés kényszere és az adott közösségben jellemző

¹⁹Stephanie T. Tong – Brandon Van Der Heide – Lindsey Langwell – Joseph B. Walther: *Too Much of a Good Thing?* Journal of Computer-Mediated Communication, Vol 13, Issue 3, April 2008, 531–549.

A kapcsolati háló jelentősége

²⁰Sonja Utz: *Show me your friends and I will tell you what type of person you are: how one's profile, number of friends, and type of friends influence impression formation on social network sites.* Journal of Computer-Mediated Communication, Vol. 15, Issue 2, January 2010, 314–335.

Összegzés

²¹Herzog Csilla – Racsko Réka: *Hol tart a hazai médiaoktatás? A tizenévesek média-műveltségének empirikus vizsgálata a tudatos médiahasználat és kritikus médiafogyasztás vonatkozásában.* Oktatás-Informatika, 2. évf., 2011/3–4. 45–60. http://www.eltereader.hu/media/2013/05/Okt_Inf_2011_3_4_opt.pdf

normákhoz való igazodás: ha azt látjuk, hogy mások szerint helyénvaló egy közösségi oldalon írni vagy képeket megosztani például egy meghitt partneri együttlétről, akkor nagyobb a valószínűsége, hogy mi magunk is meg fogjuk osztani az ehhez hasonló tartalmakat.

A web 2.0 korában tartalomként jelenik meg maga a kapcsolat is, azaz információt hordoz a kapcsolati hálók megléte, mozgása, dinamikája, és az egyes kapcsolatok eseményei is. A társas kapcsolatok jellegére vonatkozó információk, mint az ismerősök száma, nagymértékben befolyásolhatják egy adott személy megítélését, például a neki tulajdonított személyiségjegyek, illetve társas kíváncsiság szempontjából.¹⁹ Emellett az egyén ismerőseivel kapcsolatos információk (például hogy milyen tartalmú bejegyzéseket osztanak meg) befolyásolhatják az egyénről alkotott benyomást.²⁰

Mindezek alapján nem meglepő, hogy a felhasználók milyen sok időt töltenek online kapcsolataik ápolásával, még akkor is, ha a felsorolt tényezőkkel nincsenek teljes mértékben tisztában.

A fentiekben igyekeztünk rávilágítani arra, hogy milyen sok helyszínen és sokféle értelemben van jelen a fiatalok életében az internet és a közösségi oldalak (és természetesen nem is érintettünk minden vonatkozó kérdést). Az az elképzelés, mely szerint az alapvető emberi motivációk ugyanúgy működnek a digitális világban, mint a való életben, nem mentesít minket az alól, hogy az internet mint kontextus befolyásoló erejével foglalkozzunk, és megértsük azokat az eltéréseket, amelyek a jól ismert offline világtól megkülönböztetik. Tennünk kell ezt azért is, mert a vonatkozó kutatások szerint²¹ a fiatalabb korosztály kompetens módon használja az internetet, de nem biztos, hogy azt értelmezni is tudja. A digitális műveltség alapeszméjének megfelelően nem elegendő az információ megszerzésének készsége, a forrással kapcsolatban kérdéseket is kell tudni feltenni, képesnek kell lenni azt kritikusan szemlélni (például különbséget tenni a tények és vélemények között, felismerni a manipulációt).

A közösségi oldalakkal kapcsolatban szintén rengeteg olyan aspektus van, amit tudatosítani kell ahhoz, hogy kellő módon legyünk felvértezve a lehetséges negatív hatásokkal szemben: a kapcsolatok kialakulásának dinamikáját, az ott létrejövő kvázi-közösség konformizáló hatását, a lájkolások és megosztások valós mivoltának megkérdőjelezését, a saját reakcióink kritikus szemléletét.

Mindezek megvalósulásában a felnőtteknek (szülőknak, pedagógusoknak) komoly szerepet kell vállalniuk: nemcsak a fiatalok digitális aktivitásának elfogadásában, hanem az értelmezés és megfelelő online viselkedés alakításában is. Mert ez nemcsak az „ő világuk”, hanem a „mi világunk” is.

P. SZILCZL DÓRA

Digitális face-to-face

1971-ben született Pécsen. Kommunikációkutató, a PPKE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Intézetének oktatója.

¹Gyorsabban fogadják be az információt, jobban támaszkodnak a kommunikációs technológiákra, memorizálás helyett az archiválásban és (vissza)kereshetőségben gondolkodnak, funkcióreleváns tartalmak fogják meg őket, gyakorlatközpontúak, ami meglátszik abban, hogy az aktív tanulási formákat részesítik előnyben szemben a passzív befogadással. A NET-GEN (netgeneráció) sajátosságaiból fakad a pedagógiai modelleken való változtatás szükségessége.

²Instant Message Generation.

³Kifejezve, hogy a Z-generáció képes irányítani az információáramlást.

⁴Az elnevezés nyilvánvaló utalás a videojátékok nemzedékére.

⁵Internet-generáció. Az újabb elnevezések a technológiai fejlesztésekhez kapcsoltnak értelmezik már a generáció sajátosságait.

Látszólag ellentmondás a cím. Hogyan beszélhetünk a személyközi kommunikációt jellemző szemtől-szembe (*face-to-face*) kapcsolatokról és digitális közegről egyaránt? Most mégis megpróbálom. A gyerekek és kamaszok személyközi kapcsolatainak jó része egyre inkább a virtuális térben formálódik. Az iskolában együtt töltött idő után a terep otthon a Facebookon és egyéb közösségi oldalakon folytatódik. A jelenlét — még ha virtuálisan is — fontos szerepet tölt be ennek a generációnak az életében. Akár parafrázálhatnánk Pierre Bourdieu-t, a neves francia szociológust is: létezni annyi, mint láthatónak lenni, Facebookon, Twitteren és chat kapcsolatokban. A megmutatkozás, a feltárulkozás, a megosztás, az érzelmkifejezés, a tetszés- vagy épp nem-tetszés-nyilvánítás — mely fogalmak mindegyike a személyközi kommunikáció alapkategóriáiként ismert — kulcskifejezései a digitális kommunikációnak. Ezért is látom indokoltnak, hogy ebben a cikkben arról a kérdéskörrel beszéljek, hogy miként jelenik meg a személyközi kapcsolat digitális közegben. Hogyan tekintjük a digitális környezetet mint mediatiázálási formát? Legtöbbször tértéremként írok le, amiben; vagy eszközként, amin keresztül a kapcsolati lét bonyolítható. Bármelyik felfogás mellett tesszük is le a voksunkat, egy biztos, mára megkerülhetetlen jelenségről van szó. Az, hogy ezt kifejezetten a gyerekek oldaláról nézzük meg, a lap tematikus számából következik.

Az új generáció

Számos kutató állítja, hogy a világ „átítatódott a digitális technológiával”, ezért a mostani generáció másként viselkedik, mint a megelőzőek. Másként gondolkodnak, másként tanulnak¹ — s ez komoly kihívást jelent az előző generációból származó pedagógusok többsége számára, oktatási reformokat tesz indokolttá. A fiatal nemzedéknek mások a társadalmi prioritásai, más elvárásai vannak az étellel kapcsolatban. Ennek az új generációnak a leírására az elmúlt évtizedekben számos fogalom született: Millennials (Howe-Strauss), Net Generation (Tapscott), digitális bennszülöttek (Prensky), IM² Generation (Lenhart-Rainie-Lewis), Y-Generáció (Jorgensen), Homo Zappiens³ (Veen), Gamer Generation⁴ (Carstens és Beck) Google Generation (Rowland et al.), i-generation⁵ (Rosen).⁶ A számos elnevezés mögött egy adott jelenség áll, gyermekeink világának mássága és az ennek megértésére irányuló törekvés. E felsorolásból hármat szeretnék kiemelni, ezek ugyanis nagyobb ismertségre tettek szert a többinél, s a témáról folytatott diskurzusban is gyakrabban találkozunk velük.

1. NET-Generáció (netgeneráció);
2. digitális bennszülöttek;
3. Y-generáció.

⁶Bővebben:
<http://www.heacademy.ac.uk/sites/default/files/next-generation-and-digital-natives.pdf>

⁷John Palfrey és Urs Gasser *Born Digital* című 2008-as könyvükben kritikával illetik a fogalmat, hisz a digitális írástudás, a technológiához való hozzáférés mégiscsak tanulás útján szerzett képesség. A digitális bennszülöttek kifejezés így félrevezető, hisz a technikához való hozzáférés függvényében generáción belül is vannak különbségek.

⁸A tanításnak egyre inkább el kellene válnia a tanárközpontú megközelítéstől, és egyre inkább teret követel magának a tanulóközpontú szemlélet. Ebben már nem az átviteli modell dominál, melynek értelmében a tanár közöl valamit a tanuló számára, hanem a hangsúly a tanuló felfedező, felismerő tevékenységére irányul. Forrás: <http://www.heacademy.ac.uk/sites/default/files/next-generation-and-digital-natives.pdf>. Ebben kap szerepet az internet mint interaktív környezet (ott is jól kimutatható a váltás, miként lesz a korábbi médiumok befogadójából — amely passzív státus — felhasználó, aki böngészik, válogat s maga is tartalmat állít elő.

NET-Generáció

1997-ben jelenteti meg Don Tapscott *Growing Up Digital: A Rise of the Net Generation* címmel könyvét, melyben elsősorban üzleti szempontból elemezte az új digitális nemzedéket. Az 1977–1997 között születetteket értette az elnevezés alatt, ők azok, akik már úgy nőttek fel, hogy körbevette őket a digitális média. A szerző állítja, hogy az e nemzedéket leginkább befolyásoló hatás a digitalizáció előretörése. Igyekezett azokat az attitűdöket megragadni, melyek a nemzedékváltás kiváltó okai lehetnek. Úgy jellemezte ezt az új generációt, mint amely „rendkívül kíváncsi, magabiztos, okos, koncentrált, alkalmazkodás-képes, nagy az önbecsülése és globális orientációval bír”.

Digitális bennszülöttek kontra digitális bevándorlók

2001-ben születik meg az elnevezés Marc Prenskytól, aki a digitális bennszülött kifejezéssel arra utalt, hogy ennek a korosztálynak az internet, a számítógép nyelve „anyanyelvi” szintű, s ebben térnek el a megelőző generációktól, akiket úgy ír le, mint digitális bevándorlókat. Míg a digitális bevándorlóknak meg kellett tanulniuk alkalmazkodni az új technológiához, s bármennyire is jók lesznek benne, mindvégig megtartják „a bevándorló akcentust”. Ezzel szemben a bennszülöttek természetes közegnek tekintik azt. A szerző a fogalmat az egész generációra kiterjesztette, nem differenciálva annak tagjai között.⁷ A két csoport közti törésvonal jelentős. Prensky azt állítja, ez a generációs rés a legnagyobb problémája a mai oktatásnak. A digitális bennszülöttek tanulási preferenciái és jellemzői nem egyeztethetők össze tanáraik tanítási gyakorlatával.⁸ Nincs más út — mondja —, a jelenség visszafordíthatatlan, a digitalizáció alapvetően változtatta meg a dolgokat, ezáltal új kihívást jelent számunkra. Későbbi cikkében már úgy érvelt, hogy a digitális bennszülöttek agya másként működik, és ezt a digitális technológia közvetlen hatásának tulajdonította.

Y generáció

Bár a digitális bennszülött fogalom is elterjedt, talán bestseller népszerűsége inkább Jorgensen Y-generáció kifejezése tett szert. Eredetileg egy magazinban jelent meg 1993-ban, a megkülönböztetés puszta a generációk egymásutániságára (X, Y, később Z), korosztályi különbségre utalt. Az ypszilonokat az 1970–1990 között születettek jelentik, megjelenésük összekapcsolódik a gazdasági növekedéssel és a digitális eszközök térnyerésével. Megjelenik a személyi számítógép, a mobil és a játékkonzolok — ezek az eszközök nem véletlen váltak a generációs identitás kulcsszimbólumaivá. A legjelentősebb változás ezek otthoni, magán használatában rejlik. A jorgensoni logikát követve a Z-generáció a legújabb, legifjabb nemzedék, számukra az okostelefon éppannyira testük részét képezi, mint a megelőző generáció számára a discmanek, azoktól elválaszthatatlanok. Ébredést követően először csatlakoznak a világhálózathoz,

majd csak ezt követi a sztenderd napi rutin. Életvitelszerűen digitális eszközhasználók.

Prensky 2009-ben javaslatot tesz egy új kifejezésre: 'Digital Wisdom' (digitális bölcsesség), azt állítva, ahogy haladunk az időben előre, egyre többen nőnek fel digitális bennszülöttként, így elmosódik a határ az újabb generációk között, vagy legalábbis kevésbé releváns. A digitális bölcsesség kifejezéssel a technikával való kapcsolat formájára utal. Ez egy gyakorlati, kreatív, kontextusérzékeny problémamegoldó készség.

A „homo sapiens digitalis” (a kifejezés szintén Prenskytól származik 2009-ből) két szempontból más, mint elődei:

1. elfogadja a digitális világot mint az emberi élet szerves részét;
2. digitálisan bölcs, maga a digitális technológia ugyanis kiegészíti velünk született képességünket.

Ezt a gondolatot finomítja Stoerger 2001-ben új metaforát javasolva. Ez a „digitális olvasztótégely” fogalma, mellyel az volt az elsődleges célja, hogy elterelje a figyelmet a generációs jellemzőkről,⁹ s helyette a fókusz a digitális képesség és tapasztalat sajátosságaira irányítsa, a technológiából fakadó közös élményszerűséget hangsúlyozva.

⁹Az olvasztótégely a szegregáció helyett az integrációt hangsúlyozza a digitális bevándorlók és digitális bennszülöttek között, összekötve egymással a kettőt.

Lét offline és online

A szakirodalom a weboldalakot, a Facebookot, Twitteret, a mySpace-t „egymással párhuzamos univerzumoknak” tekinti, ahol a fiatalok órákat töltenek online, miközben az offline szociális kapcsolatokra egyre kevesebb idejük marad. Ez sarkos állítás, megfelelkezik ugyanis arról, hogy online és offline baráti kapcsolatok között jelentős átfedés van. Erre utal az is, hogy kutatások szerint a legtöbb fiatal nem választja külön online és offline tapasztalatait. A leggyakrabban olyan vészjósló megállapításokkal találkozunk, melyek a virtuális terepet veszélyes közegnek írják le. Holott az online tér éppúgy alkalmas arra, hogy barátkozzon, vagy barátaival kapcsolatban maradjon, flörtöljön, vigasztalja a másikat, vagy pletykálkodjon, akár csak a valós színen zajló *face-to-face* kapcsolatokban. A mostani kamaszok is ugyanazt csinálják, mint mindig is a fiatalok, annyi különbséggel, hogy most egy olyan virtuális helyszínen teszik ezt, mely a nap 24 órájában nyitva van.¹⁰ Az egyre nagyobb megfelelési kényszer, a különórákon és az iskolai tananyag okozta terheltségből fakadóan (még akkor is, ha néhányan úgy hárítanak, hogy nem is foglalkoznak vele) limitálja a társakra fordítható szabadidőt. A szabad iskolaválasztásnak köszönhetően egymástól nagyobb távolságra kerülnek a barátok, mint annak előtte. Ezek a tényezők a kapcsolattartás online formáinak előrekerülésének kedveznek. A gyerekeket egyre inkább jellemző megosztott figyelem, a gyors pásztázó olvasás, a technológiai ismeretek iránti involváltság, a gyors adaptáció olyan készségek, me-

¹⁰Mivel éjjel-nappal elérhető online baráti számára, átalakul a magányosság fogalma is. Csakúgy, ahogy a késés fogalmát átalakították a mobiltelefonok, hisz a késést előre be lehet jelenteni, elnézést kérve, módosítani az időpontot.

lyek szintűgy erősítik, hogy online környezetben otthonosan mozogjanak.

Mércék

Az a multimediális közeg, amely gyermekeink mindennapjait meghatározza, végtelen lehetőségek tárházát kínálja fel, melyet, mint bármi mást, egyaránt használhatunk jóra vagy rosszra. A kreativitás megélése és megmutatása, a felelősségvállalás mellett veszélyeiről éppúgy szólnak a diskurzusok. Hisz a „hálózatba kapcsolt világban” élés különböző digitális életstílusokat tesz lehetővé, melyek közül az amúgy is fogékony kiskamaszok, kamaszok választanak, pontosabban kiválasztják a maguk számára legmegfelelőbbet. A megfelelés mértéke nem belső, intrinsic értékek mentén, hanem a külső környezet (kortársak) elvárásai szerint kerül megállapításra. A mérőeszköz a népszerűség és a lájkok növelése — ami szinte a legerősebb motivációként telepszik rá a fiatalok kapcsolataira. Az életstílusok sokfélesége ellenére mégiscsak nagyon világos irányok jelölődnek ki. A lájkot jelentő mainstream életstílus és ennek önmegjelenítési módjai ott vannak a világhálón. Ott vannak a Facebook posztjain. Fel kell tennünk a kérdést, hogy a média pusztán közege vagy kerete e modellnek? Az új média mint környezet abból a szempontból is kihívás, hogy az előző generációké-től eltérő szocializációs mintázatot jelent — ebből a sajátosságából fakadóan jelenleg „teszt-fázisban” van. Bár bőséges mennyiségű szakirodalom keletkezett, és egyre több diszciplína kapcsolódik be a digitalizáció okozta változások vizsgálatába, számos kérdéskör merül fel. Nagyrészt ellenőrizhetetlensége okán rengeteg vélt-valós félelem adódik, főként azért, mert a digitális világban-élés új szabályok születéséhez vezet. Ezekkel kutatóként szintűgy kell kezdenünk valamit.

Kérdés, hogy tisztában vagyunk-e a kamaszok által működtetett szabályozással? Azaz milyen normák, elvek mentén építik kapcsolataikat a neten? Az utóbbi időben indult meg ennek intern (belső) perspektívából történő rekonstrukciója, azaz a fiatalok valós tapasztalatának feltérképezése interjúk alapján. Még mindig hiányos a tudásunk, de növekszik a kutatások száma arra vonatkozóan, hogy például milyen társalgási elvek mentén beszélnek meg a vitás kérdéseket, hogy hoznak online döntéseket, hogyan történik a barátságok „navigálása” a virtuális térben, milyen kérdések és témák élveznek prioritást a beszélgetésekben, milyen társadalmi körök alakulnak ki közöttük, kik marginalizálódnak, s ennek milyen kommunikációs okai vannak, vagy éppenséggel hogyan sértik meg mások jogait (*cyberbullying*). Pedagógusok, szülők és kutatók dolgoznak azon, hogy megértsék a kamaszok kommunikációjának változó jellegét. Azok a törekvések, melyek a netes hozzáférést igyekeznek blokkolni az iskolán belül, a látszólagos nyereség mellett,

¹¹Legtöbbször időbeli és nem tartalmi korlátozást jelent a szülők részéről.

magukban hordozzák annak veszélyét, hogy a tartalmakhoz hozzáférés és megosztás egyre inkább ezen kereteken kívülre kerüljön, s valljuk be: felnőttek alakítása és felügyelete nélkül történjen.¹¹ Ebben a magukra maradt, ellenőrizhetetlen térben kell kitalálniuk, mi is érdekli őket, mit utasítsanak el, milyen identitást konstruálnak maguknak, hogyan akarnak másokkal együtt lenni. Egy biztos: hosszú távon nem vonhatók ki a gyerekek az internetes médiatartalom hatása alól. A világban jelen van, lesz. Ma már olyan kompetencia, mint a biciklizés és az úszás. Talán arra jó e két példa, hogy rávilágítsunk arra, hogy tanulni kell. A felvérteztség nem elzárást jelent, hanem használatának megtanítását.

Felvérteztség

¹²Bővebben: <http://www.edutopia.org/digital-generation-social-networking-technology-project>

¹³A profil ugyanis úgy működik, mint a marketingben a márka, mutatja „ki vagyok”, „mit szeretnék megmutatni magamból”.

A gyerekek digitális hálózatra nevelésének díjnyertes identitás-projektjét egy alaszki tanárnő, Diana Crockett dolgozta ki.¹² A Brevig Mission Iskola tanára olyan írástechnikát tanít, hogy miként tárhatják fel identitásukat a gyerekek, úgy, hogy ne adják ki közben személyes adataikat. Ugyanis azt vette észre, hogy a „menőnek” látszás sablonjai által fogva tartott gyerekek posztjai valójában kiszolgáltatottá teszik őket.¹³ Tanítványai Facebook-tevékenységét nézve figyelt fel például a marihuánás borítóképekre, a „szexi”-nek titulált posztok tömkelegére és egyéb szokásosan privát információnak tekintett adat fennlétére a világhálón. A gyerekeket ismerve megdöbbenette, hogy ezek közül mennyi volt a hamis identitás-elem. Az általa alkotott projektben minden diáknak létre kellett hoznia egy logót (úgynevezett *Voki*), amely segítségével saját identitását és kultúráját fejezhette ki. Ez egy karakter (*avatar*), akit különféle kiegészítőkkal, vizuális jelmezekkel felruházva saját személyiségükre jellemzővé szabhattak. Majd a tanárnő által írt forgatókönyv mintájára meg kellett szerkeszteniük saját maguk bemutatását. Ebben az adott keretben kellett feltárulkozniuk. Közben elmagyarázta nekik, hogy mennyi információt lehet feltárni az interneten magukról. A legnagyobb problémának ugyanis azt tartja, hogy elmosódik a határ a tekintetben, hogy mi számít nyilvánosnak és mi privát információnak. Crockett hirdeti, hogy a pedagógusoknak segíteniük kell megértetni a gyerekekkel ezt a különbséget. A projekt harmadik lépése az online közösségépítésben rejlett, melynek során virtuális osztálytermeket hozott létre, világossá téve, hogy az aktív-projekt-alapú tanulás eredményesebb, hisz alapvetően a diákok motiváltságára és személyes kvalitásaira épít.

¹⁴John Suler: *The Psychology of Cyberpeace*, <http://truecenterpublishing.com/psyber/psyber.html>

John Suler,¹⁴ a Rider Egyetem oktatója pedig azt vizsgálja, hogy hogyan reagálnak és viselkednek az emberek az online térben. A pszichológián belül egyre inkább utat tör magának az emberi kapcsolatok vizsgálatában a ‘cyberpsychology’. Tekintve, hogy az online hálózatok új dimenziót jelentenek az emberi tapasztalásban, hisz a számítógépek és a hálózatok által létrehozott tapasztalatokat nagyon

sokféleképpen lehet értelmezni. Már csak kezdve azzal, mondja Suler, hogy miként fogjuk fel az eléggé kereskedelmi felhangú kibertér (*cyberspace*) fogalmát. A felhasználók számára ugyanis mint tér jelenik meg, ezt erősíti a géphasználat nyelvi metaforarendszere is: „lépjen be”, „jelentkezzen be”. Sokszor azonban a térbeli kapcsolódást az utazás élményével kapcsolja össze, például „információs szupersztráda”, vagy „ugrás a következő helyre”. Suler emellett kiemeli, hogy a térbeli metaforák közül a „világ”, a „tartomány”, a „szoba” lesz még jelentősebb. Ezekben zajlanak az online tevékenységek. A felhasználók ebből fakadóan a kibertert mint az elme, az egyén pszichés világának kiterjesztéseként fogják fel. Mintegy közbenső zóna — mondja — az én és a másik között (egyesülés, megosztás). Saját magunk felfedezése és másokkal való azonosságaink megélése éppen ezért szorosán kötődik ehhez a térhez. Ebből fakadóan a cybertér mint mediális közeg adottságai határozzák meg az online térben történő mozgásunkat. Ezt leginkább úgy vizsgálhatjuk, ha megnézzük, hogyan létesítenek kapcsolatokat az emberek ebben a virtuális világban, ahogy ő fogalmaz: „új társadalomban”. A média-technológia sajátosságából fakadóan a virtuális tér pszichés átalakító szerepét három tényezőben foglalja össze;

1. kitágítja a csoportok határait.

2. megszünteti a korlátokat, melyek között az emberek egymásra találhatnak;

3. a kommunikációban változásokat hoz létre.

Változások a kommunikációban

Témánk szempontjából én ez utóbbival szeretnék kicsit részletesebben foglalkozni. Azaz nézzük meg, mit mond Suler, mik is a sajátosságai ennek a kommunikációnak:

1. Korlátozott érzékelés — még a technikai fejlődés előrehaladása ellenére is korlátozott a kölcsönhatás kifejezési módja, például nem lehet hátra veregetni, kezet fogni, táncolni, ölelkezni, csókolózni, kéz a kézben sétálni.

2. Identitás prezentáció — az emberek azt tanulják meg, hogyan tudják felhívni magukra mások figyelmét. A hiányzó szemtől-szembeni kapcsolat egyenes következménye, hogy az embereknek írásbeli vagy vizuális jelölőkkel kell megmutatniuk az identitásukat. A virtuális térben nagyon sok lehetőséget kínálkozik erre. Az énmegmutatásának ez a szabadsága pro és kontra is értékelhető. Sokan tartják pozitívumnak, hogy a fiatalok ezen a módon olyan kérdéseket is meg tudnak beszélni, amelyeket szemtől-szemben nem vállalnának fel,¹⁵ de ugyanakkor a másik oldalon ott találjuk a rejtőzködést, hamis profil veszélyét.

3. Egyenlőség — ha elérhető az internet, mindenkinek, faji, nemi, jóléti helyzetétől függetlenül egyenlő esélye van, hogy a hangját hallassa — ezt hívjuk net-demokráciának. Ugyanakkor a résztvevők hatását másokra már nagyban befolyásolja a személy kommunikációs (médiairástudás) készsége, kitartása, gondolatainak minősége, műszaki tudása, felületekhez való hozzáférése.

¹⁵Többek között ez adja az egészségügyi portálok népszerűségét.

4. A földrajzi távolságok irrelevanciája — a földrajzi távolság át-hidalódik, a világ különböző pontjain élő emberek elérhetőek lesznek számunkra. Ez azt eredményezi, hogy a nethasználók fokozottabban képesek megtalálni azokat, akikkel hasonlóak az értékeik vagy az érdekeik, még ha azok nem is élnek a közelükben.

5. Időbeli rugalmasság — ezt hívják szinkrón kommunikációnak, valós, azaz ugyanabban az időben történik a kommunikáció. Ugyan még itt is van válasz-késés a szemtől-szembeni találkozásokhoz képest, ezért jelentősen több időt igényel, de ennek ellenére úgy tapasztaljuk, hogy partnerünk válasza közelít a személyes beszélgetésben megélt időtartamhoz. Suler azt mondja, a kibertér az időt kondenzálja: ha valaki például több hónapja tagja egy közösségnek, akkor idősnak számít. Mivel az embereknek könnyű online találkozni, ezért a csoportok tagsága is gyorsabban változik

6. A szociális kapcsolatok megsokszorozódása — ezt a 'multitasking' kifejezéssel írja le Suler, kifejezve vele, hogy ugyanabban az időben sok kapcsolattal lehet bűvészkedni, anélkül, hogy a többiek rájönnének, gondoljunk csak az egyszerre több emberrel chatelés gyakoriságára.

7. Rögzíthetőség — szemben a való világban levő kapcsolatainkkal, a virtuális térben állandó nyilvántartásunk lehet arról, hogy mi hangzott el, kivel és mikor, miről beszélünk, ugyanis a kölcsönhatások jó része dokumentum-alapú. Azaz egy kapcsolat alakulását tartósan lehet rögzíteni, visszakeresni, visszaidézhetővé tenni. A rögzítésnek számos előnye mellett hátránya is van; az, hogy tudjuk, minden megmarad a virtuális térben, bizalmatlansághoz, ritkábban szorongáshoz is vezet.

A netalapú kommunikáció jelentősége

Mi adja a jelentőségét a netalapú kommunikációnak? Azaz, hogyan válhatott a kamaszok életének központi szervezőelemévé az online jelenlét. Suler ezt azzal magyarázza, hogy a serdülők saját identitásuk megszerzésével vannak elfoglalva, ehhez pedig információra van szükségük. Ezekkel az online környezetben bőven találkozhatnak. Az internetet klasszikus analógiával élve egy könyvtárhoz hasonlítja, ahol minden elképzeltető témában találni könyveket. Szülők, tanárok, felnőttek nélkül viszont a kamaszok kerülnek abba a helyzetbe, hogy eldöntsék, mi számít jó információnak és mi szemétnak. Mindannyian az információ vásárlóivá válnak, meg kell viszont tanulniuk, hol keressék a számukra szükséges adatokat, s leginkább, hogy mi alapján döntsék el a találat értékét, erkölcsi árnyalatát. Ezért tartja Suler problematikusnak, ha ezt az ítéleti kompetenciát nem tudjuk átadni a gyerekeknek, ugyanis ez esetben valóban veszélyes lesz a net, hisz a kamasz egyedül maradhat néhány olyan információval (pornó, drog, bombakészítés, erőszakos módszerek, suicid eszközök), melyek morális megítélésére nincs felkészülve. A helyes digitális olvasástudás nemcsak az információ fellelését foglalja magában, hanem az információ ellenőrzését, megítélését, azon értékek tisztánlátását, melyek

az információhoz való hozzáállásunkat befolyásolják. A túlaggódás helyett ennek a kompetenciának az átadása lenne a feladata a felnőtteknek, szülőknek, tanároknak, hisz ez olyan tudás, amellyel minden nethasználónak rendelkeznie kell, hogy ne váljon manipulálhatóvá.

Suler a világháló adta pozitívumként beszél arról, hogy a mai fiataloknak nagyszámú kapcsolata van a világ számos pontján élő emberekkel. Nevezhetnénk ezt a generációt internet-utazóknak is, hisz a kiterjedt kapcsolati háló segítségével a való életben is mobilisabbak, jól alkalmazkodó világpolgárokká válnak. Ugyanakkor a kiterjedt ismeretségi kör jó bizonytalanságcsökkentési technika, oldja az előítéleteket és sztereotípiákat. A sok beszélgetés által pedig javul a szociális készségük. Különbő korú, kultúrájú, illetve kulturális háttérű egyénnel találkozáva megtanulják, hogyan kapcsolódhatnak másokhoz, hogy fogadják el a mások másságát. Optimális körülmények közepette ezek a képességek átkerülnek az offline, valós életbe, s a fiatal nyitottá, toleránsabbá válik. Helyzetekkel találkozhatnak, melyeknek szemlélése, közös megvitatása igazi laboratórium lesz számukra, hisz az online környezet számos lehetőséget kínál arra is, hogy a fiatalok kikísérletezzék identitásukat, helyzetkezelésüket, még mielőtt a való életben kipróbálnák. Az, hogy tud másokról, akik hasonló problémával küzdenek, mint ő, segít kifejezni igényeit, félelmeit, kívánságait. Ily módon a sokat szidott számítógépes játékokat se ítéli el maradéktalanul. Azt mondja, a virtuális stratégiai játékokban teremtett karakterek lehetőséget kínálnak a fiatalnak arra, hogy úgy viselkedjen, mint az az ember, akit csodál, kipróbálja kitartását, erőnlétét, a gondolkodásmódjában rejlő stratégiai lehetőségeket. Ez is a tanulási folyamat része. Szerepek felpróbálása, kicserélése, folyamatos önfejlesztés. Másrészt segít, hogy a kamasz oldja a frusztrációt, kiengedje a konfliktusokból fakadó feszültségeket, anélkül, hogy közvetlen környezetével ütközne össze.

Csoportokban zajló kommunikáció

A kamaszok állítják, hogy az online felület a barátkozás helye, egy olyan tér, „ahol mindenki tudja a nevedet”. Fontossá lesz számukra, hogy csoportokhoz csatlakozhatnak és kötődnek. Ezért Suler szerint az online környezet kiemelkedik a csoportalkotó módszerek közül. A csoportokban zajló kommunikációs folyamatokat vizsgálva arra a megállapításra jut, hogy ott ugyanazok zajlanak, mint a való életben: viccelődnek, játszanak, panaszkodnak (szülőkre, tanárookra), az életükről beszélnek, tanácsot kérnek és adnak. De mint minden éremnek, ennek is van egy másik oldala, felvértezetttség nélkül csatlakozhatnak deviáns csoportokhoz. És sajnos sokkal könnyebb úgy részt venni ezekben, hogy az ember a számítógépe előtt ül a hálósobájában zárt ajtó mögött. Suler maga nem a médiatechnológiát ítéli el, nézzük csak meg — mondja —, a netes deviáns jelenségeknek mindig megtaláljuk a való életben a megfelelőit. Ezért kiemelt jelentőséget tulajdonít a gyermekek felkészítésére az online-életre, éppúgy, mint a való életre. A régi mondás a digitális korban is él: Tudod, hol a gyerek?

ANDOK MÓNKA

Cybergyerek-kor

Gyerekek médiahasználatának kutatása

1972-ben született Budapesten. Kommunikációkutató, a PPKE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Intézet docense. Legutóbbi írását 2015. 6. számunkban közzöltük.

Az anyukákat úgy reklámozzák, hogy a gyerekük az első! — mondta szemrehányóan 5 éves kislányom. Igaza van, a gyerekeket megcélzó reklámokban az anyák valóban ilyenek, ám ennek a képnak a saját édesanyja nem mindig tud megfelelni.

A felnőtt társadalom mindig érzékenyen figyelte és próbálta alakítani a fiatalok, a gyerekek médiafogyasztását. Figyelte szülőként aggódva, kutatóként empirikus adatokra támaszkodva vagy politikusként a médiatartalom szabályozása céljából. A Payne Alapítvány támogatásával már az 1920-as évek végén azt vizsgálták az Egyesült Államokban — szociológusok és pszichológusok bevonásával —, hogy a mozifilmek miként hatnak a gyerekekre. Voltak, akikkel laboratóriumban nézettek filmet, másokkal naplót vezettek élményeiről. Később a rádió, a televízió, a videojáték, majd napjainkban az internet került a kutatás fókuszába. Vagyis mindig az adott korszak vezető médiumához kapcsolódtak a kutatások, az 1920-as évektől az ötvenes évek végéig a mozi és a rádió, ezt követte a kilencvenes évek végéig a televízió, majd a hálózati kommunikáció. A gyerekek és a média kapcsolatában fontos azt látnunk, hogy bár az elmúlt száz év kutatásai mind-mind a médiáról, a tömegkommunikációról szóltak, maga a médium folyamatosan változott.

A médium folyamatos változása

Könnyű belátni, hogy másként hat a befogadóra a mozifilm, amikor hetente vagy még ritkábban megy a gyerek moziba, felnőtt kísérettel, mintegy családi programként. Máshogy hat a rádió, amit először otthon, majd az autóban vagy táskarádió formájában hallgattak — s inkább a fiatalok, semmint a gyerekek médiuma volt. S megint más lesz a televízió, illetve a hálózati kommunikáció (CMC – *Computer-Mediated Communication*) hatása. A televíziózás — médiaelméleti szempontból — a klasszikus tömegkommunikációhoz tartozik. Ez azt jelenti, hogy a médiatartalmakat (legyen az hírműsor, rajzfilm, reklám vagy akár vetélkedő) professzionális gyártók állítják elő, többnyire profitorientált céllal, előre meghatározott időpontban sugározzák a nagyközönség számára, néha egybefüggően, néha reklámokkal megszakítva. Ebben a modellben a befogadónak korlátozott lehetősége van a visszacsatolásra a média intézményrendszer felé, s egyáltalán nincs lehetősége a médiatartalmakba beavatkozni, azokon változtatni, alakítani. A hálózati kommunikáció, az internet szerkezete és működési logikája több ponton eltér a klasszikus tömegkommunikációtól. S ezen eltérések erősen befolyásolják azt, miként hat a felhasználóra (legyen az gyerek, fiatal vagy felnőtt) a hálózati kommunikáció, az internet világa.

A klasszikus tömegkommunikáció és az internet közötti különbségek

Az egyik lényeges különbség a klasszikus tömegkommunikáció és az internet között, hogy ez utóbbi nem valamiféle „magasabb, globálisabb” szintje a tömegkommunikációnak, hanem minden más kommunikációs formát is magába foglal, magába olvaszt. Milyen más formák ezek? Lehet személyközi kommunikáció, ha skypolunk vagy e-mailt küldünk, lehet csoportkommunikáció, ha csoportos üzenetközlésről van szó, esetleg Viberen megosztunk fényképeket a családi csoportban. De lehet szervezeti kommunikáció is, amennyiben egy intézmény honlapját böngésszük, társadalmi kommunikáció, ha a Facebookon megosztjuk a *Pray for Paris* képet. S tömegkommunikációs funkciója is azonosítható, például a YouTube videomegosztóra feltöltött filmek, televíziós műsorok tekintetében. A hálózati kommunikációban mindezen kommunikációs formák nem külön-külön, hanem együtt és egyszerre használhatók. S valóban így is használjuk őket, ezt a tevékenységet a szakirodalom *multitasking*nek nevezi. A másik lényeges különbség a tömegkommunikációs és a hálózati forma között a médiatartalomhoz fűződő viszonyunk. A mozi, rádió, televízió időszakában a hallgató, a néző csupán befogadó volt, még akkor is, ha kritikus módon elgondolkodott a látottakon-hallottakon, és azt barátaival-ismerőseivel is megbeszélte. A hálózati kommunikáció (a digitális technológia miatt) egyrészt személyre szabottabb médiafogyasztást tesz lehetővé, másrészt nemcsak tartalomfogyasztást, de előállítását is. A perszonalizált médiahasználati modellben a befogadó maga dönti el, mikor és mit szeretne nézni, hallgatni vagy olvasni a neten, és nem kell a televíziós műsorfolyamhoz alkalmazkodnia.

A médiához való viszony

¹William Merrin: *Media Studies 2.0: upgrading and open-sourcing the discipline*. International Studies in Communication and Culture, Vol. 1, Issue 1, September 2009, 17–34.

A másik aspektusa a változásnak a médiához való viszonyban érhető tetten. A fiatalok már nem tartalomfogyasztóként viszonyulnak a médiához, hanem használóként, tartalom-előállítóként. William Merrin¹ angol médiakutató rendkívül plasztikusan jeleníti meg ezt a különbséget saját példáján keresztül. Miközben megpróbált volna előszót írni médiatankönyvéhez, tízéves kislánya folyamatosan azzal nyaggatta, hogy YouTube csatornát szeretne indítani. Merrin nagy nehezen beleegyezett, majd nem sokkal később észrevette, hogy fia feltöltötte élete első anyagát. A médiakutató apa először meglepődött, hiszen a gyerekeknek nem volt kamerája, tudása stb. Aztán kiderült, a kicsi rákeresett a Google-ön, megnézett egy összeállítást arról, *Hogyan készítsünk YouTube anyagokat!*, majd letöltött egy applikációt, elkészítette a saját munkáját és posztolta. A különbség kettejük médiavilága között nem mennyiségi vagy fokozatbeli kérdés — ki használja többet vagy kevesebbet az internetet, a televíziót —, sőt nem is hozzáférési: elérek-e bizonyos tartalmakat vagy sem. A különbség: minőségi. Az apa a YouTube-ot is többnyire szórakozásból, befogadóként látogatja, a gyerek két hónappal a videomegosztó megismerése után saját csatornát szeretne indítani, használó akar lenni, nem befogadó.

Hálózatba szervezettség

A fiatalok médiahasználatának további új vonása a hálózatba szervezettség. A 2004-től induló közösségi média oldalak (SNSs –

²Számos szakkönyv foglalkozik azzal, hogy milyen típusú közösségek jöhetnek létre a CMC-ben, tekinthetők-e ezek valódi közösségnek, vagy inkább találkozási helyek, melyek a közösség érzetét biztosítják. Lásd Malcolm R. Parks: *Social Network Sites as Virtual Communities*. In: Zizi Papacharissi (szerk.): *A Networked Self. Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*. Routledge, New York – London, 2011, 105–123.

³A kifejezést először Danah Boyd, illetve Mitzuko Ito használta. Lásd Danah Boyd – Nicole B. Ellison: *Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship*. *Journal of Computer-Mediated Communication*, Vol. 13, Issue 1, October 2007, article 11.

⁴<http://netchildren.gomobile.eu/>

⁵Hargittai Eszter amerikai egyetemistákat vizsgálva kimutatta, hogy más internetezési szokások jellemzik azon diákokat, akik a szüleikkel élnek, és más azokat, akik kollégiumban vagy albérletben. Vagyis a valós fizikai kontextus befolyásolja a világháló használatának mintázatát. Eszter Hargittai –

Social Network Sites), mint a Facebook, az Instagram, a Twitter vagy a YouTube, az informálódás, rekreáció, szelektív önreprezentáció mellett a közösségbe szerveződés érzését² is biztosítják. Médiahasználatuk, legyen az tartalomfogyasztás vagy előállítás, nem individuális tevékenység, hanem közösségi hálózatba szerveződő, ott megjelenített (*networked publics, networked audience*³). Hogyan képviseljük el mindezt a „digitális bevándorlók”? Napjaink legnépszerűbb televíziós sorozata az HBO által gyártott *Trónok harca*. Az új évad indulása előtt a fiatalok a saját Facebook oldalukon is megosztják az előzetest, jelezvén ezzel, hogy várják a sorozatot, az ismerősök kommentelik ezt, maguk is posztolnak róla, s nemcsak az előzetesek, de az egyes epizódok idején is. Így a médiatartalom befogadása, annak értékelése közösségben történik.

Amikor a gyerekek médiahasználatát vizsgáljuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a számítógép mint technikai eszköz fejlődését, átalakulását sem. Két kulcsmozzanatot említenék ebből a szempontból, az egyik a hálózati kommunikáció mobillá válása, a másik az érintőképernyős technológia kifejlesztése. Nézzük az elsőként említett hordozhatóvá válást.

A médiahasználati szokások 2014-es felmérése, a *Net children go mobile*,⁴ arra fektette a hangsúlyt, hogy a gyerekek már nem otthon vagy a barátaiknál interneteznek, hanem a tablet, az okostelefon és mobilinternet használatával megnyílt az út a helytől teljesen független felhasználás előtt. (A felmérés 7 EU-országra terjedt ki, átlagosan a gyerekek 46 százalékának volt okostelefonja, de nagy a szóráss: míg Dánia esetében 84 százalék, addig Romániában 26 százalék ez az érték.) Ezekkel a kisméretű, hordozható eszközökkel médiafogyasztásuk mobillá vált: nemcsak azt töltenek le a netről, amit szeretnének, hanem ott és akkor, amikor nekik megfelel. Vagyis az otthon, az iskola (esetleg a barát otthona) valós fizikai kontextusából kikerült az internethasználat.⁵ Például tömegközlekedésen, hosszabb utazás alkalmával a fiatalok letöltöttek kedvenc sorozatukból két-három epizódot, és megnézik, médiahasználati mintázatukra már nem az lesz a jellemző, hogy hétről hétre leülnek és megnézik otthon a kedvenc sorozatukat.

A másik fontos technológiai fejlesztés az érintőképernyő, ami a gyerekek és média kontextusában azért fontos, mert a hálózat használatához ez esetben nem lesz szükség az írni-olvasni tudás képességére, a finommotorika magas szintű fejlettségére. Kézbe adható tableten, ikonok (vagyis alapvetően vizuális kommunikáció) segítségével az óvodás korúak, sőt a még kisebbek is használják a digitális médiumokat. Éppen ezen korosztály médiahasználatának feltárásával foglalkozik a *Toddlers and Tablets*⁶ kutatás, mely 2015-ben indult és 2018-ban zárul, s az európai kutatáshoz Ausztrália⁷ is csatlakozott. Három korcsoportot vizsgálnak, a 0–1, 2–3 és 4–5 éveseket. A kutatás előkészítő szakaszából már rendelkezésre állnak adatok.⁸ Angliában a 3–4 évesek harmada, Ausztriában fele, Belgiumban és

Yu-li Patrick Hsies: *From Dabblers to Omnivores. A Typology of Social Network Site Usage.* In Zizi Papacharissi (szerk.): *A Networked Self*, i. m. 146–168.

⁶<http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/ToddlersAndTablets/Home.aspx>

⁷A kutatás partnerintézménye az Edith Cowen University.

⁸Mivel ezen előzetes tanulmányok az *EU Kids Online* kutatáshoz csatlakoznak, mely 9–16 év közötti gyerekeket vizsgál, így a tanulmányban szereplő korcsoport 0–8 éves. http://eprints.lse.ac.uk/52630/1/Zero_to_eight.pdf

⁹Marc Prensky: *Digital Natives, Digital Immigrants.* Part 1. On the Horizon, Vol. 9, No. 5, October 2001, 1–6.

¹⁰[http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/ToddlersAndTablets/RelevantPublications/Young-Children-\(0-8\)-and-Digital-Technology.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/ToddlersAndTablets/RelevantPublications/Young-Children-(0-8)-and-Digital-Technology.pdf)

¹¹A tanulmány nem törekszik mindenre kiterjedő bemutatást nyújtani a témában, az utóbbi időszak legátfogóbb kutatását, az EU KID ONLINE-t mutatja be. <http://www.lse.ac.uk/media@lse/>

Svédországban pedig a 70 százaléka használja az internetet; a kicsit idősebbek, az 5–7 évesek esetében ez már 87 százalék lesz. Hollandiában az egyéves kor alattiak 5 százaléka „használ” mobil eszközöket, a szüleikét (iPad, tablet vagy okostelefon). Nyilvánvaló, minél kisebb egy gyerek, annál kevesebb lehetőséget tud kihasználni, viszont annál több kockázatnak van kitéve a világhálóval való kapcsolat közben. A tanulmány nyomatékosan hívja fel a figyelmet a szülői felelősségre, mert sok esetben a gyerek digitális lábnyoma, digitális jele már születése előtt felkerülhet a hálózatra, ha a szülei, nagyszülei már a várandósság korszakában ultrahangos képet töltenek fel róla a netre. A felmérésben szereplő országok átlagában ez 23 százalék, vagyis majdnem minden negyedik gyerek már születése előtt jelen van a digitális világban. (Őrájuk különösen igaz Marc Prensky⁹ „digitális bennszülött” kifejezése.) Az Európai Bizottság 2015-ös jelentésében¹⁰ erről a korosztályról a következőket találjuk: otthonuk immár digitális otthon, s a digitális környezet fontos, de *nem domináns* eleme a kisgyerekek életének. Internet-használat közben belekerülnek olyan helyzetekbe, melyeket nem tudnak kezelni, segítségre szorulnak. Nem tudnak elég óvatosak és körültekintőek lenni, hiszen nincsenek tisztában az „online világ” fogalmával. Ez a korosztály digitális jártasságra úgy tesz szert, hogy megfigyeli szülei, testvérei és a kortársak tevékenységét. Az iskoláskort megelőzően még az individuális használat az általános az iskolás korosztály hálózatba szerveződő (*networked*) használatával szemben. Eszközként a legkedveltebb a tablet, melyre ingyenes applikációkat, játékokat töltenek le vagy videót néznek rajta. A hétköznapok várakozási helyzeteiben és a szabadidejükben használják; a kisebbek szülei és idősebb testvéreik, az 5 év feletiek már növekvő arányban saját készüléküket. A felmérésben részt vevő szülők látják, de néhány esetben alábecsülik a veszélyeket: váratlan gazdasági következményt, véletlenszerűen letöltött káros tartalmat, egészségügyi és szociális veszélyeket neveztek meg. Az internet-használat előnyeként pedig a kreativitás, a fantázia kibontakozását az információkeresés, valamint a kéz- és szemmozgás koordinációjának fejlődését említették a szülők. A kutatás egy-két meglepetéssel is szolgált. Az egyik, hogy a szülők kevesebbet tudnak a gyerekek online aktivitásáról, mint az idősebb testvéreik, akik kifejezetten proaktív módon tanítják őket, s a kockázatkerülés tekintetében is figyelnek kisebb testvéreikre. A másik érdekesség, hogy Olaszország és Oroszország vizsgálatában a nagyszülők szerepe volt jelentős az online aktivitás pozitív-segítő támogatásában.

Az internethasználat EU-s kutatása¹¹

A 11–16 év közötti gyerekek szerint annak valószínűsége, hogy az interneten gyűlölködő üzenetet kapnak, a 2010-ben mért 13 százalékról 20 százalékra emelkedett 2014-re. Az anorexiát támogató tar-

research/EUKidsOnline/
Home.aspx

¹²A fiatalok körében a magán és nyilvános közti különbségtétel határa eltolódott, többet mutatnak meg privátszférájukból, mint a „digitális bevándorlók”. Néhány kutató ezen határok összeomlásáról beszél.

talommal való találkozás esélye 9-ről 13 százalékra, az önbántalmazó tartalommal 7-ről 11 százalékra, míg az online bántalmazás valószínűségének becslött értéke 7-ről 12 százalékra emelkedett az említett korosztályban 2010 és 2014 között — az *EU Kids Online* adatai szerint. Egy részletesebb táblázatból azt is láthatjuk, hogy a tinédzser lányok vannak leginkább kitéve kockázatoknak az online világban, elsősorban az anorexiát népszerűsítő tartalmak, másrészt az ismeretlenekkel való „találkozás” veszélye miatt. Amennyiben a gyerekek, fiatalok közösségi média beállításai mindenki vagy sokak számára nyilvánossá¹² teszik profiljukat, akkor ennek a kockázatnak különösen ki vannak téve a fiatal lányok.

1. táblázat: *Elszomorított vagy felzaklatott-e valami az interneten az utóbbi egy évben?*

	2010 (zárójelben a magyar adatok)	2014
Fiúk	15% (13%)	14%
Lányok	12% (8%)	21%
9–10 évesek (fiúk és lányok együtt)	11% (10%)	11%
11–12 évesek (fiúk és lányok együtt)	12% (11%)	14%
13–14 évesek (fiúk és lányok együtt)	13% (9%)	20%
15–16 évesek (fiúk és lányok együtt)	16% (14%)	23%

**Az eddigi kutatások
három szakasza**

Az *EU Kids Online* nemzetközi kutatói hálózat, az Európai Bizottság Biztonságos Internetet a Gyerekeknek (*EC Better Internet for Kids*) programja alapította és finanszírozza, mely immár tíz éve, 2006 óta gyűjti és elemzi az európai gyerekek és fiatalok (9–16 év) internethasználatára vonatkozó adatokat. Az eddigi kutatás három nagyobb szakaszban zajlott: az első 2006-tól 2009-ig tartott és 21 ország vett benne részt, a második 2009 és 2011 között történt 25 EU-s tagállamra kiterjedően, s az utolsó 2011 és 2014 között 33 országban. Ahogy az adatból látszik, az utóbbiba már nem EU-s tagállamok is bekapcsolódtak, így Oroszország, Törökország, Svájc, Norvégia és Horvátország.¹³ A kutatás első szakaszában elemezték az addig rendelkezésre álló adatokat, s kidolgozták a kutatási program elméleti hátterét: miként jellemezhető az internet, a gyerekek kapcsolata a világhálóval, s ezek nyomán milyen hipotézisek állíthatók fel.

¹³A kutatás időpontjában Horvátország még nem volt tagja az Uniónak.

Az internetre úgy tekintettek a kutatók, mint ami lehetőségeket és veszélyeket egyaránt jelent a gyerekek, a fiatalok számára. Mind a lehetőségeket, mind a kockázatokat négy nagyobb területbe so-

¹⁴http://nmhh.hu/dokumentum/3886/ITHAKA_EU_KIDS_Magyar_Jelentes_NMHH_Final_12.pdf

¹⁵A dokumentum 6. táblázata mutatja hierarchikus módon a lehetőségeket: [http://www.lse.ac.uk/media/@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReports/D5%20Patterns%20of%20risk.pdf](http://www.lse.ac.uk/media/@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReports/D5%20Patterns%20of%20risk.pdf)

¹⁶<https://lisedesignunit.com/EUKidsOnline/index.html?r=64>

A világháléhoz kapcsolódás módjai

¹⁷A London School of Economics and Political Science médiakutatója, az *EU Kids Online* kiemelt vezetője.

¹⁸A dokumentum 26. ábrája mutatja az összefüggéseket és azok erősségét: http://nmhh.hu/dokumentum/3886/ITHAKA_EU_KIDS_Magyar_Jelentes_NMHH_Final_12.pdf

rolták. Lehetőségként említik: (1) a tanulást, a digitális írástudást, (2) a civil részvétel és elköteleződés elsajátítását, (3) a kreativitás és az önkifejezés fejlődését, valamint (4) a személyes identitás és a társas kapcsolatok kibontakozásának támogatását. A kockázatok pedig a következők: (1) a kereskedelmi jellegű veszélyek, (2) az agresszivitás, (3) a szexualitás és (4) az értékek terén fenyegető veszélyek. A vizsgálatban különbséget tettek kockázat (mint lehetőség) és (valóban megtörtént) ártalom között, hiszen nem minden kockázatos helyzetből, internethasználatból lesz valós ártalom.¹⁴ A kutatás későbbi szakaszában pedig az vált nyilvánvalóvá, hogy a lehetőségek sem azonosíthatóak mindenki számára valódi előnyként, helyette a lehetőségek lépcsőfokairól beszélnek, melyek a blogolástól az iskolai munkára való használatig terjedhet. Azt, hogy a világháló nyújtotta lehetőségekből a gyerekek mivel tudnak élni, a lehetőségek lépcsőfokain¹⁵ milyen magasra tudnak jutni, befolyásolni fogja életkoruk, nemük, szocioökonómiai státuszuk, a szülői támogatás mikéntje, a pozitív tartalmak elérhetősége, az adott ország oktatási rendszere (s benne a médiajártasság) és kulturális értékei is.¹⁶ Ezen faktorok természetesen a kockázatok és bántalmak tekintetében is azonosíthatóak.

A kutatás megkülönböztetéssel él abból a szempontból is, hogy a gyerekek milyen módon kapcsolódnak a világháléhoz, milyen módon vannak jelen. Háromféle lehetőséggel dolgoztak a vizsgálatban: az első esetben a gyerek befogadó, az internettel való kapcsolat itt tartalmi jellegű: akár pozitív, akár negatív tartalommal találkozhat a befogadó. A másik lehetőség kapcsolati jellegű, amikor a gyerek résztvevője a hálózaton megvalósuló cselekvésnek. Míg a harmadik viselkedési jellegű, amikor a gyerek a kezdeményező — akár pozitív (tanulásra szerveződő hálózat kiépítése), akár negatív (ő bántalmaz) értelemben. A kutatás harmadik szakaszában, 2014-re nyilvánvalóvá vált, hogy fiatalabbak esetében a tartalmi jellegű kockázat az erősebb, míg idősebbek esetén a kapcsolati jellegű kockázatok.

A vizsgálatokat vezető Sonia Livingstone¹⁷ három hipotézist állított fel kutatótársaival: a használat, a sebezhetőség és a kockázatvándorlás hipotézisét. A *használat hipotézis* szerint azok a gyerekek és fiatalok, akik hosszabb ideje és többféle céllal használják az internetet, nagyobb arányban fognak kockázattal járó tevékenységet végezni. A *sebezhetőségi hipotézis* azt valószínűsíti, hogy az ártalmak tekintetében fontosabb az offline világban kialakult sebezhetőségi szintje a gyerekeknek, az online világ ennek nem kialakítója, hanem újabb felülete lesz. És végül a *kockázat vándorlás hipotézise*, mely szerint a világhálón megvalósítható kockázatos tevékenység kipróbálását inkább befolyásolja az, hogy a gyerek mennyire kerül vagy keresi a kockázatot az offline világban. A későbbi szakaszokban ezek igazolódtak.¹⁸

Az *EU Kids Online* 2014-ben zárult harmadik szakaszának főbb eredményei azt mutatják, hogy a gyerekek egyre fiatalabb korban

¹⁹Forrás.
<https://sedesignunit.com/EUKidsOnline/offline/download.pdf>

és egyre különbözőbb módon használják az internetet. Hogy pontosan mire, azt az alábbi táblázat mutatja.

2. táblázat: *Eltérő célú internethasználat arányának változása 2010 és 2014 között¹⁹*

Tevékenység	2010 (zárójelben a magyar adatok)	2014
Online karakter létrehozása (kisállatka vagy avatar)	2% (29%)	3%
File megosztó használata	4% (13%)	10%
Időtöltés a virtuális világban	5% (32%)	8%
Posztolt fotó, video, zene megosztása másokkal	6% (42%)	20%
Webkamera használata	6% (23%)	9%
Hírek olvasása vagy nézése az interneten	7% (33%)	18%
Chatszobák látogatása	9% (32%)	19%
Üzenetek posztolása weboldalon	9% (24%)	15%
Zene vagy film letöltése	10% (49%)	24%
Online játékot játszani másokkal	16% (60%)	28%
Internetet használni iskolai munkához	18% (73%)	33%
Videót, zenei klipet nézni (például YouTube-on)	32% (76%)	59%
Azonnali üzenet küldésére használni a netet	40% (61%)	49%
Közösségi média oldal látogatása	44% (72%)	63%

Veszélyekkel való találkozás

A felmérésben közel tízezer gyereket kérdeztek meg arról, mi zavarja őket az internet világában. Első helyen a pornográfiát említették, legyen az akár kép, akár üzenet (*sexting*). Majd másodikként az erőszakot, agressziót. A gyerekek ebbe belesorolták a fikciós erőszakot is, s különösen érzékenyek voltak a gyerekekkel vagy állatokkal szembeni agresszióra. A kutatás kiemeli, hogy nemcsak a mainstream média- és marketingipar jelent efféle kockázatot, de a felhasználók által létrehozott tartalmak (UGC – *user-generated content*) is.

²⁰A 2010-es magyar adatok: Szexuális tartalmú képek 10%, szexuális jellegű üzenetet kapni 6%, online ismerkedés 24%, kiberczaklatás alanyává válni 6%, kockázatos tartalmú oldalak látogatása 16%.

3. táblázat: Milyen veszélyekkel találkoznak a gyerekek, életkor szerinti összehasonlításban²⁰

Veszélyekkel való találkozás gyakorisága	14–16 éves korosztály	11–13 éves korosztály
Kapcsolat(felvétel) valakivel, akivel korábban, személyesen nem találkoztam	43%	23%
Szexuális tartalmú képek online nézése	23%	10%
Szexuális tartalmú képeket kapni online	20%	9%
Olyan oldalakat látogatni, ahol egyesek gyűlölködő kifejezésekkel illetnek más csoportokat	17%	7%
Olyan oldalakat látogatni, ahol támogatják az étkezési zavarokat (anorexia)	13%	7%
Egy online létrejött kapcsolatban az ismerőssel offline is találkozni	14%	5%
Olyan oldalt látogatni, ahol az emberek a droggal kapcsolatos tapasztalataikat osztják meg	10%	4%
Olyan oldalt látogatni, ahol az emberek a fizikai bántalmazással, önbántalmazással kapcsolatos tapasztalataikról beszélnek	10%	5%
Kiberczaklatás alanyává válni	8% ²¹	5%
Olyan oldalt látogatni, ahol az emberek az öngyilkosság módjairól beszélnek	6%	3%

²¹A kutatók megjegyzik, hogy bár ez a kockázat számértékét tekintve nem túl magas, ám azért veszélyes különösen, mert ez az a kockázattípus, amely nagy arányban valós sérülés lehetőségét jelenti.

Online biztonsággal kapcsolatos készségek

A hálózati kommunikáción belül a közösségi média (SNSs) felületein való jelenlét további veszélyeket, illetve lehetőségeket rejt a gyerekek számára. A gyerekek SNS jelenléte a teljes 9–16 éves korosztályra nézve csak kis mértékben emelkedett, 61-ről 68 százalékra. De ehhez hozzá kell tennünk, hogy a 15–16 éves korosztály esetében ez az arány már 93 százalék, vagyis akiknek internet hozzáférésük van, azok majdnem mind közösségi médiahasználók is egyben.

A médiajártasság vizsgálata során arra is kitértek a kutatásban, hogy miként változtak a gyerekeknek az online biztonsággal kapcsolatos készségeik. Egyrészt instrumentális oldalról: nem kért mailek blokkolása, szűrési feltételek beállítása; másrészt információs oldalról: biztonságos információkeresés, az információ igazságértékének kritikus vizsgálata. Mindkét jártasságtípus szintje emelkedett az elmúlt években.²²

²²A magyar adatokat a 19. táblázat tartalmazza: http://nmhh.hu/dokumentum/3886/ITHAKA_EU_KI_DS_Magyar_Jelentes_NMHH_Final_12.pdf

A szülői stratégiák vizsgálata

Az *EU Kids Online* nemcsak a gyerekek, de szülők vizsgálatára is kiterjedt. A 2014-es adatok érdekessége, hogy egy új nemzedék lépett be a szülői mintába, azon fiatal szülők, akik már maguk is „digitális bennszülöttek”. A kutatásban négy szülői stratégiát és azok eredményességét vizsgálták: az aktív mediációt, az aktív biztonságra törekvő mediációt, a korlátozást és a (technikai) szűrést. Az aktív mediáció képes alacsonyan tartani a kockázati szintet, miközben a gyerek élvezheti a világháló előnyeit, kihasználhatja lehetőségeit. A biztonságosságra törekvő mediáció többnyire akkor jelenik meg szülői stratégiaként, ha a gyereket már érte valamiféle ártalom a neten. Ez a szülői magatartás a további sérelmek megelőzésére jó. A korlátozó megközelítés alacsonyan tartja a kockázati szintet, de a lehetőségeket is, míg a szűrés stratégiája és a gyerekek valós biztonsága között nem találtak összefüggést. Így ez utóbbi tulajdonképpen eredménytelen stratégiának bizonyult.

²³Carolyn Wilson – Alton Grizzle – Ramon Tuazon – Kwame Akyempong – Chi-Kim Cheung: *Media and Information Literacy. Curriculum for Teachers.* UNESCO, 2011.
www.citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.84.614&rep=rep1&type=pdf

²⁴<http://buvosvolgy.hu/cikk/118/Kiadvanyok>

Az *EU Kids Online* célja segíteni a gyerekeket abban, hogy a lehető legtöbb előnyt kiaknázhassák a világhálónak, és a lehető legkevesebb ártalom érje őket. Ennek elérésében szerepe van maguknak a fiataloknak — akár egyéni felhasználóként, akár a kortárs csoport tagjaként —, a szülőknek, az oktatási rendszernek, a kormányzatnak és a médiaiparnak egyaránt. Az utóbbi években a médiajártasság fejlesztésére számos oktatási programot dolgoztak ki. Az UNESCO által nemzetközi összefogással összeállított tananyagot említhetjük kiemelkedőként.²³ Magyarország tekintetében elmondható, hogy a NMHH Búvösvölgy médiaoktató központ programja sikeres, 2015 őszétől számos korszerű tankönyv és oktatási segédanyag érhető el²⁴ a felületükön.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

ROGER TESTVÉR
Isten csak szeretni tud

Roger testvér

**Isten csak
szeretni tud**

Roger testvérnek (1915–2005), a Taizéi Közösség alapítójának gondolkodása a közös imádságból és a testvéreivel töltött mindennapi életből táplálkozott. Meglátásaira nagy hatást gyakorolt folyamatos kapcsolata azzal a több tízezer fiatallal, akik a világ számos földrészéről egy hétre Taizébe zárandokolnak, mert életük nagy kérdéseire keresik a választ. A 2001-ben megjelent kötet gondolkodásának legfontosabb témáit, valamint az életét meghatározó események és találkozások – néhol nagyon személyes – leírását gyűjti egybe. A kötetből megtudjuk, hogy miért egy és ugyanaz a forrása a lelki életnek és az emberi szolidaritásnak: Isten, aki csak szeretni tud.

Ára: 2.400 Ft

CZIGÁNY GYÖRGY

Angyalok között

Angyalok között hallgatózva
a nem-létezőt átötlettem:
nem látva gondolok el téged.
Áldott a szív, létre sóvárog,
képzelet ellen katasztrófa,
szökőár dől ránk, lehetetlen,
a Sátán csodái, botrányok,
égő templom, boldog szűz teste:
a keresztre szánt teremtésnek.
Víztiükör hever végtelenbe,
halálról fecseg édes dallam.
Madárként csak a verdeső szív
emeli értelmünket Égbe:
járkálunk ismerős zajokban,
a mezőn lángoló virágok,
kis juhocska áll, világvége
csöndje van állatok szemében.
Meghajol Jézus, ír a földre.
Itt a por feltámadni készül.
Él minden veszendő örökre.
Szelíd extázis kell az észnek
s út-menti kacér kút-világból
hajtómű-szívbe szivattyúzni
derűt. Fény anyáskodik végül,
mennyek méze az ujjaid közt,
véletlen napsugár a nyárból:
felizzó flört a poharaddal,
fecskeszárny villanással fészket
a Nap magának markodban rak.
Csak együtt lenni jó. Elválunk.
Hogy létedért hálát adhassak.

IANCU LAURA

Nádszálak

*Felhősödik s az Isten
most éppen háttal van,
mereng, mintha anyámat
látnám ujját tördelni szorgosan,
már csak ül, már csak öregszik
libabőrös gyolcsingben;
pohár vízért sem kiált
tegnap óta Isten.*

*Vergődik a harangnyelv,
kettőt búcsúzik, egyet üzen,
nyakába veszi a világot,
mintha meleg halott volna,
ki tudja melyik templom
hányadik tornyába;
ütéseire meg-megrezzen Isten
hajladozó háta.*

Harmadik nap a pokolban

*Eszembe jutott újból
a farkaskutya. Együtt találtuk,
akkor még rét volt nem akácos
a Kuratura. Titkoltuk,
mintha szerelmet viseltünk volna.
Arcom pipacsvirág ma is, ha nézel.
Mondanom kéne miért szöktem hozzád,
mit remélek e túlvilági úttól...
Menekülés, hogy lélegzem,
és utat ró vakon verő szívem.
Megyek veled füstben, lángösvényen.
Elnagyolt lépéseink
farkasnyomokra vezetnek.
Mondd, miért hívtál
halottak közé élőknek?*

Jöttél

„Jajomból kihagyom Neved”.
(*Ady Endre: Istenhez hanyatló árnyék*)

*Télidőben jajszóval szeretett szólni
bennünk a bukott angyal, a féltékeny,
s e fájdalom is öröm volt,
afféle látnoki veszedelem,
hogy íme, jössz, leülsz, búsulsz velem...
Mi fájjon, ha már Te sem?
Tizedelt háború, nyomor és szerelem,
amerre jártunk, ha ünnep volt is
gyászruhába öltöztünk, ez illett ránk,
ezt szabta a történelem,
és szebb volt minden évszaknál
a reggeltől estig vergődő halál,
afféle látnoki veszedelem,
s Te eljöttél, elragadtál.*

Leszáll a köd

*Vannak még napok —
több van, nem hét!
A végtelen idő hiánnyal telített edényei.
Oda járok olykor én is
lopakodva arcot mosni.
Napszámosa vagyok a hiánynak,
itt mindig béke van, és
minden nap
püünkösdovásárnap.
Szállnak a lángnyelvű égi szavak,
köd hozza, nem pirosak.
Itt nem tudható, a vizek merről folynak,
s hogy élt-e valaha is Ádám, Éva.
Akárhonnan is, most ide gyere haza,
készen áll a bárka,
kirakodóvásár lesz. Először és utoljára.*

VÖRÖS ISTVÁN

A fejlődésről

*Az ember föladott vadságából
a beszéd kedvéért és a beszéd
segítségével. Az ember, ez a fura faj,
melyről semmit nem tudok,
és amelyhez tartozni nem is
kívánok. De hát akkor mi inkább?
Természetesen delfin, aki
eufóriában ugrik ki az óceán
hánytorgó vizéből, vagy bálna,
aki mélyhangú végtelen énekével
tengereket bömböl tele, a cápák
bátorsága kihull, mint egy pár régi
fog a rosszul sikerült harapáskor.*

*Az ember föladott vadságából,
és most megint ez következik, ez kell
következzen, minden fegyvert le kell
tegyen, ahogy elvesztette szőrét,
kőmösítette karmát, barátságossá
tette fogait. A beszéd után megint
jön valami, a képzelet tovább
erősödése, virtuális világbéke,
szavak után betűk, betűk helyett
karakterek, karakter karakter után,
mélyhangú végtelen ének, énekek
éneke, terek zsugora, kiforduló
cápa fog, úrséták, fegyvermentes
övezet a Holdon, az emberi vadság
mauzóleuma, emberkert, zarándokút
a Mars felé.*

Önimádat

*Mindaz, amit csinálok, nyugodtan
elveszhet. Majd megérfi más, amit
megértettem, és mindegy is, hogy
olvasó az, és az én nevemet vérfi
az emlékezetébe, vagy író, és
a magáét az enyémbé.*

*Kézirat nem semmisül meg, mondja
Bulgakov. De amit egyenesen gépbe
írnak, és talán nincs is nyoma
az elektromosságon kívüli valóságban?*

*Nem a valóságról van szó,
ami kedvelvevő tapasztalati
tények összege. A világ
valóságon kívüli fonatáról.
Itt áramolnak az angyalok,
és ha nemes anyagukat
valami beszennyezi: az ördög.
Mindaz, amit csinálok,
ide ereszti gyökerét, és
innen csavarodnak gyökerek
föl abba. Nemcsak a fa él
a földből, a föld is a fából, tudjuk.*

*Lehullt leveleimmel beterítem
magam körül a talajt. Most épp
süt a nap. De majd sokan jönnek
erre, emberek, kutyák, esők. Hadd
rugdalják csak az avart, dobáljanak
egy botot a kutyájuknak. Azt se
veszem észre, ha a leveleket
halomba hordják és elégetik.*

HALASI ZOLTÁN

Bologna

(részlet)

V.

*Kié ez a fej, kié ez a szempár;
Aesculapius szentélyébe hozták?
És ez az újságfoszlányt szorító kéz;
a bosszúálló Mars elébe tették?
Hát ez a füil, ezt Minervának szánták?
Ezt a szandálos lábat Herculesnek?
Ez az emlő itt, Junótól tejet kér,
ez a sok anyaméh meg gyermekáldást?
És ezek a belek itt; Jupiterhez
könyörögnek, szűnjön a szorulásuk?
Votum solvit laetus libens merito?*

*Ezek a fejek sose kaptak migrént,
ezek a szemek nem csíráztak árpát,
ezek a kezek nem erőtlenedtek,
ezek a fülek nagyot nem hallottak,
ezek a lábak nem roskadtak térdre
gyógyításért, egészségesek voltak,
ezek a mellek tejet bőven adtak,
ezek a belek itt jól emésztettek,
ezek a méhek magzatot hordoztak,
amíg a szellem szét nem marcangolta
véletlenszerű testhez tartozásuk.*

*Átlátszó szénrögöknek látszó lelkek,
megfeketedve vagy bronzvörös színben,
ragyogó foszlányok szélben pörögve,
hamucsomók, szárnyaló porfelhőben,
felszálltok és szemlélitek az Egyet,
keringő idők szellemei lesztok,
az ásványok hamujából a hangzás
eleven gondolkodó szervet formál,
egész valótok kerubként sugárzik
teremtőtök ölében elpihelve,
elégetve vagy vonatsínhez kenve.*

*Felgyűrődik a hullámbádog égbolt,
arcokba fény robban, majd lila lángot
látnak, széles zsarátnokgyűrűt körben,
szupernovát, fehér-pirosan lángol
a kavargó csillaganyagba zárt hó,
opál kerék sugarakat lövell szét,
a Napba néznek és a Nap beléjük,
forogni kezd a bíbor láng övezte
tüzes kerék, cikkcakkban kezd zuhanni,
birodalmak, futó egyeduralmak
roskadnak térdre a hegyi keresztnél,
a hónap első szombatján imádkozz.*

*Karcsú fagylalttölcsér vagy fáklya úszik,
a hajtóláng vérszínű legyezője,
vörös kígyófürtök, fölötte csillag,
szögben találkozol a fény sugarával,
csillagszivárvány izzó darabokban
a tenger habján, a sivatag égen,
hétbástyás koszorúval koronázva,
elképzelhetsz egy Veronika-kendőt,
kétfelől tépik, keletről-nyugatról,
a kereszt két karja alatt két angyal,
kezüikben üvegganna tele vérrel.*

A bolognai pályaudvaron
1980. augusztus 2-án vég-
rehajtott pokolgépes me-
rénylet 85 ember halálát
okozta, további kétszázan
megsebesültek. (A szerk.)

SYLVIE GERMAIN

Magdiel

Sylvie Germain (1954) francia író és esszéista. Filozófiai tanulmányokat folytatott Emmanuel Lévinas tanítványaként, diplomamunkáját az aszkézis a keresztény misztikában témáról, doktori értekezését pedig *Arctperspektívák. Transzgresszió, de-kreáció, transzfiguráció* címmel írta a Nanterre-i Egyetemen. A zsidó és a keresztény misztika hatását tükröző regényeiben elsősorban az emberi életet átható rossz, a bűn és a szenvedés értelmét, filozófikus-spirituális esszéiben a láthatatlan Isten jelenlétének nyomait kutatja. Regényeit és esszéköteteit számos díjjal jutalmazták már, 2013-ban a Francia Nyelv és Irodalom Királyi Akadémiája tagjává választották Belgiumban. – Magyarul eddig a Középiszokolások Goncourt-díját elnyert *Magnus* című regénye (Helikon, Budapest, 2013) és egy novellája (*A nyárfa*. Új Forrás, 2016. 2.) jelent meg. Alábbi írása az alkotás folyamatát és az írói képzelet működését vizsgáló *Regényszereplők (Les Personnages*. Gallimard, Coll. „L'un et l'autre”, Paris, 2004) című könyvéből való. (*A ford.*)

Gyanakodnia kellett volna. Már az első megjelenésekor háttal mutatkozott neki. A férfi (legalábbis egyből annak vélte Paulin Féborgue a gondolataiban feltűnt alakot) egy zsácutca végén állt, kezzeit és homlokát a pizsoktól és a halvány foltokban, egyenetlenül megvilágított éjszakától fekete falnak támasztotta; a tejfehér neonfények csak növelték a környező félhomályt. A fal és a zsácutca kövezete csillogott, mint ha nemrég esett volna. A férfi közepes termetű és zömök volt, sötét szövetkabátot viselt, amely nem volt begombolva és egészen a bokájáig ért. Néhány barna hajtincs lógott ki félig felhajtott gallérja alól.

Nehéz kabátját leszámítva nem sok mindent lehetett látni belőle, így Paulin Féborgue azt vette figyelmesen szemügyre. A derékmagasságban felvarrt bújtatókba illesztett hátsó pánt nem volt megkötve, egyféle nagy M betűt formált, amelynek az alsó szárai elértek a férfi lábaira. A vastag szövet meglehetősen kifakultnak tűnt. És a férfi, ő vajon hogy nézett ki, milyen idős volt? Mivel nem látta az arcát, Paulin Féborgue úgy becsülte meg a korát: ötven körül lehetett. Nem tudta volna alátámasztani ezt az elképzelését, éppen csak egy megézés volt (talán azért, mert ő maga a negyvenkilenccedik évében járt, és képes volt felismerni más férfiak testében, akár hátulról is, a még aktív erők és a növekvő fáradtság, a konok akarat és a csüggedés kríziseinek különös elegyét, amit a saját testében is érzékelt). A talán közel azonos életkorukon kívül Paulin Féborgue semmilyen más fizikai hasonlóságot nem vélt felfedezni a masszív testalkatú férfi és nagyon magas, szikár önmaga között. Jellembeli rokonságot pedig még kevésbé sem gyanított. Nem, bizonyára nem az ő mása volt ez a nyomasztó alak, aki titkon feltűnt benne, hogy befészkelje magát a gondolataiba.

Nyomasztó, ez volt a megfelelő szó rá, nyomasztó volt és hallgató. És milyen kevésbé regénybe illő! Mert végül is mihez lehet kezdeni egy esztétikailag ennyire szegényes, és nem is túl plasztikus belső látomással? Mihez lehet kezdeni egy olyan regényalakkal, aki makacsul hátat fordít az őt megírni hivatott szerzőnek, egy fal mellett álldogál, homlokát és tenyerét a kőhöz tapasztja, lába pedig szinte a kövezetbe gyökerezett? Ráadásul egy zsácutca végén, az éjszaka kellős közepén, mintegy hogy jelezze, minden vele kapcsolatos íráskíséret eleve kudarcra van ítélve. Jóllehet izgatta a dolog, Paulin Féborgue lemondott arról, hogy foglakozzon vele; valóban nem látta, hogy irodalmilag milyen hasznot húzhatna belőle. Mivel a jóember továbbra is makacsul egy zsácutca végébe állított, kiselejtezett szobrot játszott, hát maradjon csak ott, éjszakai zugában!

Csakhogy nem úgy választjuk meg a szereplőinket, ahogyan mi azt szeretnénk, és nem is szabadulunk meg olyan könnyen a tolakodó

alakoktól — jól tudta ezt Paulin Féborgue, mintegy húsz regény és ötven novella szerzője. A könyveiben színre vitt számos szereplő közül több is sok bajt okozott neki, és egyes alakok, amikor először bukkantak fel a képzeletében, semmilyen vágyat nem keltettek benne arra, hogy megírja őket, olyannyira jelentéktelennek tűntek. Mindennek ellenére végül mégis mindig feltámadt megírásuk vágya, még ha megkésve is, és kitartott benne, megszámlálhatatlan kétség és elbátortalanodás közötti lavírozás árán.

A zsácutca végén álló alak képe vissza-visszatért, és mindig ugyanolyan volt. A férfi nem mozdult, a feketés falat megvilágító tejszínű neonfény sem változott, a jelenet reménytelenül néma és mozdulatlanságba dermedt maradt. Paulin Féborgue csak tudomásul vette a visszatértét, anélkül, hogy igyekezett volna erőltetni ezt a konok képet, vagy valamilyen jelentést tulajdonítani neki, ami téves lett volna. De olyan sokszor látta már ezt a kopott nagykabátos férfit a hátán lelógó pánttal, hogy egészen hozzászokott. Az ismeretlen ismerőssé vált számára. És egy nap még neve is lett. Olyan neve, amelyet egyáltalán nem az író választott, mivel nem is gondolt arra, hogy megnevezze.

Egy nap ugyanis, amikor felbukkant benne a gyötrő kép, Paulin Féborgue ezt mondta magában: „Nicsak, Magdiel.” És rögtön azon gondolkodott, honnan vette ezt a furcsa nevet. Szeretett volna egy másik, szokványosabb nevet vagy becenevet adni neki, de egyenél sem tudott megállapodni. Az alak nyilvánvalóan jobban tudta a meghökkenett írónál, hogy hogyan hívják, és ragaszkodott a neve használatához.

Paulin Féborgue (talán azért, hogy ne érezze teljesen megfosztva magát a képzeletétől) magyarázatot keresett erre a különös diktátumra, és a kabát hátulján lévő pántból kirajzolódó nagy M betűben vélte megtalálni, legalábbis részben. Százszor látta már ezt a nyomorult pántot, mióta a jóember megjelent neki széles és előrehajló, enyhén görnyedt hátával. De akkor már miért nem Michel, Martin vagy Mathias, Marc vagy Maxime? Mindazonáltal nem mélyedt el jobban a kérdésben, és hozzászokott, hogy Magdielnek nevezze.

Az, hogy megnevezte a zsácutca végén álló férfit (vagy inkább hogy az feltárta a nevét), mozgásba hozta Paulin Féborgue képzeletét, és kedve támadt ahhoz, hogy végre megpróbáljon belőle kiindulva regényt írni. Ám több sikertelen kísérlet után lemondott róla; Magdiel határozottan nem olyan fából volt faragva, mint egy regényalak. Bármennyire is testes és fekete gránit szilárdságú volt a képen, amit makacsul igyekezett kivetíteni (és egyre inkább bevésni) az író fejébe, minden szilárdságát elveszítette, mihelyt arról volt szó, hogy szavakba foglalják. Ködössé vált, szétfolyóvá, kicsúszott a mondatok közül.

Paulin Féborgue ekkor egy novella írására gondolt, azt remélve, hogy a tömör forma jobban megfelel majd ennek az éjszakából egy

tömbben kifaragott szereplőnek. De ebben is kudarcot vallott, mert érezte, hogy mennyire hamisan cseng mindaz, amit erőlködve leírt. Magdiel fáradt vállainak teljes elemi erejével mindenre nemet mondott. És minden egyes „nem”-je olyan volt, mintha jelentéktelennek és mesterkéltnek minősítette volna a fikció művészetét. Mert nem pusztán ilyen vagy olyan cselekményt utasított el, mint egy számára nem megfelelőnek vélt, vagy egyszerűen csak érdektelen szerepjavaslatot elhárító színész, hanem magát a tényt, hogy egy történet része legyen.

Paulin Féborgue kénytelen volt beismerni, hogy alulmaradt vele szemben: Magdiel nem volt „fikcionalizálható”. De akkor ki volt ő, és mit akart? Mert mégiscsak várnia kellett valamit, különben miért vert volna gyökeret az író gondolataiban, hallgatag jelenlétével kísértve. Vajon a csend titokzatos hírnöke volt, aki azért jött el, hogy jelezze neki mindenféle regényírás haszontalanságát, vagy még inkább az általa, Paulin Féborgue által írt összes könyv semmiségét?

Mindennek ellenére megpróbált még egyszer szembenézni a kihívással, és az írásnak egy olyan útjára merészkedett, ahol korábban még sohasem járt. Nagyon rövid szövegeket írt, amelyek mindegyike színre vitte a titokzatos Magdielt, de ügyelve arra, hogy soha ne vonja bele közvetlenül a leírt cselekménybe (ami pedig maga is minimális volt). Magdiel a szöveg minden egyes részletében mértéktartóan felvázolt pusztá jelenlétével megadta az egésznek az alaphangját — a maga súlyos és felkavaró alaphangját. A könyv hangvillája volt, mint ahogyan egyes freskó- vagy festménysorozatokon a mű sarkában ábrázolt angyal vagy szent szolgál vezérfonalként. Vagy mint az az ember, aki táncoló dervisek között jár óvatosan, finoman hozzájuk érve forgásuk közben, hogy megóvja őket a szédülettől.

Hangsúlyozandó a fordulatot, amit azáltal vitt végbe, hogy az írás meredek, mindenféle irányba elágazó keskeny útjaira lépett, Paulin Féborgue a munkájához használt eszközök terén is változtatott. Lemondott a kezdetektől használt papírról és tollról, s áttért a számítógépre. Magdiel határozottan minden szokása megváltoztatására készítette.

És az elbeszélés jól haladt. Egy olyan elbeszélés, amelyben Magdiel csaknem titokban volt jelen, olyannyira tartózkodó maradt benne. Az író sohasem mutatta szemből, szavakat sem adott a szájába, ily módon engedelmessé a megkérdőjelezhetetlen tilalomnak, amelyet Magdiel írt elő számára dühödt hallgatása mélyéről.

Paulin Féborgue tehát végre talált egy élhető írásos teret olyannyira problematikus szereplőjének. Nem nagyon tudta, merre tart töredékekből álló szövegével, de szilárdan kitartott a könyv irányában, miközben csak serkentette a számára még új írásmód nehézsége és Magdiel valamivel kevésbé csökönyös viselkedése. A kabátos férfi most már legalább nem rejtőzött el teljesen; mintha beleegyezett volna abba, hogy hallgatólagos megállapodást köt az íróval: szerepel a szövegben, de sohasem mutatja az arcát és nem szólal meg.

Magdiel a regényíró számára egy új, nagyon paradox szereplőtípust vezetett be, aki egyszerre volt a háttérben, távoli és mindenütt jelenvaló, hallgató, ám némaságában is ékesszóló, már a nevével is hangsúlyos, miközben megőrizte inkognitóját, látszólag tétlen, mindazonáltal lényeges része az elbeszélésnek, amelynek valójában magát a lelkét alkotta.

Soha nem volt még ennyire az a benyomása Paulin Féborgue-nak, hogy írás közben borotvaélen táncol. Érezte, csak azért kellett kilépnie a fikcióból, vagy legalábbis lemondania bizonyos művészies ügyeskedésekről, hogy közelebb jusson annak szívéhez. Egy üvegszívhez, amely olyan, mint egy homályosan átlátszó üvegből készült tintatartó, s amelyről nem igazán tudjuk, hogy tele van-e, vagy pedig üres.

Egy kiszámíthatatlan szívhez. Az övéhez.

Egy délután, amikor ugyanolyan koncentrációval és ihletettséggel dolgozott a szövegén, mint más napokon, Paulin Féborgue hirtelen megállt munkája közben, mert támadás áldozata lett. Nem talált jobb szót arra a megrázkódtatásra, ami érte.

Miközben egy olyan részt írt, amelyben utalás történik Magdiel jelenlétére — egy árokparton guggolt valahol egy út szélén, amerre az elbeszélés narrátora járt —, villámcsapásszerű látomása volt.

A látomás nem a képernyőn játszódott le (mivel Paulin Féborgue mindössze két ujjal tudott gépelni, mindig a billentyűzetre hajolva írt, és csak időnként vetett egy-egy pillantást a képernyőre), hanem a fejében — tágra nyílt szemében. A szembogarában.

Magdiel figyelmeztetés és minden ok nélkül elkezdte lassan felé fordítani az arcát, amelyet egészen addig olyan ügyesen elrejtett. Paulin teljesen megdöbbsent, és abban a pillanatban, amikor Magdiel tekintete keresztezte volna az övét, felugrott a székéről és kimene-kült a dolgozószobájából, pánikba esve, ami akkor sem lett volna nagyobb, ha egy tigriskígyó, egy óriási patkány vagy egy vérfa-gyaszító mosolyú gyilkos bukkant volna fel előtte.

Paulin a rémülettől továbbra is szinte fuldokolva felkapta a zakóját az előszobában és sietett elhagyni a lakását. Egy ideig az utcát járta, aztán bement egy bisztróba. Három kávé és egy kis pohár almapálinka után kezdett magához térni, és pánikba esésének az okán gondolkodott. Vajon megalapozott volt, vagy pedig teljesen nevetséges? Mindkét lehetőséget igaznak tartotta: ijedtségében és fejvesztett menekülésében egyértelműen volt valami groteszk, ugyanakkor valós veszély váltotta ki. Magdiel nem olyan szereplő volt, mint a többi, irodalmi szempontból minden másiknál jobban próbára tette, és arra kényszerítette, hogy fenekestől felforgassa írói műhelyét, változtasson a stílusán, a ritmusán, még az írástechnikáján is. Egy formátlan szereplő volt, határozottan titokzatos, nem testesített meg semmilyen pontos karaktert, semmilyen sajtóságos szenvedélyt. Olyan volt, mint a színházi sűgő, aki elrejtőzve a sűgőlyukban

szóról szóra követi a darab szövegét, hogy adott esetben halk sutogással segítsen a szereplők kihagyó memóriáján.

Nem kellett előjönnie a gödréből, nem kellett megjelenie a színen, nem kellett felmutatnia az arcát teljes világosságban, akár egy pallost!

Magdielnek nem állt jogában ilyen váratlanul láthatóvá tennie az arcát, mert halálos volt a tekintete. Halálos, ahogyan a szemnek a napfény teljes napfogyatkozáskor, a hallásnak egy végletesen éles hang, a bőrnek a fagy és a tűz, a szívnek egy túl erős megrázkódtatás. Ahogyan halálos lenne egy olyan angyalnak a keze, aki a nyakánál fogva megragadna egy embert, hogy hirtelen elviselhetetlen tisztánlátással felruházzon önnön tudatának ítélőszéke elé irányítsa.

Halálos volt, egyszerűen halálos, a legkisebb seb ejtésére alkalmas eszköz, fegyver és mérge nélkül, pusztán jelenlétének láthatósága által. Ezt érezte Paulin.

Megnyugodva az utcai sétától és a kis pihenőtől a bisztróban, Paulin Féborgue hazament. Rémülete dermesztő volt, de végül is gyorsan elszállt. Csak egyféle zavarodottság és nagy fáradtság maradt utána.

Íróasztalához lépve nem félt a látomás visszatértétől. A villám nem csap le kétszer ugyanoda. Paulin már úgy tekintett az imént elszenvedett különös belső agresszióra, mint egy egészen kivételes, váratlan balesetre, és nem kívánva engedni holmi ostoba babonáságnak, rögtön újra munkához akart látni.

A képernyő sötét volt. Paulin megmozdította az egeret, hogy aktiválódjon. De hiába mozgatta minden irányba, aztán egyre gyorsabban, nem történt semmi. Majd klikkelt az egérrel, egyre idegebben, és végre aktiválódott a képernyő. Sötétből átment ragyogó fehérbe. Paulin újra mozgatni kezdte az egeret, ezúttal azért, hogy megjelenjen a szövege. De egyetlen szó sem jelent meg, még a cím sem. Semmi nem látszódott. Órákat töltött a számítógépe előtt, hogy megkísérelje rendbe hozni. Másnap hívott egy szakembert, hogy segítsen neki visszaállítani a szövegét, de hiába. Kapcsolatba lépett egy másikkal, aztán még eggyel, ám mindegyik kudarcot vallott. A szövege nem volt helyreállítható.

Amikor Paulin Féborgue megértette, hogy már a legkisebb esély sincs elbeszélése visszaszerzésére, haragra gerjedt. Egyáltalán nem érzett magában erőt ahhoz, hogy az elejétől újrakezdje; elbeszélését megszakításokkal írta, az ihlet időnként feltörő, mulékony lendületében, és már nem is tudta, hogy pontosan mit írt le. Elkeseredetten belenyugodott a helyzetbe, de megesküdtött magában, hogy soha többé nem érintkezik ezzel a baljós alakkal, aki már kezdettől csak az orránál fogva vezette, és ő rengeteg időt elvesztegetett miatta. Keserűséget érzett Magdiellel szemben, mintha egy barátja elárulta, meglopta volna. Vagy inkább mintha egy irodalmi téren nagy reményekkel kecsegtető képzeletbeli mester gúnyt űzött volna belőle, mivel egyszerre kiderült róla, hogy közönséges sarlatán. Bohóc. Gazember.

Elment otthonról, hogy levegőzzön egy kicsit, és hús-vér alakokkal, az útja során szembejövő járókelőkkel találkozzon. Ám amikor haza akart menni, képtelen volt rá. Teljesen elfelejtette, hogy hol lakik. Kóborolni kezdett a városban.

Beesteledett, de ő még mindig az utcákat rózta. Mindenbe és mindenkibe beleütközött, mert már nem tudta felmérni a távolságokat és felismerni a formákat. Többen is inzultáltak azok közül, akiket meglökött. Nem értette a szavaikat. A saját nyelve idegenné vált számára, pusztán hangokat hallott. Pedig gondolatok cikáztak a fejében, tehát élt még benne a nyelv, ám csak bizonytalan, tűnékeny szavakból állt, amelyek befejezetlenséget tükröző három pontok felhőjében lebegtek. Túl gyenge, túl bátortalan szavak voltak ahhoz, hogy ki lehessen mondani őket. De ettől még ezek a szegényes szavak a maguk módján megjelenítették döbrent tudatában a világ újféle érzékelését. A világ feje tetejére állt érzékelését: a város csalóka ábránd volt, az emberek rendszertelenül mozgó gondolatok, az élet árnyjáték, ő maga pedig pusztán illúzió. Ugyanakkor gondolkodó illúzió, amelyet egy kinyilatkoztatáshoz hasonló erejű meglátás gyötört: a valóság egyáltalán nem ott volt, ahol ő vélte, az álom pedig már nem az agyműködés szemfényvesztő jelenségének tűnt, hanem a kettő valójában egyet alkotott. A valóság egy álmodó ki-legezett lehelete volt, amely páráként, zúzmaravirágként, csillag-porként lerakódott a nagy kozmikus éjszakában.

Jéghideg, szitáló esőt hozó szél támadt. Feltúrta a zakója gallérját és kissé lehajtotta a fejét. Bement egy kis utcába, de néhány méter után falba ütközött. A kis utca zsákutca volt. Ahelyett, hogy visszafordult volna, mozdulatlanra dermedt a fal előtt. Milyen zaklatott alvó lehelhetett ki magából ezt a durva kövekből rakott falat álma során? Megtapogatta a falat, aztán rátapasztotta a fülét, igyekezve érzékelni ennek a minerális álmodónak a leheletét. És meghallotta az emberiség súlyos, nehéz és lázas szívverését, még halkabban pedig porladás enyhe zaját — mintha porhanyóssá vált vésett sírkövek porladtak volna szét, és mintha a rájuk vésett betűk elmosódásuk közben suttogó hívást hallattak volna. Erősebben rányomta a fülét a nedves kövekre, és még egy hangot érzékelt a hallhatóság határán. Egy sóhajt.

Egy könnyáztatta, csendes sóhajt, halkán, nagyon halkán.

Akkor homlokát a falnak támasztotta, majd a tenyerét is, és teljes súlyával előredőlt, azzal az esztelen vággyal, hogy csillapítsa ezt a névtelen, kövekbe zárt szomorúságot, amelyet végtelen nagyoknak érzett.

És ott maradt, mindenről megfeledkezve, még önmagáról is, egyvalamire törekedve, egyetlen sürgetésnek engedve: ellensúlyt tartani az ürességnek, megtartani, életben tartani.

Bende József fordítása

FALCSIK MARI

Önkút

*nem hazudok már régen nyitva az arcom a mély
kút lágyvize úgy kavargog feketén zölden a villám
még tán látszik a felszíni tükrön mintha viharból
zárta be Isten a tálba: az énbe mi csak nekem oly
mély csak nekem annyira szép és torz hogy
már veszedelmes*

*de te nézz bele bátran kósza kit erre vetett a
mehetnek nézd csak az ujjadat is belebökve:
példa csak ez belekortyol szenttelen és idegen
ha kinek még emberi ambivalens viharosból a
tálba sekélybe csapolt énmaradék epe-ízét
vágja az ínye*

*majd ha az éjszaka engedi én is — majd ha a csönd
csöpögős sima lesz és árny se feszül kusza mozgását
beletörni a tájba — ha így kihajolva a létem képe fölébe
a tükröm szólít: nézd meg jól magadat ha kibírod!
s mondd kegyelemnek az én maradék arcával végre ha
szembekerülhetsz!*

Vörösmartyhoz

*van egy szomorú összefüggés e bomló ég s alatta
tél és őr és
fogyó remény között — és már márciust sem vár: maradt a
puszta túrás*

*ha festett egek is de nektek még lángolt fönn valami:
vesztes te még
a tüzet láthattad előbb és csak azután azt ami
alatta ég*

*s pernyéjét: a kétségbeesést mi majd nagy romjaid közt
fészket talál —
most tél van és nincs hó de ugyanúgy ringatja az üszköt
csönd és halál*

Egy teru

Ábelnak

*fiam ha elmentek mind már
cézár és barbár és bankár
te akkor bontasz vitorlát*

*viszel a hajóra gyertyát
illattalant mert az éjjel
úgyis sok szagot hord széjjel*

*meggyújtod nyílt vízre érve
mindegy ha nem gyúlik mégse
vagy ha a szél mégse hagyja*

*végül a csönd nagy kalandja
izgalmasabb is sötétben
vagy csak egy folttal az égen*

*és míg az egy hold világol
iszol majd apád borából
addigra már ő sem él majd*

*nem navigálsz csak a szél hajt
amerre jókedve tartja
talán egy ismerős partra*

*csak épp most szokatlan néma
mint ünnepen volt nagynéha
mikor még a zajban éltünk*

*ne feledd minden reményünk
a térkép piros keresztje
keresd ott ahol jelezte*

*hogy hova tettem a téglát
ha alant csontok vagy gyémánt
neked kell megtalálni*

és akkor kezdj el majd ásni

TRICEPS

Tata halála

Triceps (Lantos László) rendező, performer, író. 1955-ben született Nagy-kikindán. Szabadkán érettségizett, majd az ELTE magyar–szerbhorvát–esztétika szakán folytatta tanulmányait. Jugoszlávia, Svájc és Románia után, 1993-tól Budapesten él. Legutóbbi írását 2015. 11. számunkban közöltük.

Amikor a barátaim hajnali részeg órákban arról nyafognak, hogy milyen nehéz volt a gyerekkoruk, iszapos keserőséget és felhős boldogságot érzek. Vagy inkább, fordítva: felhőtlen keserőséget és iszamós boldogságot. *Rivör díp és máúntín háj* ez az érzés, ha értik, mire gondolok. Én boldog kölyök voltam, ez nem vitás, bár nem volt mellettem sem az anyám, sem az apám. Elsodródta a „vérbe”, ahogyan ma, hatvan évesen mondanám, pedig csak nem voltak jelen, ami kis szerencse vagy nagy szerencsétlenség, mi is.

Vett nagyapám Szabadkán egy kétszobás házat a Mlaka negyedben, ami a város egyik lapályára épült, és ezért minden komoly esőzéskor előntötte a padlót a víz. A környék gyerekhada ilyenkor fateknőben az utcai árokban evezett és sárban dagonyázott, ami a legjobb multság a világon. A Mutti akkor még velünk lakott, de amikor pár év múlva átköltöztünk a Miloš Obilić utcában egy hosszú, gangos parasztházba, már nem sokáig bírta az anyja szekálását. Nagy apró, pengearcú, szigorú asszony volt, aki úgy ütötte mőkon a hátsó udvar rémét, a japán kakast, amikor rátámadt, hogy a göré adta a másikat. Azt hiszem, nem szerette anyámat, csak a Pista bátyát, aki lusta bindzsiző volt, és a végén, mint a Meteor vasipari vállalat boltvezetője, még fél év dutyit is lehúzott sikkasztásért.

Itt voltam én óvodás és kisiskolás, a nagyfi felügyelete és Tata védelme alatt. Nem kellett dolgoznom, csak keveset, mondjuk krump-libogarakat szedni a zöldségről, vagy almát válogatni. Játshattam és olvashattam, amennyit csak akartam. A házhoz tartozó hatalmas kert és két udvar kimeríthetetlen tárháza volt a lehetőségeknek, és nagy tata minden évben hozott egy kocsiderék homokot is. Lehetett várat építeni, bújócskázni, fogózni, klikkerezni, baromfit üldözni, macskát kínozni, kést dobálni. Az utcában lakó, hasonszőrű srácokkal órákig tudtunk a meggyfa tetején gubbasztani, mindenkinek megvolt a saját ága, fentről néztük a világot.

Tata sokat dolgozott a szőlőben és a földeken, hajnalban indult és alkonyatkor ért haza; rohantam elébe, amikor lovas kocsiján behajtott a kapunkon. Mindig hozott nekem valami gyümölcsöt vagy „mádárlatta kenyeret”, és nem engedte, hogy Matild nagyanyám elklimpoljon, ha valami rosszaságot csináltam, és estig a fészterben bujkálva, csak mögötte mertem besettenkedni a konyhába. Télen, amikor kevés volt a munka, a városi könyvtárból kikölcsönözte és felolvasta nekem meg az írástudatlan feleségének J. F. Cooper, May Károly és Verne Gyula regényeit. Neki köszönhetem, hogy megszerettem az irodalmat, bár otthon a családi zsoldároskönyvön kívül nem volt más könyv. Megvette nekem a *Buksi* képregényújság minden számát, amit rongyosra nézegettem, azután meg szétnyirkáltam.

1967-ben Tito több mint 90 országgal kötött vízummentességet, kiadták a tízéves jugó világútlevelet, és egyik napról a másikra a fél iskolai osztályom eltűnt. Megindult a gaszarbeiterek hulláma, főleg Németországba, és sokan vitték magukkal a gyerekeiket is. Kiment az én jó anyám is, de fél év múlva csalódottan visszajött, és már nem költözött hozzánk. Nagymamámmal addigra úgy összeveszték, hogy nem is beszéltek egymással, neki semmi sem tetszett. Mutti önállósága és bátorsága halálosan bosszantotta, leszidta azért is, ha volt udvarlója, azért is, ha nem. Csak ritkán engedték, hogy meglátogassam, ezt nem értettem, és a szívem mélyén kicsit hiányzott. Bent aludtam Tatáékkal az utcai szobában, ez volt a legvilágosabb, az ablak és a cserépkályha között volt az ágyam. Nagypapa minden este, lefekvés után bekapcsolta az Orion rádiót és a Szabad Európa adását hallgatta, amíg el nem álmosodott. Én a politikai részeket untam, de a zenék szuperek voltak, akkor jelent meg a rock, a suliban mindenki a bitliszekről beszélt.

Mutti két házra tőlünk bérelt ki egy szoba-konyhás lakást, és a Városi Kórház fül-orr-gégészeti osztályán dolgozott, mint műtős nővér. Évekig éltünk egymás mellett, de még az utcán se nagyon találkoztunk. Aztán, mikor hetedikés lettem, egyszerűen fogtam magam, és átmentem hozzá. Ahogy meglátott, szóltanul magához ölelt és mindketten sírtunk. Hazamentem, és megmondtam a Tatának, hogy hazaköltözöm.

Akkoriban kezdett el érdekelni, hogy kik vagyunk. Rengeteget olvastam és láttam a szabadkai Jadran moziban a *Hideg napokat*.¹ Megkérdeztem anyát, hogy miért hívom én „muttinak”, amikor mindenki „anyának” hívja az anyját. *Azért, Lacikám — mondta —, mert mi svábok vagyunk.* Ez nagyon meglepett, mert én azt hittem, hogy jugoszlávok vagyunk. *Hát, hogy hívják nagyapádat? — kérdezte. Morloch Antonnak. És a két legjobb barátodat? Grünfelder Zolinak és Otterbein Karcsinak. De akkor miért nem beszélünk németül? Azért — válaszolta —, mert mi magyarok vagyunk.*

A Tata kéményt épített a kiskonyhának, és a létrán valami megroppant benne. Nagy nehezen elment az orvoshoz, és kiderült, hogy előrehaladott bélrákja van. Nem volt más lehetőség, csak az operáció, el kellett volna varrni a végbelét, és a székletét kivezetni az oldalán. Öt napot feküdt az onkológián, közben a szobájában ketten elhunytak ilyen műtétek után. Felöltözött, hazajött, és bejelentette a rémült családnak, hogy nem szed gyógyszert, és itthon fog meghalni. Nem hatott rá nagymamám veszekedése és dühöngése, anyám rábeszélése és rívása sem.

Másfél évig húzta, egyetlen zokszó nélkül. Csonttá soványodott, csak a felfekvéseit engedte kezelni. Közben kiolvasta az *Uránia Állatvilág* öt kötetét és sokat beszélgetett velem. Akkor tudtam meg, hogy Szegeden járt gimnáziumba, de az új jugoszláv határ miatt abba kellett hagynia. Mikor elvette csóró nagymamám, kitagadták a tehetséges parasztcsaládból, a vagyont három huga örökölte. *És a háború-*

¹Kovács András dokumentarista játékfilmje (Budapest, 1966) az újvidéki vérengzésről.

ban? — kérdeztem. — Mit csináltál a háborúban? A háború alatt ugyanúgy dolgoztunk, mint máskor — válaszolta. — Elrejtettük az élelmet, mert hol az egyik, hol a másik átvonuló csapat rabolta ki a népet. Erről többet nem akart beszélni.

Kifaggattam nagyanyámat, aki mérgesen odavágta, hogy Tata nem állt senki oldalán sem, biciklivel csempészte át a zöldhatáron Szegedre az élelmiszert, hozta a ruhát, a pincében hizlalta és vágta le a disznót. Amikor a folkszdojcserek elmenekültek, a maradék svábokat meg kitelepítették, nem akart menni sehova. Bejöttek a partizánok, gyilkolták a falubelieket, a pravoszláv pópa kiállt Tata mellett, de őt is elvitték, és odaveszett. Valamelyik boszniai lágerban, faki-termelésen robotoltak, a földre öntötték ki nekik a moslékot, és rendszeresen tizedelték őket. 1947-ben, amikor Tito megszüntette a táborokat és teljes amnesztiát hirdetett a túlélőknek, negyven kilósan vergődött haza.

De miért vitték el — kérdeztem Tatát —, ha nem tettél semmi rosszat? Biztos, hogy nem öltetek meg senkit? Nagyon szomorúan nézett, és azt válaszolta, hogy voltak bitangok, akik a falu határában rejtőzködtek, lopták a krumplit, letámadták az asszonyokat. Tudod, fiacskám, mikor már túl sok volt, elővettük a padlásról a puskát, és mi, svábok, magyarok és szerbek közösen, megkerestük és belőttük őket a kukoricásba... Csak sok évvel később jöttem rá, hogy ezek a „bitangok” voltak a partizánok, a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg katonái.

Tata egy májusi hajnalon magához hívott bennünket, mindenkiktől elbúcsúzott, és két óra múlva csendesesen elment. Első gimibe jártam, neki csak az elsőt sikerült elvégeznie. Szerette és tisztelte Tito marsallt, volt róla egy dopisnica méretű képe, két üveglap között, a bal sarkában apró vörös gipszrózsával, amit nagyanyám soha nem használt tükrös pipereszekrényén tartott, és minden május 1-én kitett az ablakba.

MIKA GABRIELLA

A koldus

1976-ban született Budapesten. Egyetemi tanulmányait az ELTE könyvtár és szociológia szakán végezte, jelenleg könyvtárosként dolgozik.

A koldus szakadt, foltozott kabátjában a metró bejáratánál ült. Körülnézett. Ma kevesen vannak — gondolta. Hiányzik az álvak öregasszony, egy korosabb nő a népes családjával, és az idős napjaira koldusbotra jutott zenész sincs itt, s nem könyörög pár garasért... Más örült volna a jó hírnek, több jut neki, hiszen még a legjóindulatúbb ember is csak pár forintot tud odavetni, ha többen vannak. Az öreg és a gyerek nyomorúsága mindig feltűnőbb, a gyerekes asszony pedig olyan agresszívan üzte mesterségét, hogy sokszor még az is adott neki, akinek szándékában sem volt. Most mégis valami nyomasztó érzés kínozza, hiszen tudta, a többiek, akárcsak ő, egy napra sem hagyják el szívesen a helyüket. Előfordult, hogy valaki néhány napra könnyelműen szabadságolta magát, s utána rémülten tapasztalhatta, hogy amíg távol volt, mások foglalták el a helyét; ők pedig nemhogy elmentek volna, de még meg is fenyegették. Hiába, jó hely ez, fényes, világos, tágas, s télen, ha kicsit hidegebb is, de jobb, mint a szabadban. Sokan járnak erre, csurran-cseppen mindenkinek valami. Eleinte még félt idejönni, és a gyomra is összeugrott egy-egy ismerős arcvonás láttán: csak nem Jóska, az egykori nagyhangú haver a műhelyből, csak nem a szomszéd?... Annyira szégyellte magát, hogy naphosszat ült a földet bámulva, csak a kalapját tette maga elé: mégis jobb, mint ha az ő keze figyelmeztetné a járóelőket arra, hogy adakozniuk kellene. Később aztán valahogy megbarátkozott a környezettel, már egy-egy köszönömöt is ki tudott nyögni, mikor valaki némán pénz dobott a kalapba.

Valaha dolgozott, de a balesete után rokkant lett, s akkor megmondták neki, fel is út, le is út. Már nem volt fiatal, hiába számlál-gatta az évtizedeket, a fáradságos munkaköröket, neki ebben az új világban már nem jutott hely. Gyakran még az előszobáig sem jutott el, s amikor a korát kérdezték, az udvarias hang már hadarta is: „jó, majd értesítjük”. Ebből máris tudta, hogy nem kell. Se itt, se ott, hiába adta lejjebb az igényeit, hogy a végén már bármilyen munkát elvállalt volna. Hiányzott a munka... A mindennapi taposómalom sokszor fárasztó volt, de a kollégák, a haverok szeretete, a kocsmai beszélgetések, a gyári ünnepek sok mindenért kárpótolták, s mivel családja nem volt, úgy érezhette ilyenkor, hogy legalább ő is tartozik valahova.

Furcsa módon lassan itt is jól érezte magát. Az öregemberrel például, aki nem tudott megélni nyugdíjából s nem akart tovább éhezni, jól megértették egymást, olykor még a politikáról is elvitatkoztak és közösen siránkoztak az árak örökös emelkedésén. Néha a kisgyerekekkel is eltréfálkozott, de őt nemigen lehetett megkönyöröztetni; időnként furcsa alakok jelentek meg nála, elvették a pénzét, aztán amikor megkérdezte tőle, kik azok, a gyerek nem szólt semmit... Az asszony, akit vert az ura és így akarta megkeresni a gyerekeinek

az ételt — inkább, mint hogy hazamenjen a részeg férjéhez, és tőle kérjen — eleinte gyanakodva nézett rá, de később már megszokta, hogy ott van.

Az élete egyhangúan telt, de nem panaszkodott, számára pár apró dolog — az ingyenkonyha, a közfürdő — már a biztonságot jelentette, elviselhetővé tette az életet, hogy legalább kiszámíthatóan telnek a napjai, a rokkantnyugdíjasként, fűtetlen lakásban eltelt, zaklatott évek után. Szórakozásként pedig ott voltak az emberek, az unatkozó tinédzser, a szépasszony, az elfoglalt fiatalember, aki nyakendőben és öltönyben rohan fontos céljai után, és az öregasszony, aki mindig odadob neki pár forintot — talán mert fél, hogy egyszer ő is erre a sorsra juthat. Még azt is megfigyelte, hogy legtöbbször a szegények adnak, akiknek ő is adott volna, ha lett volna miből...

Egy durva rúgást érzett. Idegen férfiak álltak fölötte és valami olyasmit kiabáltak, hogy „félre apuskám, vége a jó világnak, miénk a placc”... Nem értette, akkorra már csak pár szót bírt felfogni; valami olyat mondtak, hogy hordja el az irháját, másnak kell a hely... Még gondolkodásra sem jutott ideje, máris mennie kellett, s míg automatikusan lépegetett a járókelők kíváncsi pillantásainak keresztútjében, fel nem foghatta, hogy kinek ártott... Nem jutott eszébe semmi, csak megindult a külváros felé...

BÁGER GUSZTÁV

Zsoltár

*Táncra kelt virágok illatában állok,
fölgyulladnak a rétek.
Fűzöld, szalmasárga fénylőn szöknek szárba,
ezerszín tűzben égnek.
Dobbal kísér a szív, a kezdet visszahív
lenni újnak, egésznek.*

*De rámborul az éj, felhőnyi seregély
hozza hírért a végnek.
Tenmagam hiánya csak tükrét imádja.
Ki belátja, remélhet.
Ki jégviharban áll, lesz ha kell tűzmadár,
vagy martaléka télnek.*

*

*Hívás a szeretet, teremtő lehelet,
bölcsoadal, hálaének.
Szívből ömlő méz-bor, csillagfény éjféلكor,
föllobbanó szövétnék.
Kiapadhatatlan hó a belső Napban,
legyőzhetetlen Élet.*

MÉSZÁROS MÁRTI –
SOMOGYVÁRI ZOLTÁN

Mustó Péterrel

Mustó Péter jezsuita atya családjával 1944 végén menekült Németországba. Az alábbi, 2016 februárjában készült interjúban mesél meneküléséről, a menekült-lét közvetlen tapasztalatáról, és arról is, mit kíván meg az egyetemes emberi felelősség a háború elől menekülő emberekkel szemben. A Jezsuita Menekültszolgálat oldalán megjelent szöveg szerkesztett és rövidített változatát közöljük.

Sokan mondják, hogy az 1945-ben, 1956-ban elmenekült magyarokkal nem lehet összehasonlítani a mai menekülők helyzetét, mert most nagyon más a helyzet. Te mit gondolsz erről?

Számtalan összeesküvés teóriát hallok azokról, akik a Földközi-tengeren át Európába igyekeznek. Az egyik szerint gazdag mecénások felbújtják és ellátják pénzzel az afrikai és közel-keleti tömegeket, hogy jöjjenek és tegyék tönkre Európát. Egy másik teória szerint a jövevények csak a nyugati jólétet keresik. Egy harmadik teória szerint az iszlám vallás megszállja az elkereszténytelenedett Európát, hogy meghódítsa magának azt, amit korábban fegyverrel nem tudott elérni. Gyerekeket azért hoznak magukkal, hogy őket élő pajzsként felhasználják, és ezzel álcázzák agresszív szándékukat. Megdöbbenve kérdezem, hogy 3.700-an is azért fulladtak a Földközi-tengerbe 2015-ben, hogy ezzel menekülőknek tűnjenek és szánalmat keltsenek?

Ha ezeket az összeesküvés teóriákat komolyan vennénk, akkor ennyi erővel az 1956-os kétszáz ezer magyarról is állíthatnánk, hogy a kommunizmust akarták Nyugaton terjeszteni, amikor oda menekültek, hiszen volt köztük ÁVO-s és kommunista párttag is. Ezt nem én találtam ki. Beszéltem ilyenekkel. Akik pedig nem „hódítási szándékkal” hagyták el magyar hazájukat, azok közül sokan a jobb életet keresték Nyugaton. A szocialista országokban az életszínvonal akkortájt sokkal alacsonyabb volt, mint Nyugaton. Voltak persze nagy számban olyanok is, akik az életüket mentették.

A menekülteket különben rendszeresen gyanú veszi körül ott, ahová hívatlanul érkeznek. A náci üldözés elől menekülő zsidókat sok nyugati ország nem fogadta be. Franciaországban internálótáborba zárták őket.

Különböznek-e a migrációs helyzetek?

A ma Európát fenyegető népvándorlásnak nem ugyanaz a történelmi és politikai háttere, mint az 1956-osnak. Az 1930-as évek végén a zsidók menekültek. 1945-ben az én családom az oroszok elől menekült. 1946-ban a lerombolt Nyugat-Németországot sok millió kitelepített árasztotta el. Ha a vallásukat, nemzetiségüket, a menekülés okait figyeljük, akkor mindig más volt a helyzet. De az igazi különbség mélyebbre mutat. 2015-ben hozzánk, Magyarországra érkeztek, átláthatatlanul sokan. Ezért ijedtünk meg annyira. Hirtelen veszélyeztetve

éreztek magukat a lakosok. A menekültek tömege, idegen arca, érthetetlen nyelve, más vallása riadalmat keltett. Egészen más kultúrkörből származnak, mások a szokásaik. Az arabokat és a muzulmánokat különben is már hosszú évek óta terroristának minősítette a nyugati világ. És most itt vannak, elárasztanak bennünket! Különös számunkra, hogy 70 év béke után veszély fenyeget minket újra. Érintetté váltunk. A menekülők kilátástalan sorsa most ránk nehezedik. Közünk lett hozzájuk, s ezzel hirtelen megváltozott a szóhasználatunk. Amíg tőlünk távol, Olaszországba érkeztek tízezzel, addig még menekülteknek neveztük őket. De amint közel kerültek hozzánk, migránsokká váltak számunkra. Idegenekké. A migráns megnevezés azonban eltakarja a menekülő személyes arcát. A menekültet nemzetközi megegyezés védi, mert veszélyben van. A menekültnek vannak jogai. A templom, a vallás ősidőig visszamenőleg befogadja az üldözöttet, nem szolgáltatja ki őt. Még ha súlyosan vétkezett, akkor sem. A menekült megérdemli a segítséget. Ember, akinek van személyes története. Van arca.

A migráció egy szociológiai jelenség megnevezése. A migráns elsősorban nem emberi személy, hanem egy eset. Nem szorul különleges védelemre. Nem hívja fel a figyelmet arra, hogy segítségre szorul. Kalandor talán, aki új vidékekre vágynak. A migráns engem a vándormadarakra emlékeztet. Nem látom az emberi arcát. Csak ha a szemébe nézek egynek, akkor kezd érdekelni a sorsa igazán. Akkor válik személlyé. Fontos lesz számomra. Akkor nem a tömeget látom. Ha a menekült szemébe nézel, felismerheted benne az embert, aki rémületből hagyta el az otthonát, mindenét. Az életét kockáztatva rozoga csónakba száll, idegen országokba merészkedik. Mert az emberek lehetnek olyan kétségbeesett állapotban, hogy útnak indulnak még akkor is, ha a vesztükbe mennek. Ha a bajba jutott embert látod bennük, akkor nincs különbség 1940, 1945, 1956 vagy 2015 között. A szóhasználat meghatározza a hozzáállásomat az érkező iránt. Barát vagy idegen. Menekült vagy migráns. A szó megváltoztatásával más viszonyulás keletkezik bennem. Nem mindegy az, hogyan nézek rá. A menekült mellett nem mehetek el érzéketlenül. A migránsok iránt viszont lehetünk közömbösek. Befogadjuk vagy kizárjuk őket. Jöhetnek-mehetnek. Nincs hozzájuk kötődésünk.

2015 elején olvastam először magyar újságban, hogy „nekünk, magyaroknak nincs szükségünk menekültekre”. A migráns szó még nem volt használatban akkortájt. Ekkor bennem felvillant, hogy én is menekült voltam. Évekig menekülttáborokban éltem. Idegen voltam mások hazájában. Nem kívánatos. Szégyent éreztem. Mert ki nek van szüksége menekültekre? Menekültekre senkinek sincs szüksége. Zavart keltenek, terhet jelentenek azok számára, akik otthon békésen, nyugalomban szeretnének élni. A magyar politikai állásfoglalás a menekültek befogadása ellen felébresztette bennem a szándékot, hogy felvállaljam menekült mivoltomat. Ezzel egyértelmű állást foglaltam a menekültkérdésben. Mert érintett vagyok.

Én is menekült vagyok. Visszacsengett a fülemben az Ószövetség szava: „Fogadd be az idegent, mert te is idegen voltál.”

Te hogy lettél menekült?

1944-ben kilenc éves voltam. Hatan voltunk testvérek. Szüleim beszéltek arról, hogy ha jönnek az oroszok, menekülni fogunk. Debrecenben már több bombázást átéltünk. Édesanyám különösképpen félt a háborútól, az oroszoktól, a kommunistáktól. Először Derecskére mentünk, ahol nagyapám élt. Szeptemberben már nem igazán közlekedtek vonatok. Pár nap után édesapám megszervezte, hogy egy másik családdal együtt lovas szekéren induljunk el. Amikor hajnalok hajnalán útra keltünk, már hallottuk az ágyúk dübörgését Nagyvárad felől. Csak annyi holmit vittünk magunkkal, amennyit a kezünkben is tudtunk cipelni. A lovas szekér Balmazújvárosig vitt minket. Onnan már indult egy vonat, tömve volt menekültekkel. De csak a Tiszáig jutottunk el, mert a vasúti híd már fel volt robbantva. Ismeretlen emberek tömegében sodródtunk gyalog, a folyó irányába. Késő éjjel volt. Szörnyen féltünk attól, hogy a családunk szétszakad, ami be is következett. A testvéreim közül néhányan édesapámmal voltak, édesanyám pedig egy másik csoportban maradt. Hosszú ideig nem tudtunk a többiekről. Rettegtünk, hogy elveszítjük egymást.

Amikor mindenét maga mögött hagyva menekül az ember, nemcsak az otthonát, ruháit, konyhaberendezését, könyveit, emléktárgyait veszíti el, hanem a biztonságot is. Azt, hogy tudod, hogy hol szállsz meg éjjel, és tudod, hogy másnap lesz mit enned. Teljes létbizonytalanság alakul ki menekülés közben, amit én csak sokkal később, felnőttként értettem meg igazán. Mi gyerekek féltünk, próbáltunk összetartani, egymást segíteni, de el tudom képzelni szüleim aggodását, mert felelősek voltak értünk. Mi gyerekek csak mentünk utánuk.

Budapesten rokonoknál szálltunk meg, s másnap indultunk tovább, Veszprém felé. Decemberben véletlenül megtudtuk, hogy Öt-tevény vasútállomásán várakozik egy marhavagonokból álló szerelvény csendőrök hozzátartozóival, akiket Németországba készültek kimenekíteni. Nagynéném is köztük volt, így minket is, mint családtagokat befogadtak maguk közé. A vagon zsúfolásig tele volt. Mindenki a padlón feküdt, takaró nélkül. Rémm hideg téli szél fúj be a réseken. Édesanyám mellhártyagyulladásra kapott, akkor ezt nem is tudtuk, csak később fedezték fel nála. Kint havazott, bent pedig a kis szénrel táplált vaskályhánk füstölt, és alig adott meleget. Lehet, hogy a többi vagonban még rosszabb volt a helyzet, ott mintha nem lett volna még kályha sem. Amikor állt a vonat, és sokszor állt, nagy kondérban főtt levest osztottak. Egy hétig utaztunk a marhavagonban.

A tömegtájékoztatás akkor és most hogyan hatott a menekülőkre és a menekülőket befogadó társadalmakra?

A háború csak barátot és ellenséget ismer. Köztük nincs hely más számára. A háborús hangulat nem tűr differenciált, tárgyilagos-ságra törekvő híradást. Háborúban csak propaganda létezik. Hírek helyett bizonyos híresztelések keringtek közöttünk, amiket el is hittünk, nem is, és mégis hittük. Mint mindenki, a menekült is szereti azt hallani, amit remél. Szóbeszéd alapján terjedtek a hírek.

Ez történt 2015 nyarán is nálunk, amikor túl közel jött hozzánk a nagy sokaság. Polarizálta a társadalmat. A lakosság nagy része veszélyeztetve érezte magát. Háborús hangulat alakult ki. Az idegenek befogadásának vagy elutasításának a kérdése Európa polgárait megosztja. A többség biztonságra vágyik. Ezért a politikusaitól megnyugtató, határozott szavakat akar hallani. Egyszerű, gyors megoldást vár el. De a migrációs válságban, mint minden háborúban, komplex történelmi helyzetről van szó, gyors és egyszerű megoldás nem létezik.

Sok fallal szembesültem már életemben. Belső, lelki bezárkózottság falaival épp úgy, mint külső, politikai okokból létrejött falakkal. Mindig lebontani szerettem volna őket. Láttam a vasfüggönnyt, a berlini falat, a palesztinokat megfojtó falat, az Egyesült Államokat a dél-amerikaiaktól védő falat. Mintha mindegyik kétségbeesett próbálkozás lenne, hogy az élet erejét, dinamikáját feltartóztassuk. Általában sikertelen kísérletezések ezek. A szocialista társadalmi és gazdasági modellt nem volt képes megvédeni a vasfüggöny, a rendszer az elzárkózás ellenére megbukott. Izraelnek nem hozott békét és biztonságot a palesztinokat megszegyenítő és ellehetetlenítő fal, csak haragot, gyűlöletet és megvetést szült azok iránt, akik a falat építették. A kábítószert áramlását nem tartja fel a Mexikó és USA közötti erődítmény, és az illegális bevándorlás sem szűnt meg általa.

A történelem mintha azt tanítaná, hogy az ellenséggel jobb kibékülni, az ő érdekeit is figyelembe venni, egyezséget kötni vele, mint előle elzárkózni. Nem vagyok történész, sem politológus. Az emberi lélekkel és az emberek lelki dolgaival foglalkozom gyerekkorom óta. Azt tapasztalom, hogy a bezárkózás szinte mindig megbosszulja magát. A berekesztett élet vagy kitör, vagy elpusztul. Csak rövid távon nyugtatja meg a kedélyeket.

Most öreg fejjel már megtanultam, hogy a híradások régen, mint most is, többnyire egyoldalúan tudósítanak. Eseményekről a véleményalkotást elferdítik. Így volt ez a világháború alatt még inkább, ahol hivatalosan sem volt sajtószabadság. Irányított a sajtó a mi demokratikus Európánkban is. Nálunk ma olyan híreket közölnek, amelyek előítéleteket erősítenek a menekültekkel szemben, veszélyesnek tüntetik fel őket. Ezzel a félelem növekszik az emberekben.

Gyerekkoromban a háború alatt hasonló félelemkeltés történt. Akkor az ellenség a zsidó, a hadifogoly meg a kényszermunkás volt. Debrecenben láttam, hogy csendőrök kísérték sárgacsillagos zsidókat. Félttem tőlük. Csak felnőttként tudatosult bennem, hogy a zsidóknak mégiscsak több félnivalójuk volt akkor, mint nekem. A háború idején a félelmet bennünk, gyerekekben a zsidótól, ellenségtől egy különös légkör gerjesztette. Nem a szüleimtől eredt. Egy hangulat alakult ki az emberek között, amit a gyerekek reflektálatlanul átvettek. Gyerektársaim egymás között azon szórakoztak, hogy a zsidókat ócsárolták. Hasonló reflektálatlan indulat terjed ma

Európa-szerte idegennel, másvallásúval szemben. A félelem kelti. A menekültek vég nélkülinek tűnő áradata valóban ijesztő. De a félelem nem hoz megoldást. Vakká tesz. Előítéletet és gyűlöletet szül. A magyar sajtó meghatározó része a menekültekkel szemben táplálja a félelmet a lakosságban. A veszély hangulatát kelti. Gyakran hallható, hogy a „migráns” terrorista, betegséget hoz, megtámad, piszkos, megerőszkol másokat. Az új népvándorlás valóban sok veszélyt rejt magában. Nem ok nélküli a félelem. Egy idegen világból érkező tömeg komoly konfliktusokat okozhat a befogadó társadalomban. A többségében egyedülálló fiatal férfiak szokásai nem változnak meg egyik napról a másikra. De a félelem felerősítése velük szemben felelőtlenység. Csak tovább polarizál. Az ijedelmet növeli. Józan megoldások keresését akadályozza.

A félelem vakká tesz. Más érveket hoz elő belőlem, mint amikor a veszélyes helyzetben megoldásokat keresnek. A félelemben magamat akarom óvni, s kizárom a tudatomból azt a lehetőséget, hogy miként is lehetne megoldást találni a veszélyben. Azt talán szégyellnénk beismerni, hogy a félelem vezet minket. Szalonképesé tesszük a félelmet, ideológiákkal, racionális magyarázatokkal. Fontos ezért, hogy észrevedd, ha félsz. Akkor könnyebben tudsz távolságot venni a félelmedtől. Ha nem a félelmed irányít, a veszély ugyanaz marad, de mert van egy belső összeszedettséged, higgadtságod, észreveszed, hogyan léphetsz tovább. Ha nyugodtan nézel egy helyzetre, a tudatod kitágul. A lehetőségeidet jobban meglátod. Nem tudok egyetérteni azzal a politikával, hogy a félelmet növeljük. S a határhúzás a félelmet növeli. A „mi csak védekezünk” magatartás erőszakot szül, mert a határon kívül rekedtek ezt erőszakként érzékelik.

Budapesten, nyáron, a Keleti pályaudvarnál sok utazó veszélyeztetve érezte magát, amikor a menekültek alvóhelyei között kellett áthaladnia. Megértem a félelmüket, és sajnálom, hogy a menekültek kellemetlenséget okoztak nekik. Elismerem, hogy nehéz egy nyugalomhoz szokott, békében élő, jóléti társadalomnak elfogadnia azt, hogy a váratlanul, hívatlanul érkezett jövevények nagyobb bajban vannak, mint mi, akiket megzavar az ő jelenlétük. Nekünk van otthonunk, nekik nincs.

Ifjúságom nyolc évét töltöttem magyar menekültek között. Ebből négyet a passau-waldwerkei táborban. Oda gyűltek össze azok, akik Magyarországra hazatérni szándékoztak. Időnként tízezren éltek ott. Ebben a barakkokból álló táborban előttünk kényszermunkások éltek, akik a háború alatt a hadiipar számára dolgoztak. Összezsúfolva laktunk, egy szobában több család. Egy nagy barakkban főztek az egész tábor lakói számára. Mindenki a csajkájával ment az ételért. Vívezeték is csak egy barakkban volt, és közös WC, ahol egymás mellett ültünk és dolgoztunk intézése közben egymást szórakoztattuk. A tábor orvosa is menekült volt, úgyszintén a boltos, akinél sok mindent vásárolhattunk. Csak a pénz hiányzott,

a munka a megélhetéshez, és a jövő. Az emigráns magyarok csak egymással érintkeztek. Nagyon bezárt világ alakult ki köztük. A felnőttek belső harcokat folytattak jelentéktelen dolgok miatt, és nem vették észre az élet igazi problémáit.

Ebből a csak önmagával foglalkozó emigráns világból 18 éves koromban léptem ki. Beléptem a jezsuita rend német noviciátusába. Ott, kívülről nézve ismertem fel, hogy a légkör, amiben az emigráns magyarok és a szüleim akkor még éltek, egy bezárt skatulyának a dohos levegőjéhez hasonlított.

A tábor csak hat év után kezdett lassan feloszlani. 1950-ben megkezdődött a menekült magyarok tömeges kivándorlása az Egyesült Államokba, Ausztráliába, Dél-Amerikába. Sokan, mint mi is, Németországban helyezkedtünk el, és nem okoztunk kárt, vagy hoztunk veszélyt új hazánk számára. A második világháború után a szétbombázott, romokban heverő Nyugat-Németország sikeres újraépítéséhez nagymértékben hozzájárult a sokmillió menekült és kitelepített. A menekült, kivándorló, új hazát kereső általában tettere kész ember. Semmije sincs, csak a léte és élni akarása. Mindent megtesz, hogy megtalálja helyét az új környezetben és életlehetőséget teremtsen magának. Ma alig található Németországban olyan család, amelynek a rokonai között ne lennének menekültek vagy betelepítettek. Lehet, hogy ezért támogatják az újonnan érkezőket annyian 2015-ben. Ezért éreznek együtt velük és bíznak abban, hogy az új polgárok befogadása is sikeres vállalkozásnak bizonyulhat.

Régen a németek is azt hitték, mint mi magyarok, hogy leszármazásunk által vagyunk magyarok és válunk egységes néppé. De nincs olyan, hogy tiszta magyar vér. Se tiszta német vér, amit Isten adott volna. Magyarország népessége is keveredések eredménye. Avarok, jászok, székelyek és svábok, cigányok, zsidók, kunok, bunyevácok, katolikusok és reformátusok, ateisták, liberálisok és kommunisták, harcolni kész nacionalisták, homoszexuálisok és heteroszexuálisok, fehérek, sőt feketék is, zsebtolvajok és milliárdosok, okosak és buták, mind lehetnek magyarok. Megférünk együtt. Nem minden honfitársunkat szeretjük egyformán, de másokhoz képest áldott békében élünk. Kijövünk egymással. Nincs homogén társadalom. Miért ne férnének meg köztünk arabok is. Miért tartjuk most magunktól távol az idegent, a jövevényt? És miért sújtjuk újra kemény börtönbüntetéssel az illegális határátlépőt, mint a régi vasfüggöny idejében?

A menekültek befogadása szerinted hogyan oldható meg? Milyen szemléletváltásra van szükségünk ahhoz, hogy legyen több akarat a befogadásukra?

Szemléletváltás érintettség által jön létre. Szemléletváltáshoz közel kell engedned magadhoz őket. Amíg a menekültkérdés csak a dél-amerikaiak, ausztráliaiak, afrikaiak, az Egyesült Államok problémája volt, addig Európában nem mozdult semmi. Nem érintett minket. Még akkor sem, miután a törököket, libanoniakat, jordániaiakat árasztották el menekülő tömegek. Amikor a görögök és olaszok kiáltottak segítségért, mert nem birkóztak meg az érkezők sokaságával, az sem ébresztette fel a többi európai testvérnép szolidaritását.

Majd a híradó beszámolt arról, hogy a Földközi-tenger temetővé vált. Migránsok holttestével tele. Az Európai Parlament képviselői erre egy perc csendes fejhajtással megadták a tiszteletet az áldozatoknak. A világháború, ami otthonuk elhagyására kényszerít manapság kétszáz millió, megismétlem, kétszáz millió embert, nem zavarta meg a magyarok, osztrákok vagy németek nyugalmát. Csak amikor Budapestet érintették, tört ki nálunk a botrány.

Csak ha minket is érint mások elviselhetetlen helyzete, akkor figyelünk fel rájuk igazán. Csak ha megzavarnak, ébredünk fel mély álmunkból. Közel kell jönniük hozzánk. Fel kell rázniuk minket, hogy észhez térjünk, és tudomásul vegyünk korunk egyik globális katasztrófáját. A gazdag észak és a szegény dél közötti különbséget, ami háborúhoz és következképpen új népvándorláshoz vezet. Ez a népvándorlás, aminek még nem látjuk a végét, bennünk, magyarokban nem együttérzést, hanem félelmet váltott ki. Megijedtünk, mert túl sokan jöttek. Elárasztanak bennünket. A szemléletváltáshoz hit szükséges, nem félelem.

Keresztényként hogyan viszonyuljunk a menekültekhez?

Keresztényektől jóindulatot feltételeznék a bajban lévők iránt. Megdöbbsz, hogy ma Magyarországon mégis mennyi indulatot látok keresztényeknél muzulmánokkal szemben. Jézus elismeréssel tekintett a más vallású emberekre. Megcsodálta a pogány kafarnaumi százados hitét és felkiáltott egy másik alkalommal, hogy „nem láltam Izraelben annyi hitet, mint ennél a pogány asszonynál”. Jézus olyan törvénynek engedelmességet, amely felülír sok emberi szabályt. Mert a Mennyei Atyja, ahogyan Istent nevezte, mindenkinek az Istene, „aki esőt hullat és napsütést áraszt jóra és gonoszra, hívőre és hitetlenre egyaránt”. Jézus a vallásosság ellentmondásaira hívja fel a figyelmet. A Biblia olyannak mutatja Istent, mint aki nem a vallásos előírások betartása által érzi magát megtisztelve, hanem azért, hogy jóindulattal fordulunk embertársaink felé. Akkor szeretjük és tiszteljük Istent, ha tiszteljük és szeretjük embertársainkat. Különösképpen azokat, akik éhesek, szomszások, börtönben vannak, betegek, nincs ruhájuk.

Dél-Amerikában a keresztények között, akiket ismertem, nagyon elevenen élt a tudat, hogy nemcsak azoknak kell segítenünk, akik a templomunkba járnak, hanem azoknak, akiknek szüksége van rá. A második világháború után Németországban komoly lelkiismeretvizsgálatra adott okot, hogy a náci üldözés idején több püspök és pap csak a kikeresztelkedett zsidókat vette védelmébe. Mulasztásukat jogosan rótták fel nekik később. Nem keresztény az az elgondolás, hogy a keresztény Európába csak keresztényeket fogadjunk be.

A keresztény felebaráti szeretet más, mint a család szeretete. Több, mint a haza szeretete. A hitközösségen is túlmutat. Szeresd embertársadat, függetlenül attól, hogy milyen a vallása, hite, nyelve, bőre, kultúrája, viselkedése. Függetlenül attól, hogyan viszonyul hozzád. Szeresd ellenségedet. Vagyis legyél jóindulattal az ellenségeddel

szemben is. Kívánj neki jót, támogasd, ha bajban van vagy szüksége van rá. Ha képtelen vagy jót érezni iránta, vagy félsz tőle, akkor kérd az Egek Urát, hogy változtassa át a gyűlöletedet vagy félelmedet jókívánsággá. Amikor valakit nem tudsz szeretni, akkor kérd Istent arra, hogy ő szeresse azt helyetted. Szeresd ellenségedet, vagyis vedd tudomásul, hogy neked sincs több jogod az élethez, mint neki. A létet kapjuk. Nem mi adjuk magunknak. Ellenségednek annyi joga van élni, mint neked. Ez a keresztény felebaráti szeretet. Jézus nem nagy politikai programot hirdetett meg. Személyes kapcsolatot vett fel emberekkel. Az Evangélium örömhír, tele van egyedi, személyes találkozásokkal. Jézus így gyógyított, adott életet és megváltoztatta a világot. Szemléletváltáshoz hit szükséges és akarat, nem félelem. Megoldásokat kell keresni.

Augsburg közelében egy kihalásra ítélt hatalmas kolostorban tíznapos lelkigyakorlatot tartok minden évben. A ház fenntartója és a programok szervezője a *Lumen Christi* közösség, amelyik kezdett szétesni az utóbbi években. A menekültek érkezésével azonban új feladatot kapott. Befogadtak 39 menekültet, többségében asszonyokat és 19 kiskorút. Hamarosan három kisbaba is született. A kolostor felét leválasztották számukra. Ezzel az épület fenntartása is biztosítva lett, mert az állam lakbért fizet a migránsok után. Az együttélés nem mentes konfliktusoktól, de a menekültek életet hoztak a házba, és a közösség tagjai feladatot kaptak. Gondoskodnak a családok ellátásáról, tanítják őket németre, segítik az ügyek intézését a hatóságoknál. A helyi polgármester összehívta a falu népét, hogy ismerkedjenek az újonnan érkezettekkel. Az önkéntes tűzoltóság és a sportegyesület meghívta a fiatalokat. A gyerekek helyet kaptak az óvodában és az iskolában. Új élet született nemcsak a kolostorban, hanem az egész településen.

Ferenc pápa kérte, hogy minden plébánia fogadjon be egy menekült családot. Vannak, akik ezt nevetségesnek tartják, vagy elengedik a fülük mellett, vagy azt állítják, hogy a pápa nem ért hozzá. A veszélyeztetettség érzését nem szeretném lebecsülni. A sok idegen nyugtalanító. De ha maga a püspök úr, vagy a plébános úr támogatná a tervet és meghirdetné, hogy egyházközségünk befogad öt családot vagy akár csak egyet, egész biztosan lennének olyanok, akik levonnék a terhet a plébános válláról. Nem is neki kellene a saját lakását megosztania. Keresnének néhány üres szobát, amelyet a menekültek rendelkezésére bocsátanának. Az egyházközség tagjai pedig felvonnák a kapcsolatot az újonnan érkezőkkel. Ez nem lenne olyan nehéz. Ezer példa van rá. Ez jóindulat kérdése, szervezés kérdése. Hogy akarjuk-e, vagy nem akarjuk. Hogy veszélyt akarunk-e látni bennük, egy szörnyűséget, vagy pedig egy lehetőséget.

Ha a menekültkérdést nem úgy tekintjük, mint ellenséges, török hadak támadását, amelyek ostromolják az ezeréves Magyarország határát, akkor egyből más lesz a hozzáállásunk a menekültekhez. Megoldásokat a menekültválságra nem akkor találunk, ha ágálunk

ellene, ha ellenségnek nyilvánítjuk a jövevényeket, ha félelmünkben bezárkózunk, hanem ha megoldásokat keresünk. Ha szóba állsz egy menekülttel, vagy kettővel, akkor az egész menekültügyi kérdésnek személyes arca lesz. Mert a szemébe nézel. És lassan elkezd mesélni a történetét, és te lassan elkezdéd őt megismerni, és akkor ámulsz és bámulsz, talán észreveszed, hogy neki nagyobb hite van, mint neked, vagy többet szenvedett, mint te. És talán segíteni is fog neked, vagy a plébánosnak, megjavítja a háztetőt vagy a vízvezetékét.

Ha barátságot kötsz egy emberi személlyel, akkor az egész menekültügyi kérdés más dimenzióban, más szinten jelenik meg. A léleknek, az emberi kapcsolatoknak más szintjére kerül. Személyek között születik kötődés. Amikor a másik ember arcába nézek, akkor személlyé válik az, akit a menekültáradatban legfeljebb szociális esetnek tekintek. Ha látom az arcát, észrevehetem, hogyan érezheti magát ő. Észreveszem a saját félelmeim mellett az ő félelmeit is. Akkor jóindulat ébredhet. S nem csak védekezem. Akkor tudok megoldásokat keresni.

Ha minden plébánia csak egy szír családdal lép személyes kapcsolatba, akkor megváltozik az egyházközség hozzáállása az egész közel-keleti problémához. Konkrét embereken keresztül láthatóvá válik a gazdag északi és a szegény déli népek közötti feszültség. Kinyílik a szemünk. Felfedezhetjük azt is, hogy mennyi érték van a másik kultúrájában. És ők is megismernek minket. Ilyen személyes kapcsolatok megszületését célozta meg Ferenc pápa a felszólításával. Akármennyire is leseprük, vagy megvetik a szándékát, ő maga ezt az emberi közelséget éli. A közvetlen találkozást minden egyes emberrel. A dél-amerikai nagyvárosokban a szegények tömege legalább olyan ijesztő, mint nálunk volt pár hétig Rószkén. Az ember érzi, hogy a sokaság számára nincs megoldás. Tényleg nincs. Ez szinte elviselhetetlen. Ha csak az emberáradatra nézünk, alig ismerjük fel az egyes emberi személy arcát. De a lelkipásztor hivatásához tartozik, hogy minden egyes emberben Isten szeretett gyermekét szolgálja. Minden egyes migránsban is Isten képmását keresse.

Ferenc pápa maga is bevándorló szülőktől származott. Átélt személyes krízishelyzeteket. Megtanulta, hogy a bajban lévő embernek az a legfontosabb, ha mellé áll valaki, együtt érez vele, nincs magára hagyva. Ezt a lelkipásztori magatartást követte püspökként Buenos Airesben, amikor egyes családokkal és személyekkel lépett kapcsolatba. Az idegen kultúrából érkező számára Európa teljesen új világ, amit legfeljebb a tévében látott, de az máshogy néz ki ott, mint itt élőben. Ebben az új világban csak akkor tud talpra állni, ha valaki őt befogadja, és pedig úgy, mint embert, közvetlenül, valószínűleg befogadja. Nem tudom eléggé hangsúlyozni, mintha nem találnék elég szót rá, hogy kimondjam, mennyire fontosnak tartom a pápának ezt a felszólítását.

Amint protestánsok és katolikusok már békében élnek egymás mellett, úgy muzulmánok és keresztények is kibékülhetnek a jövő-

ben. Nincs okom rá, miért adnám fel ezt a reményt. Hívó emberként csak egy Istenben hiszek. Közös otthonunk ez a Föld. Csak egy emberi nem létezik. Akik egy nyelvet beszélünk, közelebb érezzük magunkat egymáshoz. Akik egy helyről származunk, azokkal több közös kulturális tapasztalatunk van. De nincs keresztény ember és muzulmán ember. Nincs magyar ember és afrikai ember. Csak ember van. Testvérek vagyunk. Az arabok is testvéreink. A muzulmánok is. Káin hiába állítja, hogy „nem vagyok a testvérem öre”. Felelősek vagyunk egymásért.

A globalizált világban a válság egy országot sem hagy érintetlenül. A problémáit kerítéssel nem tudjuk távol tartani magunktól. Ami máshol történik, az minket is érint. Az egésznek mi is része vagyunk. Összefüggünk. Nem mondhatjuk, hogy nincs közünk ahhoz, ami kialakult. Van benne felelősségünk. Van vele dolgunk. Nem vonhatjuk ki magunkat a közös feladatból. A kerítés két oldalán másként néz ki a világ. A menekültek a jövőben reménykednek. Mi a jövőnket féltjük tőlük. Nekünk pillanatnyilag nincs szükségünk rájuk. De nekik szükségük van ránk. Hacsak a magunk jövőjéért aggodunk és az idegen sorsa számunkra közömbös, akkor nem tudunk hozzájárulni ahhoz, hogy kibéküljenek a népek és a vallások. Világválsághelyzetre olyan válaszok kellene, amelyek az egész emberi család közös javát tartják szem előtt hosszú távon.

A mi országunk érdekei elválaszthatatlanok más országok érdekeitől. Az egészre kell keresnünk megoldást. Nemcsak a saját biztonságunkra. Ha csak azt keressük, hogy nekünk legyen biztos jövőnk, s hogy nekik lesz-e, az nekünk nem fáj, nem tudunk hozzájárulni ahhoz, hogy más legyen a világ. Meglepő módon épp akkor, amikor személylé válik számomra a másik, akkor leszek képes arra, hogy megnyíljak az egészre, hogy globálisan lássak. Felelősek vagyunk egymásért. Nemcsak honfitársainkért. Nemcsak egyházainkért. Felelősek vagyunk minden emberért, legyen az migráns, vagy menekült. Felelősek vagyunk minden élőlényért, Földünk jövőjéért, az egészért. Nem csak magunkért. Ferenc pápa 2015 adventi beszédében a római kúria munkatársai előtt Oscar Romero salvadori vértanú püspök imáját idézi: „Lehet, hogy nem látjuk meg fáradozásaink beteljesülését, de ez a különbség az építőmester és a segédmunkás között. Segédmunkások vagyunk és nem építőmesterek, szolgák és nem a Messiás. Annak a jövőnek a prófétái vagyunk, ami nem a miénk.”

AZ EGYHÁZ A MENEKÜLTEKÉRT A német püspöki kar irányelvei, 2016. február 18. (kivonatos fordítás)

Bevezetés

Korunk meghatározó jelensége a menekülés, az elűzetés, az otthonok elvesztése. Németországban is sokan keresnek menedéket: megbecsült emberként, szabadságban és biztonságban szeretnének élni. A menekültek hatalmas száma nagy kihívások elé állítja országunkat. A helyzet láttán némelyeket félelem kerít hatalmába, de terjed az ellenszenv is. Mi keresztények ebbe nem sodródhatunk bele. „A felebaráti szeretet globalizálódásának” itt van a helye, a mi közvetlen szomszédságunkban. Az oltalmat kereső emberek sokaságának reményeit és szorongásait átéli az egyház is. Igen sokan csodálatra méltó munkát végeznek értük egyházi és társadalmi keretek között. A német katolikus menekültszolgálatban 5.000 főállású és több mint 100.000 önkéntes személy vesz részt. Gondoskodnak arról, hogy a hozzánk érkező embereket ellássák az élethez legszükségesebb dolgokkal, de személyes törődéssel és emberi kíséréssel is fogadják őket.

I. A jelenlegi helyzet

A menekültek és elűzöttek száma világszerte elképzeltetetlen méreteket öltött. Bár a legtöbb menekült ma is a Közel-Keleten és Afrika válságövezeteiben él, az egyre nehezedő körülmények és a növekvő kilátástalanság miatt egyre többen keresnek menedéket Európában. Ebben a helyzetben megtapasztalhatjuk, hogy országunkban milyen nagy a szolidaritás és a segítőkészség. Ugyanakkor sokfelé látnunk kell a tanácstalanság és a túlterheltség jeleit is. Nem ritkán találkozunk durva kijelentésekkel a nyilvános vitákban, ami szöges ellentétben áll a menedéket kereső emberek nyomorúságával. A legnagyobb aggodalomra az ad okot, hogy szaporodnak az idegenekkel szembeni ellenséges erőszakos cselekmények. A jelenlegi menekülthullám olyan kihívás elé állítja Európát, amelyet csak jól megalapozott etikai szemléletmód segítségével lehet megoldani. Az egyház tudatában van annak, hogy komoly feladat hárul rá ebben a nehéz helyzetben. Keresztényekként elszántan kiállunk a segítségünkre szoruló menekültek és az oltalmat keresők mellett. Emellett mindig szem előtt tartjuk az egész társadalom javát, különösen pedig a hazánkban élő hátrányos helyzetű emberek igényeit is.

II. Alapvető elveink

1. A menekültekről és migránsokról való gondoskodás hozzátartozik az egyház önértelmezé-

séhez. Az idegengyűlölet és a rasszizmus összeegyeztethetetlen a keresztény emberképpel. Ferenc pápához csatlakozva a német katolikus egyház kiáll „a befogadás és a szolidaritás hatékony kultúrája” mellett. Tisztában vagyunk azonban avval is, hogy saját egyházunkban sem mindenki támogatja fenntartás nélkül a menekültek és migránsok melletti elköteleződést. Olykor nyílt szembenállással is találkozunk. Az egyházon belül is párbeszédre van szükség, amely segít a félelmek és aggodalmak felismerésében és leküzdésében.

2. A menekültek segítése az egyház életének minden területén megjelenik. Az egyházmegyékben, a szerzetesközösségekben, a Német Karitásztanban, a különböző egyházi csoportokban, szervezetekben és a plébániákon nagyon sok önkéntes és hivatásos fáradozik azon, hogy javítsa a menekültek helyzetét.

3. Ferenc pápa emlékeztet bennünket arra, hogy „Jézus Krisztus mindig vár reánk, hogy a migránsokban és a menekültekben, az otthonukból elűzöttekben és a hajléktalanokban felismerjük őt”. Minden fáradozásunk kezdő- és célpontja ezért mindig minden egyes menekült és menedékkérő emberi méltóságának megőrzése — függetlenül származási helyétől vagy társadalmi rangjától, vallásától vagy világnézetétől. Az egyház azonban nem léphet a szociális, állami és civil társadalmi struktúrák helyébe. Az egyházi jelenlét főleg ott kívánatos, ahol az emberi találkozás és személyes kísérés igénye jelentkezik.

4. Az egyház minden hátrányos helyzetű ember szükségleteit magáévá teszi. Ismeri azok nyomorúságát, akik nem tudnak megélni fizetésükből, nyugdíjükből vagy a munkanélküli segélyből, akik hiába keresnek képzési vagy munkalehetőséget, akik nem találnak megfizethető áron lakást. A társadalmunkban élő hátrányos helyzetű emberek igényei és a menekültek és menedékkérők rászorultsága nem játszható ki egymás ellen.

5. A más kulturális vagy vallási háttérből érkező emberek integrációja nagy feladat elé állítja társadalmunkat. A hozzánk érkező emberek legfőbb vágya, hogy hazájukban helyreálljon a béke és az igazságosság. Legtöbben abban reménykednek, hogy egyszer majd visszatérhetnek hazájukba. Mivel azonban erre alig van kilátás a közeljövőben, sok menekültnek hosszú távon új otthonává lesz Németország. Lehetőséget kell teremteni számukra, hogy nyelvünket megtanulják, képzésben részesülhessenek, megszerezhessék a német munkaerőpiacon szükséges szaktudást. Az integráció sokrétű és kölcsönös folyamat, amely feladatot jelent a bevándorlók és a befogadó társadalom számára egyaránt. Mint katolikusok sok nyelv és sok

nép egyháza vagyunk. Ennek tudatában működünk együtt az integráció jelen és jövő feladatainak megoldásában. Sokéves tapasztalatunk van a keresztény-izlám találkozásokról, és kommunikációs hidakat tudunk építeni a szekuláris és a vallási értékrendek között.

III. A menekülteknek nyújtott segítség területei
Ferenc pápa arra figyelmeztet, hogy a hazájukat elveszített embereknek „konkrét reményt adjunk”. Ez a feladat különböző területeken kötelez bennünket.

1. A hivatásos és önkéntes segítők kísérése, képzése és támogatása.

2. A Közel-Keletről érkező menekültek növekvő számával nő a Rómával egységben lévő keleti egyházakból érkező katolikusok száma is. Gondoskodnunk kell arról, hogy ők otthonra találjanak egyházunkban. Figyelnünk kell az ortodox keresztények lelkipásztori igényeire is. Egyházi közösségeink sokat tehetnek azért is, hogy a más vallásúak irányában érzett félelmet és előítéleteket leépítsék.

3. Számos menekült egyházi épületekben nyert elszállásolást. Meg kell vizsgálni, mely objektumokat lehet gyorsan és nagyobb bonyodalom nélkül a menekültek rendelkezésére bocsátani. Emellett már most gondolni kell a hosszú távú megoldásokra is. Kerülni kell a gettók kialakulását. A katolikus letelepedési szervezetek dolgozzanak ki közösségi lakásprojekteket. Ezek a szervezetek a második világháború után sokmillió menekültnek biztosítottak megfelelő lakhatást.

4. A társadalomba történő beilleszkedés elsődleges feltétele a kenyérkeresetet adó munka. A képzéssel hiányosságok, a végzettségüket igazoló dokumentumok hiánya, a hiányos nyelvtudás miatt a menekültek többszörösen hátrányos helyzetben vannak. Az egyházi intézmények pályaválasztási tanácsadással, nyelvkurzusokkal, képzőhelyekkel támogatják a bevándorlók elhelyezkedését a munkapiacra.

5. Az alapvető emberi jogokhoz tartozik, hogy a menekültek felvételt nyerhessenek egyházi gyermekjóléti intézményekbe, iskolákba, felsőoktatási és felnőttképző intézményekbe. A szociális beilleszkedést segíthetik az ifjúsági mozgalmak, diákközösségek — ezeket a lehetőségeket tovább kell növelnünk.

6. A menekülteknek biztosítani kell a minden állampolgárnak kijáró egészségügyi és pszichoszociális ellátást. Egy részük a hazájában súlyos testi vagy lelki sérüléseket szenvedett el, traumatizálódott az átélt háborús élmények következtében. A pszichésen sérült menekültek nem részesülnek kellő ellátásban. Egyházi intézményekben néhol már történik erről gondoskodás, ezt azonban tovább kell fejleszteni.

7. A kíséret nélküli kiskorú menekültek különleges védelemre és segítségre szorulnak. A katolikus ifjúsági szervezetek rendelkeznek a kiskorúak kíséréséhez szükséges tapasztalattal. Számukra nemcsak a tanulást kell lehetővé tenni, hanem leginkább személyes kísérésre van szükségük.

8. A menekült asszonyok, akár egyedül, akár gyermekeikkel együtt érkeznek, különösen veszélyeztetett helyzetben vannak, könnyen az erőszak, a szexuális erőszak vagy az emberkereskedelem áldozatává lesznek. Leginkább kiszolgáltatottak a kíséret nélkül menekülő leányok. Az egyházi menekültszolgálatnak megkülönböztetett figyelmet kell rájuk fordítani, gondoskodni megfelelő képzésükről, egészségügyi ellátásukról és pszichoszociális kísérésükről.

9. Az egyház minden szükséglet szenvedő embert támogatásban részesít. Különösen is közel áll hozzánk az a sok keresztény, akinek a Közel-Kelet országaiból menekülnie kellett, és hazánkban keresnek oltalmat. Testvéreink ők a hitben, egy lelki közösséget alkotunk velük. Bízunk benne, hogy a keresztény életnek van jövője a Közel-Keleten, nem nyugodhatunk bele abba, hogy ezek a keresztények örökre elveszítették hazájukat.

10. A vallások és kultúrák közti párbeszéd jegyében a menekültek ellátásában együttműködünk a muszlimokkal és a zsidókkal is. Az ő köreikben hatalmas szolidaritás és segítőkészség tapasztalható. A közös projektek abban is segíthetnek, hogy a keresztény és a muszlim menekültek is kölcsönös tisztelettel forduljanak egymás felé.

11. A „globális felebaráti szeretet” nemzetközi felelősségünkre is figyelmeztet. Nem feledhetjük, hogy a válságzónákban a katasztrófahelyzetek kialakulásához a nyugati országok is hozzájárultak. Azt a politikát támogatjuk, amely az „igazságos béke” alapelveit és a civil lakosság jogait tiszteletben tartja. Gyakran megfélemlítjük, hogy a menekültek többsége nem Európa felé veszi útját, hanem saját hazája közelében keres menedéket. Ezért segítenünk kell a menekülttáborok életkörülményeinek javításában és küzdenünk a menekülés okainak megszüntetéséért.

12. Egyházunk nagy elismeréssel adózik azoknak az erőfeszítéseknek, amelyeket az állami szervek tesznek a menekültek ellátásáért. Az egyház nem tudja átvenni az állam szerepét. Mivel azonban a menekültek és oltalomkeresők helyzete a kereszténység erkölcsi alapelveit érinti, az egyház különösen is figyelemmel kíséri a politikai fejleményeket. Keresztény kötelességünk, hogy minden egyes ember szabadságáért és méltóságáért síkra szálljunk. Minden hozzánk érkező menekültnek joga van igazságos és emberhez méltó bánásmóddhoz. A német és az európai menekültpolitikának ezekre az alapelvekre kell épülnie.

FELELŐSSÉG — IDENTITÁS — INTEGRÁCIÓ

A migráció etikai dilemmái a német sajtó tükrében

A német nyelvű sajtóban megjelent írások alapján a migráció jelenségének három etikai szempontból fontos dimenziója különíthető el, amelyeket a *felelősség*, az *identitás* és az *integráció* fogalmai fémjelznek. Az alábbiakban e fogalmak köré csoportosítva röviden összefoglalom a migrációról folytatott német diskurzus témáit, majd kiemelem az ezekben rejlő legfontosabb etikai aspektusokat. A migrációval kapcsolatos kérdésfelvetések körvonalazása során a *Philosophie Magazin* 2016/2. számára támaszkodom, mert ebben a lapszámban 27 filozófus fogalmazza meg rövid véleményét a migráció aktuális kérdéseivel kapcsolatban.¹ Ezt követően három kiemelkedő kortárs német filozófus (Rüdiger Safranski, Peter Sloterdijk és Robert Spaemann) egy-egy kritikájából kiindulva vázolom az egyes témákra vonatkozó etikai dilemmákat.

Felelősség

A népvándorlásszerű migráció által felvetett első és legfontosabb téma a felelősség kérdését érinti. Mi a mi felelősségünk? Mi az empátia forrása a menekülthullám, a szenvedő emberi sorsok láttán? Felébred bennünk a menekültekkel szemben az összetartozás érzése? Noha személy szerint nem vagyunk felelősek azért, ami több ezer kilométerre zajlik, mégis, hangsúlyozza Hartmut Rosa, az összetartozás érzése ott van bennünk, amikor például egy konkrét afrikai gyerek sorsáról van szó.² Mások szerint viszont ez nem jelenti azt, hogy az összetartozás érzése és a felelősség szorosan összefüggének. A globális összetartozás élményéből még nem következik, hogy képesek lennénk a globális felelősség vállalására. Az együttérzés és az összetartozás érzését erősíti Németországban a náci időszakban elkövetett bűnök miatt kialakult „soha többé” morális parancsa is, amely igazából tiltja az együttérzés hiányának kifejezését. Ezzel kapcsolatban, hangsúlyozza többek közt Aleida Assmann, a Konstanzi Egyetem tanára, pontosan tudjuk, hová vezetett az, amikor embereket idegennek bélyegezték.³ Az összetartozás élményét tovább mélyíti az a tény, hogy a témában nyilatkozó szakértők egy része — beszédekben és írásaiban — emlékeztetnek, hogy annak idején ők vagy az egész családjuk menekülteként érkezett Nyugat-Európába.⁴ Az említettek miatt elég nagy kihívásnak számít az összetartozás és az empátia érzéseit összehangolni, majd ehhez hozzávenni a konkrét tet-

tekben megmutatkozó racionális hátterű felelősségtudatot. Az érzelmek felől közelítve úgy tűnik, Németország történeti felelősségvállalásával és az abszolút kötelesség parancsával nehezen összeegyeztethető a menekültjogok szűkítése, a saját ország lakosságának védelme vagy annak a szemléletnek a tudatosítása, hogy a menekülteknek tulajdonképpen nincs joguk eldönteni, hol éljenek.⁵

A felelősség etikai vonatkozásainak felvillantása érdekében Rüdiger Safranski éles kritikájából érdemes kiindulni.⁶ Safranski szerint a német politikában egyfajta morális infantilizmus figyelhető meg. Ezt az infantilizmust tükrözi többek közt az a mondat, hogy nincs felső határ a befogadást illetően. Szerinte a korlátlan bevándorlás politikájának a támogatói az emberi méltóság sérthetlenségére hivatkoznak, miközben úgy tesznek, mintha az emberi méltóság úgy születne velünk, mint az egyes testrészeink. Tehát nem veszik figyelembe, hogy az emberi méltóság egy jól működő államot feltételez. A német filozófus az interjúban emlékeztet azokra a mondatokra, amelyek nem engedélyeznék a befogadás semmilyen korlátozását. Az ilyen állítások, így Safranski, nem veszik figyelembe a valóságot, s ezért morális szempontból infantilizáló hatásuk van. A realista hozzáállás hiányának okát egy Max Weber által leírt etikai különbségtétel elmulasztásában látja: a fentieket hangsúlyozók ugyanis nem tesznek különbséget érzületetika és felelősségetika között.

Safranski kritikájának megvilágítása érdekében érdemes idézni Max Weber vonatkozó mondatait: „Tisztában kell lennünk azzal, hogy minden etikailag irányított cselekvés két, egymástól alapvetően különböző, s kibékíthetetlenül ellentétes elvet követhet: lehet érzületikailag vagy felelősségetikailag orientált.”⁷ Az érzületetika képviselője az egyetemes morális normákat hangsúlyozza, s ezért kerül „minden cselekvést, mely erkölcsileg veszélyes eszközöket használ”.⁸ A realitások világában az érzületetika híve „egyketőre átváltozik chaliasztikus profétává”, s az utolsó áldozatot is megköveteli, mert „nem tudja elviselni a világ etikai irracionálisát”.⁹ Ezen az úton feltétlenül engedelmeskednünk kell például az Evangélium feltétlen felszólításának: „add oda, amid van — mindent, egészen”.¹⁰ Weber kiemeli, hogy ez az út teljességgel csak a szent számára járható.¹¹ Ehhez képest a felelősségetika képviselője tudja, hogy „cselekedetének (előrelátható) következményeit neki kell viselnie”.¹² Ezért az, aki „politikára adja a fejét, vagyis a hatalom és az erőszak eszközét használja, diabolikus erővel paktál, és tetteire nézve nem igaz, hogy jóból csak

jó, rosszból csak rossz származhat”.¹³ A valóság felelősségetikai kompromisszumok megkötésével jár együtt. Aki ezt nem látja be, hangsúlyozza jelentőségteljesen Weber, az *politikai infantilizmusról* tanúskodik.¹⁴ Safranski tehát ennek az etikai szempontból fontos különbségtételnek az elmulasztását kéri számon, a morálisan túlfűtött és teljesíthetetlen elvárásokat. Véleménye szerint a „Willkommenskultur” zászlóra tűzése meghatározó gesztus, de a média által felngyitott giccs. Moralizál, de a felelősségetika szempontjából valóságot nélkülöző állításokat tesz.

Safranki tulajdonképpen arra figyelmeztet, hogy a migrációval kapcsolatos döntések során tisztázni kellene, hogy pontosan milyen nézőpontból és szerepkörből kívánunk cselekedni. Hiszen egy konkrét egyén által követett érületetikai norma nem biztos, hogy az állam szintjén minden további nélkül cselekvésként érvényesíthető. A két szint felcserélése vagy a különbségeiknek a tagadása azt a látszatot keltheti, hogy minden felelősségetikai megfontolásból meghozott döntés etikailag megkérdőjelezhető. Az így felmerült etikai dilemma tisztázása során fontos kérdésként merül fel az identitás kérdése.

Identitás

A menekültválság a saját identitásunk mibenlétét érintő vitákat is a felszínre hozza. A *Philosophie Magazin* tematikus száma többek közt arra is rákérdez, hogy kik vagyunk mi, illetve arra, hogyan kell értelmezni Angela Merkel kancellár „Wir schaffen das!” mondatából a „wir” szót. Vagyis a többes szám első személy a kancellár személyére, a német kormányra, a német lakosságra vagy Európára vonatkozik?¹⁵ Ez a kérdés az integráció követelménye szempontjából fontos, hiszen nem mindegy, hogy egy német vagy európai identitásról beszélünk vagy az identitás folyamat jellegét hangsúlyozzuk, amely dialógusok során körvonalazódik.¹⁶

A menekültválság elsősorban a nemzeti, az európai és a nemi identitás kapcsán váltott ki élénk vitákat. Ezek az elemzések elsősorban arra mutatnak rá, hogy számunkra sem teljesen egyértelműek az európai életformákra jellemző értékek. Michael Hampe arra figyelmeztet, hogy a felvilágosult élet eszméje még mindig nem valósult meg Európában.¹⁷ A volt kultuszminiszter Julian Nida Rümelin pedig azt hangsúlyozza, hogy a demokrácia nem kizárólag államforma, hanem egy olyan életforma, amelynek kulturális előfeltételei vannak. Felfogása szerint nem egy német „Leitkultur”-ra, hanem a humanitás vezérkultúrájára lenne szükség.¹⁸ Ehhez jön még az a tény, hogy a demokráciában a hívők, az agnosztikusok vagy az ateisták ugyanazzal a szuverenitással és méltósággal rendelkeznek.¹⁹ Mindez jól jelzi, hogy a nemzeti és eu-

rópai identitásunk valójában sokrétűen nyitott, de értékközpontú identitás, amely még akkor is kijelöli az integráció lehetőségeinek határait, ha az identitást egy állandó dialógusban kibontakozó folyamat eredményének tartjuk.

Peter Sloterdijk két interjúban is igen élesen fogalmazza meg, hogy szerinte mi az oka az intenzív moralizáló törekvéseknek a mai német közéletben.²⁰ A második világháború után Németország megszállt terület volt, ezért igazán csak 1989 után léphetett fel önálló világpolitikai szereplőként. Ennek köszönhető, hogy Németország „nem felnőtt nemzet módjára viselkedik”.²¹ A németek, emeli ki jelentőségteljesen Sloterdijk, még „a pubertás korát élik”.²² Történelmi okok miatt Németországban nem magától értetődő a nemzeti öntudat. Ezért a nemzeti érzések áttevődnek egy általánosabb európai szintre. „Európa a németek missziója”, minden nemzeti érdeket európai retorikába csomagolnak, hangsúlyozza Sloterdijk. Ráadásul a veszélyérzettel ellentétben az ember eléggé védtelen a rizikóval szemben. Sloterdijk szerint a rizikó-gondolkodás túlságosan absztrakt és valószínűség számításra alapul.²³ A kockázatokat figyelmen kívül hagyva, érvel Sloterdijk, elkényeztetett gyerekeként viselkedünk, nihilista szemléletünket konzumizmusban éljük ki, s ezenközben nem vesszük észre, hogy a politikai iszlámmal szemben jelentős mértékben elveszíthetjük a szabadságunkat. „Az autonómia nem fér meg a theonómiával” — szögezi le az interjúban Sloterdijk.²⁴

Véleményem szerint az identitás témájának fent jelzett dilemmáját jól lehet érzékeltetni, ha különbséget teszünk szabályetika és identitás-etika között. A szabályetika az ész általános igényeinek megfelelően olyan szabályokat, cselekvési kritériumokat, normákat fogalmaz meg, amelyek általánosan érvényesek és mindenki által beláthatók.²⁵ Ezzel szemben az identitás-etika a konkrét individuumból indul ki és az egyéni önmeghatározás jogát hangsúlyozza.²⁶ Az identitás-etika tiszteli az egyes ember autonómiáját, felelősségét, és ennek megfelelően figyelembe veszi az egyén tapasztalatát, világnézetét és kulturális szokásait. Az identitás-etikai megközelítés természetesen erősíti a pluralizmust, a sokszínűséget és a különböző történetek párhuzamos fenntartását.²⁷ Ráadásul az identitás-etikai megközelítés érvényesítése során különbség keletkezhet individuális és kollektív identitás között.²⁸ Ennek megfelelően a migráció kapcsán kérdésként merül fel, hogy intézményeink szakemberei képesek-e az identitás-etika személyre szabott elmélyültségét összeegyeztetni a szabályetika mindenkire érvényes rideg ésszerűségével. A professzionális segítőmunkában ezt a segítés versus kontroll dilemmájának írják le. Hogyan tudom segíteni az egyes ember autonómiájának a kibonta-

kozását, ha ezenközben ellenőriznem kell az adott demokratikus társadalomban érvényes általános normák elfogadását és betartását? A dilemmára szerintem csak akkor tudunk adekvát választ adni, ha tisztázni és tisztelni tudjuk azokat az értékeket és elveket, amelyek az identitásunk alapját képezik.

Integráció

A befogadott menekültek integrációja elsősorban gyakorlati lépéseken múlik. A jogokra és kötelességekre vonatkozó megfelelő anyanyelvi tájékoztatástól kezdve a nyelvtanításon keresztül egészen a munkahely vagy az iskoláztatás biztosításáig terjed. Az integráció anyagi és képzési feltételeinek biztosítása mellett komoly érték alapú kérdések merülnek fel a beilleszkedés sikerességével kapcsolatban. Németországban gyakran előtérbe kerül a gondolat, hogy a befogadott személyeknek hivatalos formában el kellene fogadniuk a többségi társadalom normáit, vagy éppenséggel Izrael állam létezését.²⁹ A vallási fanatizmus megelőzése és leküzdése szintén komolyan foglalkoztatja többek közt a Németországban már korábban integrálódott muzulmán értelmiséget. Számos olyan publikáció jelent meg az elmúlt időszakban, amely kifejezetten az úgynevezett iszlám humanizmus kidolgozására törekszik.³⁰ Az integráció sikerességét ugyanakkor jelentős mértékben veszélyezteti a „szociális irigység” és a szélsőséges nézetek terjedése.³¹

A fentiek miatt igen nehéz az integráció szakmai-etikai elveit meghatározni. Az elmúlt hónapok németországi tendenciáit Robert Spaemann filozófus is kritizálta, és többek közt arra hívta fel a figyelmet, hogy a befogadás iránti elköteleződés túlzó méreteket ölt, s arra, hogy önmagában a szegénység nem lehet érv.³² A katolikus hitét nyíltan vállaló filozófus interjújában egyenesen amellett érvel, hogy amennyiben a segítségnyújtásnak háttér szabunk, ésszerű lenne, ha hittársaink, vagyis a keresztények mentésére helyeznénk a hangsúlyt.³³ Spaemann szerint az a nézet sem megalapozott, miszerint a terroristáknak semmi közük a valláshoz, hiszen ebben az összefüggésben naponta hatkoznak a Koránra.

A fentiek alapján is megállapítható, hogy az integráció szakmai-etikai dilemmái szorosan összefüggenek a tolerancia elvének megfogalmazásával. A tolerancia dilemmája a következőképpen fogalmazható meg: Hogyan tarthatunk igaznak egy olyan elvet, amely azt írja elő, hogy valami olyasmit toleráljunk, amelyet alapvetően nem tartunk helyesnek? Az erre a dilemmára adott szakmai válaszokon múlhat az integráció sikeressége, illetve azon, hogy az adott társadalomban milyen tolerancia-felfogás érvényesül. A szakirodalom négy tolerancia-felfogást ismer:³⁴ (a) *Megengedő tolerancia*. Egy autoritás engedélyezi egy kisebbségnek,

hogy az övétől eltérő értékfelfogásai legyenek. Ezért cserébe a kisebbség nem kérdőjelezi meg az autoritás hatalmát; (b) *Koexisztencia*. Két erős csoport közötti állapot, amelyben a tolerancia a sérülékeny békét biztosítja; (c) *Tiszteleten alapuló tolerancia*. Két azonos szinten lévő csoport között alakulhat ki. Az etikai meggyőződések és a kulturális gyakorlatok jelentős mértékben különböznek, de a felek egymás értékeit elismerik; (d) *Értékelő tolerancia-felfogás*. Két azonos jogú csoport egymás etikai meggyőződéseit és kulturális gyakorlatait értékesnek tartja.

A befogadott menekültek integrációjával kapcsolatban a leggyakrabban a megengedő szemlélet és a tiszteleten alapuló tolerancia-felfogás kerül előtérbe. Jó példa erre a számos országban kialakult vita a vallási meggyőződést kifejező szimbólumok és viseletek használatáról. A *megengedő felfogás* azt jelenti, hogy a keresztény többség támogatja a szabad vallásgyakorlást. Ebből következik az is, hogy nem végez missziós munkát a más hitű közösségeknél. A *tiszteleten* alapuló tolerancia pedig azt követeli meg, hogy intézményeinkben támogassuk és követeljük a vallási semlegességet. Véleményem szerint komoly kérdés, hogy vajon a tiszteleten alapuló tolerancia-felfogással nem fogalmazzunk-e meg túlzó elvárásokat, hiszen ez a koncepció mindkét érintett csoport részéről jelentős mértékű identitás-feladást követel meg.

Összességként megállapítható, hogy az elkövetkező években a népvándorlásszerű menekült-hullám által kiváltott problémák jelentős politikai, gazdasági és kulturális kérdések elé állítják az európai országokat. Ezért egyáltalán nem mindegy, hogy Németország végül milyen jogi és etikai elvek mellett kötelezi el magát, amikor az aktuális kihívásokra konkrét szakmai válaszokat fogalmaz meg. A fent említett szakmai és etikai dilemmák természetesen nem oldhatók fel végérvényesen, de a mindennapi életünk és európai hagyományaink felől nézve nem lényegtelen, hogy végül milyen nézőpontok és értékhorizontok érvényesülnek.

SÁRKÁNY PÉTER

Előadás formájában elhangzott a Magyar Néprajzi Társaság Folklor Szakosztálya és az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport által szervezett „A migráció vallási és kulturális hatásai” című felolvasótúlélen. (Néprajzi Múzeum, Budapest, 2016. február 24.)

¹*Philosophie Magazin*, 2016/2. 42–67.

²Uo. 46.

³Uo. 48.

⁴Az elmúlt hónapokban Németországban nagyon sok ismert személyiség fontosnak tartotta megemlíteni, hogy ő vagy a családja migránsként érkezett Németországba.

⁵Ehhez lásd David Miller írását (*Philosophie Magazin*, 2016/2. 51).

⁶Interjú; *Weltwoche*, 2015. december 25 (Ausgabe 52/2015). Az interjút készítette: Rico Bandle.

⁷Max Weber: *A tudomány és politika mint hivatás*. (Ford. Glavina Zsuzsa.) Kossuth, Budapest, 1995, 125.

⁸Vö. uo. 127.

⁹Uo.

¹⁰Uo. 122.

¹¹Uo. 122–123.

¹²Uo. 125.

¹³Uo. 129.

¹⁴Uo.

¹⁵Ezzel foglalkozik Tilman Borsche írása (*Philosophie Magazin*, 2016/2. 55).

¹⁶Az identitásképzés és a migráció összefüggéséről Gunter Gebauer elmélkedik (uo. 54).

¹⁷Uo. 58.

¹⁸Uo. 59.

¹⁹Uo. (Paolo Flores d'Arcais véleményében).

²⁰*Neue Zürcher Zeitung* (NZZ), 2015.11.25, az interjút készítette: Martin Helg; *Cicero: Magazin für Politische Kultur*, 2016/2. 14–23.

²¹NZZ interjú.

²²Uo.

²³Cicero interjú.

²⁴NZZ interjú.

²⁵Az identitás-etika és szabályetika különbségéről lásd Adrian Holderegger (szerk.): *Fundamente der theologischen Ethik: Bilanz und Neuansätze*. Herder, Freiburg – Wien, 1996, 107–110.

²⁶Vö. uo.

²⁷Uo. 108.

²⁸Uo. 109.

²⁹A menekültválság és az antiszemitizmus összefüggésével a *Philosophie Magazin* már említett számában Susan Neiman foglalkozik (64. oldal).

³⁰Lásd például Korchide, Mouhanad: *Gott glaubt an den Menschen. Mit dem Islam zu einem neuen Humanismus*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2015.

³¹A *Philosophie Magazin* összefoglaló adatai szerint Németországban a menekültekkel szemben elkövetett bűncselekmények száma jelentős mértékben növekedett. A hatóságok 2012-ben 62 esetet, 2014-ben 895 esetet, 2015-ben pedig már 1610 esetet regisztráltak.

³²Interjú: *Frankfurter Rundschau*, 2015. december 11. Az interjút készítette: Michael Hesse.

³³Spaemann hangsúlyozza, hogy — a konkrét hitbéli meggyőződéseinktől függetlenül — kultúránk a kereszténység által meghatározott.

³⁴A tolerancia fogalmának vázolója során Rainer Forst: *Toleranz im Konflikt: Geschichte, Gehalt und Gegenwart eines umstrittenen Begriffs* (Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2003) című kötetére támaszkodom.

HÍVÓ KERESZTÉNY ÉS ÉRTELMISÉGI?

Töprengés egy létforma érvényességi köreiről és lehetőségeiről

Az ember mindig tett fel kérdéseket léte értelmére és céljára vonatkozóan. Az alapvető emberi kérdésekre — ki vagyok? honnan jöttem? hová tartok? — minden emberi közösség adott valamilyen választ. Ez kezdetben nem annyira az egyének válasza volt, hanem egyfajta közös rend és tudás része, ami egyben viselkedésformákat generált. Ezek hagyományozódtak egy szűkre szabott, de jól szabályozott és ezáltal pontos eligazítást adó világban. Ísmertek voltak a világot szervező elvek, értékek, magasabb rendű szempontok, s ezeket mindenki osztotta. „Az értékek teljes struktúrája a személy számára értékelő keretet ad, és tartalmazza a világban való eligazodáshoz szükséges irányjelzőket. Az értékek olyanok, mint az útjelző táblák az úton haladók számára, eligazítanak a szűkebb és tágabb világban.”¹

A világ „tágulásával”, a szabályok megkérdőjelezésével és a közösségi tudat „leváltásával”, az egyéniség és eredetiség keresésével az alapkérdésekre adott válaszok is variálódtak, az egyének immár egyedi, testre szabott és eredeti megoldásokat kívántak maguknak. „Az értelem keresése mint pszichológiai jelenség a 20. század történelmi és társadalmi tapasztalatai nyomán vált fontossá és feltűnővé. Ezek a tapasztalatok az emberek tömegeiben élezték és élezik ki azt az egzisztenciális kérdést, hogy mi is az értelme az életüknek. Valójában azonban maga a kérdés nem kötődik sem konkrét társadalomhoz, sem egy bizonyos korszakhoz. A történelmi és társadalmi tapasztalatok mindössze felerősítették ezeket a szorongásokat, miközben ugyanekkor meggyöngültek azok a hagyományos társadalmi rendszerek, melyek megoldásokat közvetítettek az értelem utáni kérdéssel kapcsolatban: a családi és mikrotársadalmi közösségek és a (hagyományos) egyházak.”²

A közösséginek az egyénire való leváltása azonban egyáltalán nem szül és eredményez mindenki számára eredeti, az egyéniségére szabott választ, életmódot. Nem szabadít fel igazán, mert nagyon sokaknak egyszerűen lehetőségük sincs választani vagy gazdasági okokból, vagy mert nem rendelkeznek kellő ismeretanyaggal ahhoz, hogy önálló döntést hozhassanak. Már a középkorban kialakultak a tudás „birtokosai”, a tudás birtoklásának fellegetvái. „Az értelmiségi először a kora középkorban ad hírt magáról, pályafutása a 12. század városi iskoláiban ível magasra, majd a 13. századtól kezdve diadalmasan birtokba veszi az egyetemeket. Mestersége a gondolkodás és gondolatai tanítása. (...) talán soha nem voltak

annyira tiszták e hivatás körvonalai, öntudata sohasem volt olyan fejlett, mint a középkorban.”³ A hivatásos gondolkodók tehát adnak válaszokat, és az immár nem közösségként, inkább tömegként működő emberiség ezeknek a társadalmat vezető erőknek a „diktatúráját” viseli anélkül, hogy ennek tudatában lenne. Elfogadja, szüksége van rá, hiszen: „Az elutasítás az elemi fenyegetettséggel rezonál, amely az agyban nagy erővel csatolódik vissza. Lieberman és Eisenberger emlékeztet rá, hogy az előember történetében a csapathoz való tartozás alapvető jelentőségű volt a fennmaradás szempontjából; a kirekesztettség egyenlő volt a halálbüntetéssel, s ez ma is igaz a vadon élő újszülött emlősöknél. A kutatók szerint a fájdalomközpontban alakulhatott ki ez a fajta érzékenység a társas kirekesztéssel szemben, felhívja a figyelmet a számkivetettség lehetőségére és arra ösztönözve, hogy a veszélyeztetett kapcsolatot helyrehozzuk.”⁴ Az embernek tehát amellet, hogy élete értelmét tudatosan vagy öntudatlanul keresi, szüksége van a társas együttlétre és megerősítésre. Ez az integrációval valósul meg, ami a beágyazottságot jelenti társadalmi értelemben, a társadalmi kapcsolatok kialakítását és fenntartását egyaránt magába foglalja, amely kapcsolatok során az egyén érzelmi jóváhagyást és szociális megerősítést ad és kap. Egy jól beilleszkedett egyénnek erős társadalmi kapcsolatrendszerei vannak. A társadalmi beilleszkedést a szűkebb és tágabb környezettel való szignifikáns kapcsolatok jelzik. Daniel Goleman, az érzelmi intelligencia fogalmának meghatározója ezt így foglalta össze: „A világ minden táján úgy gondolják az emberek, hogy az érzelmileg építő kapcsolatok nagyon fontosak a jó életminőséghez. Ennek jellemzői egyik kultúráról a másikra változnak, abban azonban mindenütt egyetértés mutatkozik, hogy más emberekkel kialakult bensőséges kapcsolatok az optimális emberi lét alapjaihoz tartoznak.”⁵ Az integrációhoz szükség van alkalmazkodásra, arra, hogy a közösség tagjai betartsanak bizonyos normákat, a társadalom többsége számára elfogadott viselkedési formákat. Devianciának számít minden, ami ettől a normától eltér, s a deviáns sorsa a kizártság még akkor is, ha később a deviancia lesz az új, követendő szabály.⁶ Mivel a társadalom rétegződött, kérdés, hogy melyik réteg normarendszere a megtartandó, s melyik az, amelynek megszegése deviancia. Minden korban megfigyelhető, mondhatni általánosan emberi, hogy a hatalommal bíró, hatalmon lévő osztály igyekszik a maga szokásait uralkodóvá tenni, olyan szokásokat elfogadtatni, amelyek az ő érdekeit védik, az ő céljait szolgálják. Figyelmes megfigyelő végigkövetheti azokat az eszközöket, amelyekkel rétegerdekeket a több-

séggel követendőként elfogadtattak. Minden korban létezett a jelenség, a módszerek is, csak az eszközök „finomodtak”.

„A társadalmi entrópia növekszik, ha a szabadságunk vagy a társadalmat összetartó közös értékek csorbát szenvednek. Az is növeli az entrópiát, ha növekszik a szabadság vagy az összetartó erő a másik rovására. (...) a felelősség nélküli szabadság destruktív, az egyéni kezdeményezést nélkülöző egység fojtogató, az egyenlőség pedig, ha a különbségeket figyelmen kívül hagyják, demoralizáló.”⁷ Ez felveti a problémát: a társadalmat összetartó szabályoknak a Csíkszentmihályi Mihály által „jó társadalomnak” nevezett emberi közösségben nem csupán az egyes egyének érdekeit kell érvényre juttatniuk. „A jó társadalom minden egyes embernek segít, hogy a lehető legjobban kiteljesítse genetikai lehetőségeit. Mindenkinek lehetőséget biztosít a cselekvésre: a sportolónak, a költőnek, a kereskedőnek és a tudósnak egyaránt. Lehetővé teszi, hogy mindenki felfedezhesse és kibontakoztathassa a képességeit. A jó társadalom mindenkinek lehetővé teszi, hogy kifejlessze azokat a képességeit, amelyek segítségével társadalmilag hasznos tevékenység által flow-állapotba juthat. Közben pedig állandó védelmet nyújt az ellen, hogy az egyik ember a saját érdekében kizsákmányolhassa a másik pszichikus energiáját. A jó társadalomban nem tudnak érvényesülni az elnyomók és az élőlökődők. Minden ember szabadon kibontakoztathatja Énjét a komplexitási lehetőségeinek a végső határáig, anélkül azonban, hogy korlátozná mások szabadságát.”⁸ A flow, a tökéletes élmény pszichológiájának megalkotója nyilván fontosnak tartja ennek az állapotnak az elérését, és kívánatosnak azt is, hogy a társadalom alkalmat és lehetőséget nyújtson az egyénnek ezt megélni. Emellett közösségi felelősségről is beszél: „Figyelembe kell vennie a differenciálódás és integrálódás folyamatát az egyén határain túl is, az egész emberiséget tekintve. A természet törvényeit és az emberek által alkotott törvényeket egyforma mértékben kell tiszteletben tartania. Az a társadalom, amelyik semmibe veszi, hogy a lecsupaszított erdők hogyan hatnak a levegő minőségére, az ipari szennyezés a víz minőségére, vagy teljes növény- és állatfajok elpusztítása hogyan befolyásolja egész földünk komplexitását, valószínűleg nem visz minket előre. Nemcsak szűk érdekein túl látó transzcendens személyiségekre van szükség, hanem transzcendens kulturális értékekre és transzcendens intézményekre is szükség van, csak ezek segítségével lehetünk képesek az evolúció érdekében cselekedni.”⁹

E ponton kanyarodtunk vissza a társadalmat vezető és a „hivatásos gondolkodók” szerepéhez és felelősségéhez. A világ, a társadalom vál-

tozásával megváltozott egyrészt az az értékrend, hitrendszer, amelyre egykor a társadalmat ösztönző szabályok épültek, másrészt az értelmiség és szerepköre, szereplehetősége változott meg. Kérdéses, hogy a vezetők értelmiségiek-e, a közösség érdekét szem előtt tartó, alkotó és a hitükkel, meggyőződésükkel összhangban gondolkodók-e. Kérdéses, hogy a hatalom, a társadalom összképére hatással bírók a kritikát gyakorolják és túrik-e, értékek mentén döntenek, értékeik közt ott van-e a hit, ez a hit közösségi dimenzióval bír-e, és a felelősségvállalást is magába foglalja-e. Kérdéses, hogy a kereszténység nem csupán címke-e, hanem valóban hiteles, megélt valóság. Végeredményben ezért gondolkodunk most azon egy pályázat keretében, mi a *keresztény értelmiségiek szerepe korunk társadalmában*. Ezt akár állításként, akár kérdésként értelmezzük, több problémát vet fel, minden szó, kapcsolódó fogalom hosszas elemzés tárgya lehetne, kellene hogy legyen, hogy aztán összefüggéseikről értelmes és használható dolgokat lehessen megfogalmazni. Kötetnyi anyagot lehetne erről összeállítani, tették is néhányan, olyan témákat tárgyalva, mint a posztmodern, a globalizáció, a szekularizáció. A kereszténység és az egyház identitásának, szerepének, a mai világban való feladatának újraértelmezése igencsak aktuális Európában, a magyarság körében.

Időről időre felbukkantak a közbeszédben, egyéni és csoportos töprengésekben a keresztény világi Krisztus-hívók és az értelmiségiek identitására, feladataira, egyházi szerepére vonatkozó gondolatok. Ezek közül az évek során egyik leglátványos fórum a Vigilia volt, és a keresztény értelmiséget tömörítő szervezetek. A Vigilia hasábjain időnként visszatér a téma tanulmányok, különféle műfajú írások, illetve (kerekasztal) beszélgetések lejegyzett változatai formájában. A Magyar Pax Romana 1993-ban Vépen e témának szentelte konferenciáját, amelynek anyaga könyvformába szerkesztve olvasható,¹⁰ a kisebbségben élő magyar értelmiségi mozgalmak is megszerverték a maguk rendezvényeit e témában, kiadták saját útkeresésük dokumentumait.¹¹ Voltak erről beszélgetések zsinati évfordulók és magyar sorsfordulók vonatkozásában.

Az értelmiségi szerep egykor, a középkorban egyértelműen a humán értelmiségre vonatkozott, sokban kapcsolódott az egyházhoz, egyházi műveltséghez, nagy presztízse alakult. Időben a jelenhez közeledve megjelent az egyházkritika, a kétely, az emberi értelem önállóságába és dominanciájába vetett hitet vallók tábora, majd a tudomány „istenségét” valló reálértelmiség egyre nagyobb társadalmi megbecsültséget szerzett. Az egyház veszített társadalmi befolyásából, a tudás

„birtoklásának” fórumai is lassan kikerültek a kezéből, világi, nem hívó értelmiség alakult. Mára az értelmiségi szerep olyannyira át/leértékelődött, akkora presztízsvesztésen ment át, hogy „hivatásos gondolkodói” szerepének nem tud — és már nem is akar — megfelelni, a társadalmat mozgó gondolat fölött pedig a gazdasági érdek látszik átvenni az uralmat. Az értelmiség egy része ezért-azért beáll ennek szolgálatába, és ezzel már nem nevezhető értelmiségnek a klasszikus értelemben, illetve a kommunikációs csatornák hihetetlen és szinte követhetetlen fejlődésével a hagyományos értelmiség lába alól kicsúszott a talaj, nem győzi követni a technikai, műszaki fejlődés iramát. A kommunikációs struktúrák is változtak, kialakult egy olyan virtuális Areopagosz, ahol mindenki egyenlő eséllyel indul és ragadja magához a szót, nincs tekintély, előjog, szűrés, cenzúra, nem kritérium a műveltség, nincs értékelés, egységes értékrend, összefogó hitrendszer.

A keresztény értelmiségi kiváló meghatározásai születtek magyar nyelvterületen a korábbi évtizedekben. Íme egy szubjektív válogatás ezekből.

— „Mindenképpen jellemzi (...) az értelmiségit elkötelezettsége, az állásfoglalás és ítéletalkotás, a társadalomkritikai tudat, mert e nélkül nem beszélhetünk értelmiségiről. (...) sokan tartanak tőle, kritikáját veszélyesnek érzik, vagy legalábbis rendbontónak tűnik azok szemében, akik az élet ellenségének tekintik a szellemet. (...) Ki tehát az értelmiségi? (...) a definícióhoz közelálló körülírást választom: az értelmiségi moralista-humanisztikus gondolkodású, felvilágosító, a jövőbe tekintő kritikus elme, aki még maró gúnnyal előadott bírálatával sem szándékozik csak rombolni, illetékessége pedig nemcsak moralitásából, elkötelezettségéből és tudatából fakad, hanem megbízható tárgyi ismeretéből is, valamint a tartós reflexióra való képességéből. (...) nem tekinthető tehát értelmiséginek minden egyes professzor, miniszter, püspök, természetesen minden író sem, még kevésbé újságíró, tévé-kommentátor, műsorvezető vagy riporter. (...) Nagyon sokan vannak, akik túlságosan is heves meggyőződéssel és mérhetetlen hangbessséggel bódítják a rádió, a televízió, az írott sajtó csatornáin mákonnyal a tömeget, szemben a kevés hitelessel, kiknek hallgatása, nézése vagy olvasása perceiben a szellem jelenlétének csodája emeli fel azokat, akik ezt nemcsak hagyják, de tudják, merik és vállalják is.”¹²

— „Ahhoz, hogy megértsük, mi a keresztény értelmiségi, Isten népének bibliai és zsinati fogalmából kell kiindulnunk, és azt kell kérdeznünk, hogy mi az értelmiségi státusa és sajátos feladata az egyházi közösségben. Az egyház a

legáltalánosabb zsinati meghatározásában Isten népe Krisztusban. (...) A keresztény értelmiségi, ha valóban az, elkötelezettebben keresztény, mint a többiek. Mivel képes arra, hogy reflexív módon gondolkodjék, esetleg kritikus módon is véleményt nyilvánítson, nagyobb a súlya az egyházi életben, mint annak, aki különösebb reflexió nélkül, szinte passzívan fogadja az egyház tanításait és intézkedéseit. (...) A kritikája nyilvánvalóan nem az Isten szavára vonatkozik, hanem annak történeti közvetítésére és arra, ahogy ez a jelenben történik.”¹³

— „A valódi értelmiségi nem a már ismerthez, hanem a mindig nagyobb ismeretlenhez méri saját bizonyosságát. Ebben gyökerezik tekintélye, presztízse, erkölcsi súlya.”¹⁴

— „A katolicizmus az örök elégedetlenség azzal, ami van és ahogyan van; gyötrődés, hogy a világot jobbá tegye; hősiecsítés, hogy lendülő öleléssel a földről az eget átfogja, a közömbös anyagias földet a kifeszült lélek erejével az éghez közelebb rángassa. (...) Határozott és szilárd jellemekért, művelt és kötelességtudó emberekért kiált az idő.”¹⁵

— „A keresztény nem érheti be azzal, hogy csupán és egyszerűen emberként éljen. Egész életét a hit fényénél kell megvizsgálnia, megítélnie és kötelességeit vállalnia. A keresztény számára nincs két különválható magatartás; egy emberi és egy keresztényi, egy vasárnapi és egy hétköznapi, egy, amit a templomban ölt magára s aztán a hivatalban, a munkahelyén és a családban felcseréli egy másikkal. Nincsenek percek vagy alkalmak, melyeket pusztán emberként és pusztán keresztényként élhet. Ha kereszténynek mondja magát és az akar lenni, akkor egész életét úgy kell néznie, ahogyan Isten nézi, úgy kell elbírálnia, ahogyan ő bírálja, úgy kell élnie, ahogy ő kívánja. Ehhez pedig szüksége van a hit fényére és a kegyelem segítségére.”¹⁶

— „Szabadság — a szó, a vélemény, a lelkiismeret, a véleménynyilvánítás, az anyagi és politikai függetlenség szabadsága — nélkül meg kell fulladnia az értelmiségnek és a föld alá vonulnia. Az értelmiségi alapvetően liberális — nem a szó politikai, hanem emberjogi értelmében. Ha pedig moralizáló-humanisztikus, szabadon érvelő kritikus, akkor szükségképpen kell hogy legyen bizonyos fajta tekintélye mindazok előtt, akik nem nélkülözhetik bírálatát: az állam, a társadalom, az egyház, a pártok; mindazok, akik az intézmények működtetőiként hatalmat gyakorolnak...”¹⁷

Az értelmiségre vonatkozó meghatározásokat kissé nosztalgikus, jóleső érzéssel újraolvasva nagyjából érvényesnek érzem őket, magamra nézve legalábbis, és a keresztény értelmiségi

alapállást és feladatvállalást ma sem tudom más premisszákkal elképzelni. Sajnálattal kell bevalanom, abban azonban már nemigen hiszek, hogy ma széles körben így gondolnák. Nyilván ezért kell újragondolni, ám nehezen lehetne az idézetteknel jobban megfogalmazni az értelmiség, a keresztény gondolkodó számára fontos tulajdonságokat és kompetenciákat, illetve hosszú távú előrejelzést adni arról, mi a követendő irány. Úgy vélem, kevesen tudnák ezt érvényesen megtenni. Ezért is csodálom meg újra és újra Erdély egykori püspökének, Márton Aronnak a tisztánlátását: amit s ahogyan ő félévszázada fogalmazott meg, azok olyan aggodalmak, amelyek ma (újra) jogosak, érvényesek. Ám ő sosem panaszkodva sorolta mindezt. Mindig kínált megoldást, kivezető utat is. 1945-ben mondta: „Félő, hogy a közszellem, mely a technikát, az ipart, anyagi erőt bálványozza, elbódítja az ifjúság lelkét és érzéketlenné teszi a szellem értékei iránt. Értessük meg a gyermekekkel, hogy szerény anyagi keretek közt is kiegyensúlyozott, megelégedett és magas igényű életet élhetünk, ha a szellem örömeit és gyönyörűségét igazán élvezni tudjuk. Értessük meg azt is, hogy az anyag holt erő, amelynek értékét és az emberi jólét emelésére való alkalmasságát csak a szellem és erkölcs adhatja. (...) a társadalom működésében zavarok állanak be, ha a vezető és irányító helyekről félreállítják a szellem emberét, aki műveltségénél fogva az irányító munkára leginkább alkalmas. Vissza kell állítani a szellemi munka értékének hitelét.”¹⁸ Amikor a szellem erejéről és a szellemi munka értékéről beszél, egyértelmű számára, hogy Isten teremtett gyermekeinek szellemét a Teremtő hatja át. „Az ember két világ polgára egyszerre, lelkének gyökérszálai az éghez kötik, lábával sáros földi utakon botorkál. S amint a lelkét nem lehet a testből kitépni, úgy a természetfölötti vonatkozást sem lehet a természetitől elválasztani, hacsak nem akarjuk szétszakítani magát az embert. A nevelő tehát felelős hivatását akkor fogja fel helyesen, ha a gyermekben nem közönséges érzéki-eszes lényt, hanem az örökéletre meghívott embert látja, és minden eszközt felhasznál, a nevelésbe a vallás erőit is bekapcsolja, hogy őt előkészítse mind a földi, mind az égi sorsra. (...) Mindazt, amit ma nyugati szellemnek, műveltségnek, megnemesített emberi lelkületnek nevezünk, az egyház teremtette meg. Elindulása első percétől, híven a krisztusi parancshoz, az emberek megnemesítését tekintette legfőbb feladatának. A lélek üdvössége volt a lázas munka főcélja, az »unum est necessarium« lebegett szemei előtt, fáradhatatlanul, mindegyre újabb nekilendüléssel az apostoli tűz hajtotta, hogy az egyes embert Is-

tennel, az első okkal és végső céllal átélte és tudatos kapcsolatba hozza, s ugyanakkor eszközeivel, berendezéseivel, módszereivel, amelyekkel célját követte, a leghatalmasabb építő erőket mozgósította az egyetemes kultúra szolgálatára. Európa neki köszönheti iskoláit; a család nevelésével, és a családon kívül a tömegek lelki, erkölcsi, művelődési gondozásával ő végezte a legmélyrehatóbb népnevelést; az egyház képviselte és védte legkövetkezetesebben a társadalmi rend tartóoszlopát, a tekintélyt; ő nemesítette meg és juttatta szerephez az egyetemes kultúrában az egyes nemzetek sajátos értékeit és tulajdonságait. S ma is, ahol lehetősége nyílik és munkáját nem gáncsolják el, többnyire az egyház iskoláiból, intézményeiből, egyesületeiből és nevelői munkájának többi műhelyéből kerülnek ki azok, akikre családoknak, közösségeknek, intézményeknek és népeknek a sorsát nyugodtan rá lehet bízni. Az egyház és a nevelés szétválasztása mindig maga után vonta a kultúra elsekélyesedését és a nemesebb életformák ziláltságát, viszont az egyház nevelési alapelveinek tiszteltben tartása az emberi együttélés szilárdságát és a haladás emelkedő irányát biztosította.”¹⁹ Mindezek egyértelműen mutatják az utat, hiszen a szövegben a nevelő az értelmiségit jelenti, kirajzolódik a feladat és haladási irány. Márton Áron „a kiszélesített iskola” címen megfogalmazta azt a népnevelői programot, ami a keresztény értelmiségi réteg számára érvényes feladat ma is: a legkisebbek szellemi formálásával, jellemnevelésével megalapozni a kívánt jövőbeli társadalmat. Kis körben, láthatatlan, de kitartó munkával elkezdni építeni, egy „kontraszt-társadalom” alapjait lerakni,²⁰ a jövő értelmiségét, vezetőit és társadalmát nevelni. Ugyanakkor az osztályterem falait víziójában szét kell tolni, kitágítani, behívni oda először is a szülőket, majd a tágabb rokonságot, a népet, és ott az érett, megalapozott és felelős döntéshoz szükséges ismereteket adni, igényességet támasztani a hivatás és a szórakozás terén egyaránt, családi életre készíteni és családi közösségtudatra. „Nekünk a falusi bírótól az országgyűlési képviselőig, a babaasszonytól az orvosprofesszorig, a foltozó vargától a nagy gyárosig, a falusi tanítótól a püspökig minden poszton a legkiválóbb, és felelőségüknek tudatában levő emberekre van szükségünk. S ha a sokat emlegetett népi egységet is komolyan akarjuk, meg kell tanulnunk és első sorban a jövő nemzedéknek a tudatába bele kell égetnünk, hogy a népért végzendő munka nem külön foglalkozási ág, hanem minden hivatással elválaszthatatlanul együtt járó kötelesség. Aki a közösségből él, a közösségnek is munkával és felelőséggel tartozik, ami megint éppúgy érvé-

nyes az ügyvédre, politikusra és tanárra, mint a papra, tanítóra és falusi bíróra. És iskoláinkra vár a szép feladat nagyobb része, hogy a kezükön átmenő nemzedékek nevelésével népünket mind egyedeiben, mind pedig közösségében versenyképesen előkészítsék a létért folytatott harcra.”²¹

*

Kissé elbizonytalanodva, megfogyatkozott reménnyel, meggyötört hittel élem meg itt és most, rég túl az első naivitáson s még mindig innen a másodikon, hívó keresztény értelmiségi létemet. Ez ugyanis olykor vesszőfutás, egy helyben topogás, de sosem diadalmenet... Miért is lenne az? Akihez tartozunk, nem ígérte, maga sem azt élte meg. Ő amellet, hogy igazság és élet, maga az út, az egyetlen célba vezető, az értelmes élet örömét megadó út. Ő maga sem „diadalmenetben, nem egy Isten ragyogó alakjában, (...) hanem emberi módon, szenvedve, félreértve, elárulva”²² haladt életútján. „Hányan járnak közülünk is máma ezt az utat. Hányan hurcolják életük keresztjét vérző szívvel, elkeseredett lélekkel és halálosan elfáradva. Mert gondok gyötrik, aggodalmak kínozzák és az élettől minden nap kapnak egy-egy kegyetlen ütést.”²³ Ez a sors ma egyre gyakoribb, s nem annyira a hit tudatos megtagadása távolítja az embereket Istentől, a transzcendenstől, olykor még az emberitől is, hanem a reménytelenség, elkeseredettség, kilátástalanság. Ezért is tűnik ma is nagyon igaznak: „A vitathatatlanul jobboldali-konzervatív Josef Pieper (...) szerint az értelmiség egyetlen esélye az egyház védelmében, az értelmiségi *nobile officium*, a megvetettek, az érdekeiket megfogalmazni nem tudók, a konfliktusokra képtelenek és a szenvedők oltalmazása.”²⁴ Ez Ferenc pápa iránymutatásával cseng egybe, azzal, amit a szegénység teológiájának nevez, hiszen a szegénység az Evangélium középpontjában áll; nem egy ideológia, hanem misztérium, Krisztus misztériuma, aki lealacsonyodott, megalázta magát, szegénnyé lett, hogy gazdaggá tegyen bennünket.²⁵ A keresztény értelmiségi tehát egyetlen oldalon állhat: a kirekesztettek, peremre szorultak, szegények pártján. Közvetlen környezetünkben azonban nemcsak a szegény reményvesztett, hanem az értelmiségi is, aki pedig meg tudja fogalmazni korunk s benne a maga bajját. A keresztény értelmiségi is megfáradt, mert napi megélhetési gondok gyötrik, méltatlan helyzetekbe kerül, értelmetlen viták forgácsolják szét erejét, lehetetlen döntések elé kerül. Hogy ne legyen fáradt, életunt, nyomorúsága elől a pillanatba menekülő az, akinek szociális státusa, még annak a

látszata sincs, nincs betevője, és nincs jövőképe?! Aki reménye fogytán még értelmi szinten se tudja megfogalmazni magának, miért érdemes másnap is felkelni, mert nem ismeri azt az igazságot, hogy „Jézus Krisztus megmutatta, hogy az ilyen élet sem hiábavaló, hogy a húsvét a nagypéntekre következik”.²⁶

Ezért hát a mai keresztény értelmiséginek szól a 14. századból az egyháztanító biztatása: „Ajánld fel újra az életedet. És soha ne hagyj nyugtot magadnak. (...) Ügyeljetek tehát arra, hogy soha ne lanyhuljanak, hanem mindig növekedjenek vágyaitok.”²⁷

BODÓ MÁRTA

Az írás „A keresztény értelmiségiek szerepe korunk társadalmában” című pályázatra készült.

¹Horváth-Szabó Katalin: *Önmegvalósítás és önértékelés*. In Tózsér Endre (szerk.): *Önmegvalósítás keresztény szemmel*. Új Ember, Budapest, 2006, 55–95, itt: 83–84.

²Marton Tamás: *Vallásosság és boldogság*. In Tózsér Endre (szerk.): *Az istenhit mint erőforrás*. Új Ember, Budapest, 2006, 111–150, itt: 123.

³Jacques Le Goff: *Az értelmiség a középkorban*. (Ford. Klaniczay Gábor.) Osiris, Budapest, 2000, 25.

⁴Daniel Goleman: *Társas intelligencia. Az emberi kapcsolatok új tudománya*. (Ford. Buda Júlia.) Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007, 152.

⁵Uo. 413.

⁶Az orléans-i szüzet máglyán égetik el, majd néhány száz év múlva szentté avatják...

⁷Csikszentmihályi Mihály: *A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája*. (Ford. Buda Júlia.) Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007, 328–329.

⁸Uo. 329.

⁹Uo.

¹⁰Békés Gellért – Horváth Árpád (szerk.): *Megújuló egyház a megújuló társadalomban*. 35. Magyar Pax Romana kongresszus, 1993. április, Vép – Szombathely. Katolikus Szemle, Pannonhalma, 1993.

¹¹Bura László – Jakabffy Tamás (szerk.): *Meglátomás. Képzés és közérzet az ezredforduló erdélyi katolikus egyházában*. Romániai Magyar Pax Romana – Státus Kiadó, Csíkszereda, 2002.

¹²Nyíri Tamás: *Az értelmiségi és az egyház*. (Elhangzott a Pax Romana Vép-Szombathely-i kongresszusán, 1993 áprilisában.) Vigilia, 1993. december, 895–902, itt: 897.

¹³Békés Gellért hozzászólása, *Kerekasztal-beszélgetés a keresztény értelmiségről*. Vigilia, 1993. december, 903–915, itt: 906.

¹⁴Nyíri Tamás: i. m. 898.

¹⁵Venczel József: *Márton Áron püspök példája*. In Marton József (szerk.): *Márton Áron Emlékkönyv születésének 100. évfordulóján*. Gloria Kiadó, Kolozsvár, 1996, 66.

¹⁶Márton Áron: *A megkeresztelt ember Krisztus tanítványa*. In Márton Áron: *Kereszttség, hit*. (Márton Áron Hagyatéka sorozat, sorozatszerkesztő Marton József.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007, 158.

¹⁷Nyíri Tamás: i. m. 898.

¹⁸Márton Áron: *A nevelés gyakorlati szempontjai*. (Az Egyházmegyei Tanács rendkívüli közgyűlésén elmondott beszéd 1945. december 20.) In Márton Áron: *Nevelés*. (Márton Áron Hagyatéka sorozat, sorozatszerkesztő Marton József.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2012, 113.

¹⁹Márton Áron: *Az egyház és a nevelés*. Erdélyi Iskola, 1939/40. VII. évf. 1–2. sz., 1–5.

²⁰„Az inkább az építkezésben és az alternatíva állításban versengő katolikus értelmiség fontos, megkockáztatom, elsődleges feladata kellene legyen a jézusi utópia-horizont szellemében alulról építkezve államon és egyházon belül kisebb-nagyobb — Herwig Büchele szóhasználatával — kontraszt-társadalmakat létrehozni, elkerülve a zárvány, a szekta, a kisebbik rossz, az evilági messianizmus és az utópikus ellenmodell buktatóit. Ez pedig nem más, mint — Gerd Theissen terminusával — a jézusi erőszakmentes értékforradalom, melynek lényege a kisemberek és a szegények minden dimenzióban való fölemelése, ugyanis ezekben a kontraszt-társadalmakban szorosan összekapcsolódik a lelki, a szellemi és a társadalmi dimenzió. A kontraszt-társadalom etikája, szemben a törvény-erkölcselel, a felelős cselekvés etikája (...) számunkra Isten országa nem túlvilági álmodozás, hanem már az evilágban küszöbönálló és sürgető jövő, másképpen: közös dolgainkban való fáradozás, struktúramegőrzés helyett struktúraalakítás.” Kamarás István: *Hogyan protestáljon egy katolikus értelmiségi?* Merleg Online; <http://www.merleg-digest.eu/hogyan-protestaljon-egy-katolikus-ertelmisegi/> (Letöltés: 2015.06.10)

²¹Márton Áron: *Az eszmény nyomán*. Erdélyi Iskola, 1935/36. III. évf. 5–6. sz., 289–290.

²²Márton Áron: *Húsvét három vigasztalása*. (Beszéd a kolozsvári Szent Mihály templomban, 1938. április 17.) In Márton Áron: *Húsvét*. (Márton Áron Hagyatéka sorozat, sorozatszerkesztő Marton József) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009, 27.

²³Uo. 28.

²⁴Nyíri Tamás: i. m. 897.

²⁵Ferenc pápa: *A szegénység nem ideológia, hanem az evangélium középpontja*. <http://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-szegenyseg-nem-ideologia-hanem-az-evangelium-kozeppontja> (Letöltés: 2015.08.25.)

²⁶Márton Áron: *Húsvét három vigasztalása*, i. m. 28.

²⁷Sziénai Szent Katalin: *Elragadtatásban kapott intelmek*. (Ford. Csertő György.) In: *Fohászok és vallomások. A világ legszebb imái*. Vigilia, Budapest, 1988, 465.

ESTERHÁZY PÉTER — SZÜTS MIKLÓS: A BŰNÖS

Az írás nem terápia — mondta el egy vele készült interjúban Esterházy Péter, és a kijelentésnek különös jelentőséget ad, hogy mindez a nemrégiben megjelent, Szüts Miklós festő szerzőtárral közösen kiadott *A bűnös* című kötet kapcsán hangzott el. Ma már mindenki tudja, amit tavaly nyáron még csak a bennfentesek suttogtak egymásnak: az író beteg. Rákos.

Olyan nyíltsággal kevesen beszéltek irodalmunkban betegségükről, mint Esterházy, és ez még akkor is igaz, ha a fikcionalitás takaróját valahogyan most is ráhúzza mondataira, meséjére, szövegére. (Hirtelen Eörsi István jut eszembe, aki tabudöntőgető módon írt egyre romló állapotáról, nem mellékesen egy irodalmi hetilapban.) Nem vagyok (nem lehetek) abban a helyzetben, hogy tudhassam: a szerző — rejtjeles módon — megosztani kívánta olvasóival egészségi állapotát új kötete megírásának kezdetekor, vagy szembenézett azzal, hogy betegségéről nagyon sokan tudnak. Az intimitás falát maga törte át, amikor úgy döntött, nem beszél *másról*, még akkor sem, ha tudja, a beteg ember legnagyobb mentális csapdája, hogy sokszor nem tud *másról* beszélni, csak *arról*.

Jó ideje vita zajlik, hogy a szerző életrajza függetleníthető-e az alkotásától. Ez a vita érvénytelen *A bűnös* esetében, amely felütésében zord módon orientál: „Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy hasnyálmirigy. Pontosabban egy Hasnyálmirigy.” Minőségileg mást jelent a betegség köz- és tulajdonnévként. A grammatikai váltás a perszónifikálás irányába mutat. Az örökké kísérletező Esterházy a kötet legelején frivol gesztussal olyan mesélésbe kezd, amely a saját prózájától a legidegenebb. Mielőtt túlságosan elcsodálkoznánk ezen, vagy kapcsolatot keresnénk az *Egyszerű történet vessző száz oldal* első részével, a mese leáll. Ez nem újdonság, csupán a szövegirodalom megszokott eljárása. A szerző túllép ezen, és a történet negligálása mellett nekilát az elbeszélő felszámolásának. „Azonosítatlan személyességről”, „személytelen személyességről”, „én nélküli személyességről” ír, mint az elbeszélő ontológiai pozíciójáról, amelyet — az alkotói szándék szerint — megvalósítandónak kell feltételeznünk. A lételmélet tudományelméleti határai éppen úgy érnek össze a Semmivel, ahogyan a gondolkodó ember képzeletében az élet a halállal. Fogalmazhatnék fontoskodóan úgy: ennek a kötetnek ez az egzisztenciális tétje, de a valósághoz mérten ez csak üres okoskodás. Mert farkasszemet nézni a halállal egészen más, mint lételméletről locsogni-fecsegni.

A bűnöstől elválaszthatatlan, hogy Szüts Miklós képei nem egyszerűen illusztrálják a szöveget, hanem éppen a textussal való egyenrangúságukat kell hangsúlyozni. A nonfiguratív akvarellek korábban meghihlették (használjuk ezt a konvencionális fogalmat) az írókat, aki „majd írok hozzá gyilkossági történeteket” ígéretével kötelezte el magát a Szüts-képek mellett. Az eredeti alkotói szándék és a megvalósulás aligha hasonlít egymásra. Ebbe szövege bele az egyéni életút. A széttartó történetzsalak egy per körvonalait is felskiccelik, ebben mondatik ki a „bűnösség”, amelyről nem tudunk meg semmit. Még azt sem, kik az ítéletalkotók. Csak annyit, hogy az esküdtek. Az egyszerre e világi és nem e világi processzusban (à la Kafka) a hallgatóságon kívül a bűnösséget kimondó legidősebb esküdt a mondatokra és Hasnyálra is „futó pillantást vetett”. (Az ítélet szó nem szerepel a szövegben.) Elbizonytalanítóan többértelmű, hogy a „nekem mondta” kire vonatkozhat. A személytelen személyességet két irányból közelítette meg Esterházy: nyelvtanilag megfoghatatlan a per alanya, ugyanakkor életrajzi vonatkozások miatt azonosítható magával a szerzővel. De ez csupán *egy* lehetőség, semmi több.

A betegség nem annyira metafora, mint időbeli adottság. Az első kérdés vele kapcsolatban nem az: mi lesz, hanem a „mi van?” Ez óriási különbség. A logika klasszikus példázatos kérdései a szövegben („Meddig megyünk az erdőbe befelé, illetve honnan erdő a sok fa?”) mintha előhívnának másfajta kérdéseket. (És közben figyeljünk a finom dantei allúzióra, amely az erdőben eltévedő ember képét hívja elő.) A sűrűsödő fájdalek, a test vészjelzései mikor csapnak, mikor váltanak át betegségbe? A betegség valósága hogyan teremti meg a betegség képzetét? Valójában micsoda a betegségről való tudás?

Az egész mű mögött ott lappang a vágy, amely egyidős az irodalommal: olyan jó volna mesélni, bohóckodni, marhaskodni, lehetséges világokat teremteni, de a betegség visszaránt a valóságba, amiről nem tudjuk, hogy pontosan micsoda, de azt igen, hogy Hasnyálmirigy többet tud róla, mint mi egyenként és együttvéve valaha is fogunk. (*Magvető*, Budapest, 2016)

BOD PÉTER

ROMANO GUARDINI: A MEGTÁMADOTT HIT

1967-ben az egyik német kiadó azzal a kérdéssel fordult több száz egyetemistához, hogy véleményük szerint melyik könyv segítette őket a leginkább eligazodni a jelen szellemi szituációjában.

A válaszok a következő sorrendet adták ki: Romano Guardini: *Az újkor vége*, Hans Sedlmayer: *A közép elvesztése*, Jose Ortega y Gasset: *A tömegek lázadása*, Karl Jaspers: *A történelem eredete és értelme*.

Az 1885-ben Veronában született, de már első életéve végén Németországba költözött és ott felnőtt Romano Guardini előbb természettudományt és közgazdaságtant tanult, s csak később döntött a teológia mellett. 1910-es pappá szentelését követően, a szükséges fokozatok megszerzése után, hamarosan egyetemi pályára lépett, és élete jelentős részét egyetemi közegben töltötte. Nem volt hagyományos értelemben professzor, se rendszeralkotó teológus; sokkal inkább lelkipásztor, aki segítette az egyetemi ifjúságot — ezt a rendkívül érzékeny és a jövő alakításáért felelős korosztályt — eligazodni a jelen szellemi áramlataiban. A visszaemlékezések szerint az ötvenes években tanácsos volt az előadásai előtt legalább félórával megjelenni az *auditorium maximum*-ban, hogy legalább jó állóhelyhez jusson az ember.

Eligazításra pedig szükség volt, talán jobban és mélyebben, mint más korokban. A háború utáni újjáépítés szinte zsigeri lelkesedése, ami inkább az emberi lélek természetes animális ösztönéből fakadva táplálta az ismét felszabadult életlélegző élet eleveenségét, nem fedhette és nem feledtethette el a spirituális válságot, aminek egyebek között a két világégés is jele és következménye volt. Az emberi élet külső színpadának, anyagi elemeinek újbóli felépítése csak rövid távon és a felszínen adott célt és tartalmat az emberek életének. A valóságban Európa évtizedek óta kritikus szellemi állapotban volt. Fogalmazzunk pontosan: Európa mindig is a szellemi krízis állapotában, azaz kritikus helyzetben van, és ezt tudja is, de eddig rendelkezett azzal a kritikai apparátussal, amelynek segítségével képes volt felvázolni egy lelki-szellemi víziót, s annak ívén értette meg a múltját, ítélte meg a jelenét és remélte a jövőjét. És — fontos! — ez mind a *sajátja* volt: az ő múltja, az ő jelene és az ő jövője. Ezért azonosulhatott vele. Érezhette szorosnak vagy kényelmetlennek, követelőzőnek vagy fájdalmasnak, de nem érezte üresnek és értelmetlennek. A filozófiai gondolkodás területén ilyen volt a hegeli rendszer, majd annak materialista metamorfózisa, a marx-i történelemfilozófia, a vallás területén pedig a kereszténység. Mivel azonban valójában a filozófiai elgondolásoknak, még a materialista és a transzcendenciát tagadó változatának is a keresztény történelemszemlélet, beteljesedés- és üdvösség-hit képezi rejtett alapját — lásd Karl Löwith elemzését (*Világtörténelem és üdvtörténet*. Ford. Boros Gábor és Miklós Tamás. Atlantisz, Budapest, 1996) —, ezért Guardini méltán gondolhatta, hogy a kereszténységtől lehet és *kell* várni az eligazodást és az újerőt.

Az orientáció nem felszínes eligazítás és megnyugtatás. Mivel az ember jövőre nyitott lény —

azaz tud a jövőről, annak ismeretlenségéről —, ezért a jövő mindig megfesti a jelent hol komor, hol élénk színekkel. A jövő okozta bizonytalanságot csak a remény egyensúlyozza ki, a reménynek azonban támaszkodnia kell valamire. A hegeli és marx-i történelemszemlélet az ész, illetve a történelem belső logikája alapján remélte — sőt valójában tudni vélte — a jövőt. A kereszténység nem tudja a jövőt, hanem *félti*, mert ítéletet hoz — de éppen ezért nem szorong miatta, hiszen *ítéletet* hoz: az ítélet a cselekedeteket mérlegeli, az ember pedig a jelenben cselekedhet. Az ítélet tehát nem független tőle, bár nincs a hatalmában. Ez félelmetes, de nem szorongató. A féltés komolyságot ad a cselekvésnek, a komoly cselekvés pedig elűzi a szorongást.

Hogyan kell orientációt adni az életnek? Guardini két végletet igyekszik elkerülni: nem akarja kívülről kioktatni a világot, nekiszégezve a keresztény tanítást — jöllehet a kereszténység mint kinyilatkoztatott vallás bizonyos mértékig és szükségképpen „kívülről” lép az emberhez, különben nem megváltó misztériumvallás lenne, hanem filozófia —, de egyfajta kettős könyvelésre se biztatja az embert, hogy egyfelől engedelmeskedjék a világnak, elvégre abban él, egyszersmind azonban élje meg hitét is, amennyire csak lehetséges, kerülve a konfliktust — noha hit és világ konfliktusa velejárója a hiteles kereszténységnek, különben pusztán világi-gyakorlati életbölcseesség lenne. Guardini az „egzisztencia” fogalmából indul ki. Az egzisztencia személyes egység: emberre ható külső benyomások és belső motívumok „ijesztő sokféleség”-ének „az egyén képzelőerejével, vagy még inkább a személyes felelősség erejével” személyes egyediséggé dolgozott-érelt valósága. (19.) „Az ember élő hitének minden helyzetben találkoznia kell a világgal. A találkozáskor a hitnek beszélnie és válaszolnia kell, az adott kornak megfelelően hirdetnie kell az igazságot. A világnak viszont a hit területén kell szembeülnie a döntő kérdésekkel, és itt kell rájuk vég-ső választ kapnia.” (uo.) A kereszténységnek azt kell felmutatnia a világ számára, amit csak ő tud: milyennek mutatkozik a világ a hit fénytörésében. Így a felmutatás egyszerre kritika és biztatás. Ez a valódi találkozás értelme és lényege. A találkozás mindig konkrét, ezért Guardini életművének jelentős része a szellemtörténet nagy művészeivel és gondolkodóival való találkozás teológiai reflexiója (Dante, Pascal, Hölderlin, Dosztojevszkij, Rilke — ez utóbbi Görfől Tibor fordításában 2003-ban magyarul is megjelent az Új Ember kiadó gondozásában). Mivel a művészek észlelik a legmélyebben és legközvetlenebbül korok problémáit, és ezt ki is tudják fejezni, ezért Guardini azt vizsgálta, hogy az alkotásokban milyen világ és miként mutatkozik meg. Ebben a vizsgálódásban egyszerre válik láthatóvá egy adott kor világ-

észlelése és a kortársak eligazodását szolgáló keresztény tanítás aktualitása.

A Kairosz Kiadó által a közelmúltban megjelentetett Guardini-könyv nem az életműnek ebből a vonulatából ad át egy kötetet a magyar közönségnek, hanem válogatást kínál a hatalmas életmű különböző szövegeiből. A magyar kiadvány egy másik válogatás, a Guardini születésének századik évfordulóján, 1985-ben publikált „Romano Guardini olvasókönyv” alapján készült, az eredetinel jóval szűkebb terjedelemben. Az írásokat, illetve gondolatokat öt fejezet köré szervezte a szerkesztő, szinte egy fundamentális teológiai summa szerkezetét követve: Isten — emberi egzisztencia — Jézus Krisztus — egyház. A klaszikus traktátusokat „Esztétikai magyarázatok” követik, majd egy rövid „Függelék” Aquinói Szent Tamás és Goethe világlátásáról. Lezárásképpen egy imát olvashatunk, amely — mintha a szerkesztő nem bizott volna a könyv által elért lelki hatásban — ezt a címe viseli: „Ima nehéz órában”.

A szerkezet ellenére a legtrikábban találkozunk a könyvben dogmatikai tanítással vagy magyarázattal, annál inkább finom lélektani megfigyeléssel, amit a szerző nagy tapasztalattal ágyaz bele a vallási életbe, egyben azt is megvilágítva, hogy nincs vallástalan élet. Isten mindenhol és mindenkiben jelen van, és ha az ember képes kellő éberséggel szemlélni legbensőbb életét, akkor kikerülhetetlenül találkozik azzal az erőterrel, erőhatással — nevezzük bárminek —, amit a kereszténység a személynévvé vált főnévvel *megszólít*: Isten. Az általános főnévtől az egyedi személynévig, a megnevezéstől a megszólításig nagy történelmi utat jártak be a vallások, míg a két bibliai hitvallás megtette a döntő lépést. Erre a személyes Istennel való találkozás biztatta őket. Bár a meghívás történeti esemény volt, a dogmatikai értelemben vett kinyilatkoztatás a történelem színpadán, nyilvános terében zajlott, de Isten jelen van minden ember konkrét egzisztenciájában. Nem valami titokzatos, különös, csak a kiválasztottak által észlelhető rejtettségben, hanem egyszerű, de finom nyilvánvalósággal: azokban a lelki rezdülésekben és életmozdulatokban, amelyek spontán módon zajlanak bennünk. Csak oda kell rájuk figyelni. „Az ember” — kezdi Guardini a 111. oldalon — „nem csupán erejét erre-arra használva él, hanem létének, életének különböző megnyilvánulásaiban is.” Ebben az állításban nincs semmi meglepő, de figyeljük csak a folytatást: „Valódi mivoltának mélyéről származik egy jelentéktelen kérdésre adott válasza, valamilyen hivatali nehézség miatti gondja, nagyszerű műalkotás keltette megrendülése, hűsége egy szeretett személy iránt.” Lám, mi mindent rejt a „különböző megnyilvánulás” szenttelen terminusa! A legkisebb rezdülésünkben is benne van személyiségünk

mélydimenziója. Ám ez eddig még pszichológia, érzékeny és mélyre látó, de csupán lélektan. A következő mondat már fordulatot jelent a vallás dimenziója felé: „Ezeket a megnyilatkozásokat nem lehet tetszés szerint bármikor földidézni, akkor jönnek létre, amikor tárgyuk életre kelti őket. Sok ember egyáltalán nem tudja, mi él benne, amíg föl nem szólítják valamire. Ugyanez a helyzet a vallásos mélységgel. Ez ad választ a dolgok mögötti titokra, az események rejtett értelmére, de nem magától, hanem azért, mert a teremtő és fenntartó Isten állandó tanúságot tesz önmagáról. Ettől megérintve eszmél föl az ember, ez a hívás vezet, ezt keresi — ez a vallás.” Ebben a lélektani megfigyelésre épülő rövid gondolatmenetben azt fogalmazza meg Guardini, amit a vallástudomány *homo religiosus*nak hív: ez az ember létmódjának lényegi vallási irányultsága. Ez azonban még csak potencialitás, képesség, érzékenység és hangoltság, nem kifejezett vallás és még kevésbé keresztény hit; ahhoz a kinyilatkoztatás megtörténte és elfogadása szükséges. Mindenesetre az ember egzisztenciájának ez a jellegzetessége képez teret Isten megtapasztalása számára (hogy ne vétsünk a teo-logika ellen, tegyük hozzá: ezt a teret is maga a kinyilatkoztató Isten hozza létre azáltal, hogy az embert saját képmására teremti).

A könyv magyar címe: *A megtámadott hit*. A német cím nem hitet, hanem bizalmat (*Zuversicht*) említ, és talán pontosabban adja vissza Romano Guardini szövegeinek mondanivalóját. Mert manapság már nem a hit van megtámadva, sőt, a hitet rehabilitálták, amúgy is mindenféle van, és mindenkinek van ilyen vagy olyan hite, nem feltétlenül keresztény vagy bibliai, de hit, amely ellátja a megfelelő lelki funkciókat. Ami manapság veszélyben van, az a bizalom, a remény. És meglehet, az egyházi értelemben vett hívó is híján van a bizakodásnak. Tartalmi értelemben hinni egyszerűbb, mint egzisztenciálisan bizakodni. *A fides quae creditur*, a hit tartalma kívülről jön és megtanulható, *a fides qua creditur*, a hit bizakodó-reménykedő aktusa belülről fakad, azt az embernek, még ha nem is kegyelmi segítség nélkül, magának kell hozzátennie az ortodox egyházi hittartalomhoz. Kifejezetten erről, és nem a hit tartalmáról beszél a német cím.

De hát mi támadja a bizalmat, a reményt?

Ha a dogmatikát nézem, akkor a hit fogalmi kifejtése és rendszerezése az ész ítélőszéke előtt áll, és mindig is kérdezhető lesz, de az ész bizonytalansága folytán maga is bizonytalan (ha a mérőeszköz ingatag, akkor a mérés eredménye se lehet biztos és egyértelmű, hanem mindig újabb és újabb igazolásra szoruló). Innen nézve a hit aktusa egyénileg sokkal szilárdabb lehet, mint a hit tartalmi kifejtése, amely rá van szorulva a bizonytalan észre és a tudományos apparátusra. Másfelől viszont — eleven ellentmondásként — ha a hívó embert nézem, a konkrét

személyt, akinek a hit-aktusa a hite, akkor a dogmatikai tartalomnál jóval bonyolultabb a dolog, mert szerteágazóbban, mélyebbre és különböző rétegekbe hatolnak le a hit gyökerei. Ezért a személyes egzisztencia, az emberi élet és sors gazdag és változatos tevékenységéből nyeri táplálékát, amit a dogmatikai tartalomnak kell egységesíteni, de *nem az fakaszt*. Ha külső támadás éri a hitet — a dogma terepén —, akkor az sokkal könnyebben kivédhető, visszaverhető, cáfolható. A belülről jelentkező kísértés — nem világos támadás, hanem homályos-ködös kísértés — sokkal mélyebb, mert mélyebbről jön, sokkal összetettebb, mert az egzisztencia kiterjedt és sokrétű ágbogának ezer és ezer apró mozzanatában érheti az élő hitet. Ezt félti Guardini, nem a tant. És bár egy rövid fejezetben szó van az egyházzól is, de nem abban a klerikális értelemben, ahogyan a könyv borítója vizualizálja a Szent Péter-bazilika középpontba állított színes képével, melybe — valódi képzavarral — felülről egy sötét angyal készül beledöfni a kardját, alatta pedig a bazilikából kinőtt sötét láb tapos rá egy izmos férfialakra. Az efféle *Sturm und Drang* hangulatú és militáns kép sem a jelen kereszténynek valódi szituációját nem tükrözi — mert, ismétlem, valójában belülről emésztődik, nem a külső támadások veszélyeztetik, azok csak erősítenék, ha komolyak volnának, de az utolsó komoly kritikus 1900-ban meghalt —, sem a finom elemzések hangján beszélő szerzőhöz nem illik.

Olvasókönyvet tartunk a kezünkben. A hitről szóló könyveket akkor olvassuk helyesen, ha nem a hit mint olyan dokumentumaként, vagy mások hitéről szóló beszámolóként olvassuk, hanem tükröként tekintünk rájuk, azt kérdezve: vajon a könyvben foglaltakban miként ismerem rá a magam hitére. Romano Guardini hiteles tükröt tart elénk. (Ford. Kerényi Dénes; *Kairoshoz Kiadó*, Budapest, 2015)

GÁSPÁR CSABA LÁSZLÓ

ERDÉLYI ZSUZSANNA: MÚLTUNK ÍRATLAN LÍRÁJA Az archaikus népi imádságműfaj háttérvilága

Lapozgatva és olvasva a több mint ezer oldalas könyvet, évtizedes történekek váltak jelen idejűvé emlékeimben. Ez a könyv a szerző fél évszázados tudományos munkásságának lenyomata, hű tükröje. Egy hatalmas mű, ami tartalmazza a kutatói pályája teljes ívét, attól kezdve, hogy rátalált témájára, majd a pályatársakkal kérdést kérdésre halmozott, amelyek nagyobb részére meg is találta a választ. Az írásokból így bomlik ki egy népköltészeti műfaj 20. századi kutatástörténete és ismerjük meg egy szinte párja nélküli, eredményes kutatói pályát, egyéni életét. Egy olyan életpálya, amelynek magam is

szemlélője, alkalmanként kísérője és résztvevője lehettem. A tanulmányokat olvasva ezért sokszor feltolultak személyes emlékek az 1970-es évekből, vagy akár a későbbi évtizedekből.

Aki meg akarja ismerni a filológusok életét és gondolkodását, munkamódszerét, azoknak bátran ajánlható ez a könyv, amelynek lapjairól mindez szépen kibomlik: hogyan talál rá egy kutató témájára, vagy ebben az esetben: hogyan találja meg a téma elkötelezett kutatóját, hogyan alakítja ki kutatási és elemzési módszertanát, hogyan képezi magát a munka során csak azért, hogy egy-egy kifejezést, egy-egy gondolatkört jobban megérthessen, egyáltalán megérthessen és meg tudjon magyarázni. Hogy egy-egy — a szóbeliség miatt — szövegében „romlott” változatot el tudjon helyezni lelkiségi áramlatok folyamában, ezáltal korhoz és társadalomhoz kösse, megállapíthassa az írásbeliség és a szóbeliség közti folytonos átjárás konkrét és/vagy lehetséges módját. Hogy a magyar nyelvhez kötött imádságokat más nyelvi kultúrákban is megvizsgálja, kiderítse egyetemes („katolikus”) jellegüket. Hogy utána járjon, vajon protestáns népköltésznél is élő hagyományról van-e szó?

S ez eddig még csak módszertan, társadalmi és történeti, spirituális háttér. Lényegében a ferences passió-misztika középkori és barokk kori lenyomata, amely máig Istenhez emeli a hívő embert.

Ezt követi a szövegelemzés. Az archaikus imádságok nagy része szélesen hömpölygő szabad verselés, rímes vagy rímtelen szöveg, telis-tele szokatlan kifejezésekkel, meghökkentő, szürreális költői képekkel, gyakran párbeszédészettel, a szenvedéstörténet olykor naturalisztikus elbeszéléssel, szaggatott, balladaszerű tömörítéssel. Egy olyan nyelvi világot képviselnek, ami a mai olvasót messze, a nyelvújítás előtti századokba röpíti vissza. Ezért érthetjük meg könnyen, hogy költőink — a nemrég elhunyt Juhász Ferencel az élen — miért fogadták egyöntetű elragadtatással az Erdélyi Zsuzsanna által közzétett imákat. E gesztusokkal beemelték a népi imádságok szövegeit az irodalomba, és már akkor látható volt, hogy így nyújtottak védelmet a kutatóknak. A politikai hatalom nem hagyhatta figyelmen kívül Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Gergely Ágnes és mások lelkes fogadtatását. Sok költőt (Szabó Ferenc, Polner Zoltán, Tóth Sándor, Major-Zala Lajos, Nagy Gáspár, Iancu Laura és mások) meghihlettek akkor és azóta is ezek a régies hangzású, sajátos képeket alkalmazó imádságok. A zeneszerző Kocsár Miklós hat imádságot kórusműben dolgozott föl. A magyar szövegfolklor palettáján Erdélyi Zsuzsanna kutatása és elemzése révén új műfaj jelent meg: az archaikus népi imádság lírai, dramatikus és epikai jellemzőket fölmutató műfaja.

Am Erdélyi Zsuzsanna nem állt meg a szövegelemzésnél. Mindig nagyon foglalkoztatta őt az

imádságot használó ember. Mert Erdélyi Zsuzsanna gyűjtőmunkája nemcsak az imádságszövegek összeszedésére és funkcióbeli adatainak rögzítésére szorítkozott. Meg akarta ismerni az imákhoz kapcsolódó tudati és lelki hátteret. Ezért mélyinterjúkat készített, amelyekből mindig kibomlott egy-egy megismételhetetlen, szenvedésekkel, bánattal és örömmel teli életút, amely a mély hit köteleivel kötötte magát össze Jézus értünk vállalt szenvedéseivel, megváltásunk történetével. És különösen Mária életével, sorsával, akivel emberként, édesanyaként jobban azonosulni tudunk. Jelen van tehát a passió-epika és a Mária-síralmak középkori költészete. (Eszembe jut egy gömőri, péterfalai beszélgetésem, amikor a Jézus szenvedéséről szóló pénteki imádságot magnetofonomba mondó asszony sírásba csukló hangja miatt háromszor rugaszkodott neki az imádságnak. Aki átélt ilyen kutatási tapasztalatot, az megértheti, hogy milyen mélységei vannak, lehetnek a lelki életnek.) Az ember élete így erős szállal kapcsolódik össze a Megváltó és Édesanyja életével. És erre az erős támaszra hagyatkozva volt képes az ember minden nehézség ellenére leélni életét. Olyan vallomásokat olvashatunk némely tanulmányában, ami mindezt igazolja. Hasonló megrázó erejű sorsok tárulnak fel az Erdélyi Zsuzsannának küldött, közzé nem tett — itt csak idézett — hatalmas levelezésből is.

A teológus azt kifogásolta: az imádságok nem mutatják föl az örömhírt, a föltámadást, amivel az értünk szenvedő Krisztus úrrá lett a halálon és minket is erre a sorsra, örök boldogságra hívott meg. Ám a szenvedéstörténet és a Krisztus-halál hangsúlyosan jelenlévő gondolata korjelző lehet. Más teológusok az imádság általi, főleg az imádságzáradékokban megfogalmazott, a bűnbánat szentségét kizáró üdvözölési lehetőségeket utasították vissza. Ez azonban megint korjelző, hiszen a bűnbánattartás rendje is hosszú évszázadok teológiai vitáiban formálódott és nyerte el mai formáját. Imaszövegeink tehát egy korai időszakba visznek vissza bennünket.

Erdélyi Zsuzsanna a magyar imádságok párhuzamait megtalálta és közölte a velünk együtt élő népektől, valamint Európa csaknem minden nyelvi kultúrájából. Megmutatva ezzel a szkeptikus világnak is: Európa közös, azonos keresztény szellemi alapokon áll. S ez a közös keresztény kultúra bizony összeköt bennünket, magyarokat a szláv népekkel, a románokkal, a németekkel, az olaszokkal vagy a calabriai albánokkal akkor is, ha kétoldalú viszályainkban elfelejtjük, vagy politikai gondolkodásunkból tudatosan nem létezőnek nyilvánítjuk.

Erdélyi Zsuzsanna nagyon tisztelte adatközlőit, szerette őket, nyitott szívvel közeledett hozzájuk, s ők ezt megérezték. A sokszor analfabéta adatközlőknek felelősségvállalását nagy erkölcsi tel-

jesítménynek tartja. „Nélkülük nagyon tudatlanok lennénk mi okos írást tudók” — írta. Az írástudatlanok felelősségeként írta le azt a folyamatot, hogy megtartották mindazt, amit másutt, szerencsésebb népek esetében az írásbeliség őrzött meg.

A könyv első tanulmánya még a népköltészet színszimbolikájáról szól. Ebben az 1950–1960-as éveknek a Lajtha-csoportban szerzett sok-sok kutatói tapasztalata, valamint gondos filológiai munkája összegződött. Kiformálódott egy szövegelemző módszertan, aminek Erdélyi Zsuzsanna később óriási hasznát veszte. Majd a tanulmányok mindinkább az archaikus imádságokról szólnak és használóikat sokféle szempontból mutatják be. A szóbeliség mellett Erdélyi Zsuzsanna újra és újra rátalált a 18–20. századi kéziratos énekeskönyvekre és íróikra, hiszen kutatásának fontos forrásait jelentették. Az imádságokat mind finomabb részleteiben elemezte. Közülük különösen megfogja az olvasót az imádságok látomásformáinak bemutatása, a szentek — különösen a magyar szentek — énekeinek elemzése. És újra meg újra Mária. Az archaikus imádságoknak az erős Mária-központúsága. A ferences lelkiség. És minden írásan átsüt Erdélyi Zsuzsanna érzelmi érintettsége.

A könyvet a nagypapa Erdélyi Jánosról, az Erdélyi Zsuzsanna életére nagy hatást gyakorolt Lajtha Lászlóról, Bálint Sándorról, Domokos Pál Péterről, Juhász Ferencről és a „hajszolt előadótakat” kísérő művészekről: Jancsó Adriennről és Török Erzsiről szóló írások zárják. Jól érzékeltetve azt, hogy Erdélyi Zsuzsanna milyen tudománytörténeti vonulatba sorolta önmagát, kiknek a munkájára és emberi-erkölcsi tartására hagyatkozott. A „Ráadásban” plakát-dokumentumok, lemez- és könyvborítók, Gyulai Líviusz könyvillusztrációi, Jámborné Balog Tünde drámái, imádságoktól ihletett batikjai, néhány levélmásolat látható. A rövid életrajzi vázlat után pedig munkásságának, publikációinak teljes listáját olvashatjuk.

Erdélyi Zsuzsanna lezárt életművet hagyott maga után. Könyvein kívül e kötetben közzétette minden tudományos jellegű tanulmányát. Hagyatékában csupán hatalmas gyűjtési levelezése, a vallási ponyvák, a kéziratos énekeskönyvek és az előkészített Mária-líra anyag megírása vár feldolgozóra, folytatóra. *Múltunk íratlan lírája* címmel kiadott posztumusz kötetébe még maga gyűjtötte össze a különböző helyeken megjelent írásait. E munka a „...Századokon át paptalanul...” című könyvével együtt megmutatja a mai olvasónak, „hogyan lett e látszólag kicsiny, és a legegyszerűbb emberek lelki világához tartozó szöveganyagból az egész magyar kultúrát befolyásoló mozgalom. A magyar néplélek ünnepi megnyilvánulása (...)” (Voigt Vilmos). (*Kalligram*, Pozsony, 2015)

BARNA GÁBOR

KÖNYVEK KÖZÖTT

„A BOLDOG KÖLTŐ”

Ezzel a címmel adta közre kitűnően tájékoztató magyarázatokkal Bors Anikó a 20. századi katolikus líra vezéralakja, Harsányi Lajos *Őnarcképét*, azaz önéletírását és válogatott verseit a Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai között. Nem tudhatom, hány olvasóhoz jut el a szép kivitelezésű könyv, megjelentetése mégis fontos eredmény, hiszen egy olyan irányzat hiteles dokumentuma, amelyről hosszú ideig szólni sem lehetett, s mire megnyílt a lehetősége, újra nyomozni kellett forrásai és képviselőinek művei után, amelyek java része hiányzik a könyvtárakból és antikváriumokból. Harsányi Lajos egy helyen felsorolja, kiket sorolna a „katolikus irodalom” körébe. Szép hosszú lajstrom. S hogy milyen színvonalat képviselnek, műveik ismerete híján lehetetlen megmondani. Kivételt jelent Sík Sándor, aki mintha szűknek érezte volna a maga számára ezt a kategóriát, és mellette Mécs László, de rá is sokáig a hallgatás búrját borították, s szerepének, jelentőségének megítélésében jórészt csak Illyés Gyula, érzésem szerint kicsit elfogult, a katolikus költészetről írt tanulmányára hivatkoztak. Az idősebb papköltők egy részét teljesen elfelejtettük, érthető módon, hiszen lehetőség híján nem publikálhattak, a fiatalabbak közül Tűz Tamás került többször is a figyelem középpontjába, mint a tengeren túli magyar irodalom jelentős képviselője, idehaza pedig Csánád Bélát próbáltuk jelentősége szerint méltatni, de csillaga napjainkra mintha halványulna, holott a szó szoros értelmében jó költő és fordító volt.

Harsányi Lajos? Nos, az ő utóélete (és nem csak az „utó”) sem nevezhető harmonikusnak. Sok éve jelent meg Rónay György előszavával és válogatásában *Toronyzene* című kötete, lírájáról néhány fontos tanulmány (elsősorban Kunszery Gyuláé), „a többi néma csönd”. A most kiadott *Őnarcképének* gépelt, bekötött változatát még láttam, aztán elenyészett, hiába nyomozott utána édesapám, aki szerette volna részleteit közölni a Vigiliában. Hírek szerint egy irodalomkedvelő plébános birtokolta, de hogy ki, lehetetlen volt kideríteni. Nyilván elhunytá után került a levéltárba, ahol jó érzékkel felismerték jelentőségét, így végre szembesülhetünk a katolikus líra kezdeményezőjének önéletírásával és legfontosabb gondolataival. Jelek szerint nem volt túl boldog életének második része, midőn szegénysége és betegségei szorongatták, és igazi segítséget, szeretetet leginkább a tüneményes szombathelyi püspöktől, Kovács Sándortól kapott. Versei megjelentek az Új Emberben, melynek főszerkesz-

tője, Pénzes Balduin tisztában volt értékeivel és jelentőségével. Ijjas Antal pedig beleértő méltatást írt róla, amelyet azonban a cenzúra nem engedett megjelentetni (hogy milyen megfontolásból, rejtély; mit árthatott egy félresöpört papköltő a rendszernek?). Valljuk meg: ezek a versek vajmi keveset árultak el költőjük tehetségéről, ezek alapján aligha érthető, hogyan lett a fiatalok mestere, általánosan elismert vezéregyénisége a szerveződő katolikus irodalomnak. Ezekből a szonettekéből szerencsére nem válogatott Bors Anikó, viszont a költő kései szonett-terméséből jó érzékkel választott több szép darabot; idézem a *Mint a fogyó holdat*:

*Mint a fogyó hold, mely naponta kisebb,
és fényszikrája egyszer csak kilobban;
Úgy fogy az életem, s maholnap én is
kiégve fekszem rettentő síromban.*

*De nézd, a hold karéja újra feltűn!
Naponta nő, s lassan megint egész lesz.
Én nézem, nézem, és reménylő lelkem
egy olthatatlan biztos titkot érez.*

*Miként a hold megnő, és tiszta gömbjét
az űrben tündökölve újra látom:
az életem vak holdja is megújul,
ha rásüt majd a nap a másvilágon.*

Ezek az egyszerű vallomások és finom tájrajzok mutatják Harsányi költői erejét és tehetségét. Számára az apró jelek is a kegyelem sugallatai. Semmibe vette azokat a verseket, amelyekből hiányzik a teljesebb lét sugallata. 1913-ban a Magyar Kultúrában jelent meg *Az új költészet és etikája* kapcsolatot elemző tanulmánya, amelynek végkövetkeztetéséhez élete végéig ragaszkodott (s nem mellékesen egybehangzott a jezsuiták folyóiratának akkori, radikális kultúraszemléletével). „Ma senki sem vitatja el nálunk az új költészetnek [Adyékra céloz — R. L.], hogy a magyar költői nyelvet hatalmas lépéssel előre vitte, s olyan ragyogó költői nyelvet alkotott, mely zengzetességében, fordulatokban, meglepetésekben semmivel sem marad az európai művelt nyelvek alatt. Hozott egy új, a szivárvány színeiben színpompázó köntöst, amely beteg, ványadt tartalmat takar. Nos, az ébredő katolikus szellem, mely az idők minden produktumát föl tudja használni, cserélje ki ezt a beteg tartalmat, s a csillogó köntösbe öltöztesse bele a katolicizmus örökké egészséges, győzelmes, tiszta eszméit. És olyan modern, szimbolikus, katolikus költészetünk lesz, melyről ezelőtt tíz évvel még csak nem is álmodtunk. A jelek biztatók és szentséges meggyőződés,

hogy a magyar katolikus költészet reneszánsza közelget.”

Ez a jóslata nem vált valóra, mint ahogy az a terve sem, hogy külön írószövetségbe tömörítse azokat, akiket katolikus írókként tartott számon. Részben az jelentett akadályt, hogy tisztázatlan volt a fogalom, ki is valójában katolikus író, részben komoly ellenállással is szembetalálta magát: a kiválasztottak egy része — egyebek között Sík Sándor is — idegenkedett az ötlet megvalósításától. Bárhol működött is Harsányi, ő maga mindig irodalmi központnak, útmutatónak, a fiatal tehetségek felkarolójának bizonyult. Leginkább Tűz Tamás kötődött hozzá, de mesterének nevezte Kocsis László is. Egy helyen felsorolta az általa katolikusnak minősített írókat; óvatosan fogalmazva is szerény tehetségek, aminek az a magyarázata, hogy az ígéretesebb tehetségeknek inkább Sík Sándor híres tanulmánya jelentett útmutatást. Ő határozottan kiállt amellett, hogy a katolikus vallás nem jelenthet belépőt az irodalomba, sokkal fontosabb a tehetség. A harmadik nemzedékhez tartozók kivétel nélkül egyetértettek ezzel, ilyenformán a Harsányi által preferált irányzathoz tartozók még kisebb súlyt képviseltek, átütő, általánosan elfogadott író jóformán egyedül Mécs László volt, de ő sem csatlakozott a Harsányi által elképzelt írói körhöz. 1945 után pedig ugyanúgy kiszorították az irodalomból, mint az összes többi papköltőt, akiknek a *Hét évszázad magyar verseiben* sem szorítottak helyet. Ezt Harsányi Lajos teljes joggal sérelmezte, s a ki-rekesztettség ténye jogosan fokozta elkeseredettségét. A visszhangtalanság és a komoly publikálási lehetőségek erőszakos megszüntetése is magyarázza lírája színvonalának esését, s azt is, hogy rossz irányban kereste a kitörés lehetőségét szonettjeivel, melyek rimeltetése már-már kínos érzést okoz olvasójának. Az az írói csoportosulás, melynek irányítója, központja volt, megszűnt létezni, az élénk irodalmi eszmecserék baráti találkozásokká váltak, s ezeken is óvatosan kellett bánni a szóval: sohasem lehetett tudni, ki jelenti föl őket, ki a beépített ember. Megpróbáltatásait erősítették testi szenvedései, *Dante a pokolban* című versét félig-meddig önvallomásként is olvashatjuk:

— *Ez az ember járt a Pokolban —
Suttogták a háta mögött
S elképzelték körötte sok
Füstölgő torkú ördögöt.*

*Kövek között, megmérgezetten
Feküdni mítóasztalon,
Míg a professzor halkán mondja:
Istennél minden hatalom.*

*Ez is pokol, a poklok pokla,
Mert tűz a szörnyű szenvedés,*

*Mikor a méreg egyre rombol,
S naponta a húsba metsz a kés.*

*Eretnek nem vagyok. De érzem,
Hogy kések, mérgek közt bomoltan
Azért bírjuk a kint, mert Isten
Jelen van itt is, e pokolban.*

Életének alakulása, sorsa alapján, melybe be-
lejátszik hazája sorsa is, aligha nevezhető boldog
költőnek, még ha hitét, Istenbe vetett bizalmát nem
kezdtek is ki szorongattatása keserves évei. Ezt a
nem fogyatkozó hitet nagyon szép, bensőséges so-
rokban fogalmazta meg *A Test majd így búcsúzikban*:

*Megérdemlem, hogy itthagyj
És szállj az égbe vissza,
Kilobbanjon belőlem,
Mit gyújtottál, a szikra.*

*Folyvást értem remegtél,
Én meg gyötörtelek,
Hányszor megszöktem tőled,
Úztek vad kényszerek.*

*Futottam vad tévutakra,
Buktam múló gyönyörbe,
Alig találtam vissza
Hozzád megtépvő, törvő.*

*De zúgtak bár fölöttem
Orkánok és telek,
Azért mégis csak téged,
Téged szerettelek.*

Sok méltánytalanságot szenvedett, azokhoz hasonlóan, akik mesterüknek tekintették, tekintélyét mégsem kezdték ki a nehéz évek. (Szabó Ferenc például ma is büszkén emlegeti, hogy egyik versét Harsányi úgy minősítette: ő is elfogadta volna sajátjaként.) Ebben alighanem figyelmességének és nyitottságának is nagy szerepe lehetett. Sík Sándor visszahúzódóbb egyéniség volt, amúgy is rengeteg elfoglaltságot adott számára rendje ügyeinek intézése, amelyet olykor valóságos keresztnek érzett. Hogy a fiatalok ismerték-e terveit és szemérmesen rejtegetett verseit, nem tudhatjuk. Utolsó éveiben, egyre gyengülő állapotban keveset írt, érezte az öregedés súlyát és betegsége kínjait. Lábadozása közben mégis gyűjtögetni kezdte kényszerű elhallgattatása idején írt költeményeit. Ezekből született *Fegyverletétel* című kötete, mely csak 1992-ben jelent meg a költő utolsó éveinek hűségese társa és tanúja, Szobor Albert jóvoltából. Ezekben a műveiben folyvást kitekint az ellenséges világból, egy tisztultabb, igazabb létrend képe lebegett szeme előtt, s „reménylő lelke egy olthatatlan, biztos

titok” bizonyosságában emelkedett a kiábrándító valóság fölé.

A versekhez írt előszó költészetének megbízható, gondos összefoglalása, hiteles mérlege. Kétségtelen, hogy a katolikus líra megújulásának pillanatától kiszorult az irodalmi kánonból. Ennek nemcsak az említett színvonal-ingadozás a magyarázata, hanem az a fokról-fokra eldurvuló harc is, melyben egyik fél sem kímélte a másikat, s amelynek során a katolikus, vagy annak mondott irodalom általában védekező helyzetbe kényszerült. (Az igazságtalan bírálókat jellemző példája Karinthy Frigyes Sík Sándor pályakezdő kötetéről írt „méltatása” a Nyugatban.) Azt sem lehet vitatni, hogy a hazai katolikus irodalom nagy késéssel követte a nyugat-európai ösztönzéseket, a neokatolikusnak nevezett irodalom példáját. Illyés Gyulát ugyan Mécs László népszerűsége készítette fullánkos bírálata megírására 1933-ban, abban azonban igaza volt, hogy a papköltő számtalan fontos élményt nem él át, nem is fejezheti ki. (Hadd kockáztassam meg egy kiegészítésemet, amelyet Claudel példája is igazol — a mélyen és elkötelezetten hívó viszont olyan élmények birtokába juthat s fejezhet ki, amelyek az azokat nem átélők számára ismeretlenek. Az a kérdés, milyen színvonalon fejezi ki ezeket.)

Harsányi költészetének ismerői nagyjából egyetértenek abban, hogy hosszabb, a keresztény tanítást összegző verseiben ihlete meg-megbicsaklik, szándéka magasabbra tör, semhogy ihlete követni tudta volna. Ugyanakkor a Rába közelségében írt, nagyrészt leíró költeményei meghaladják a századvégi líra színvonalát. Nagy kár, hogy Kis József közvetítésével nem talált kapcsolatot a Nyugattal, és nem ismerte föl, hogy amit ványadtnak vélt, voltaképpen a modern magyar líra megjelenési formája. Mindezzel együtt vitathatatlan kezdeményező szerepe, melyet a katolikus líra átformálásában játszott, s önéletírása nagyon érdekes kor- és nemzedékrajz, irodalmi elveinek megbízható foglalatja, amely segíthet beleállítani a magyar irodalom folytonosságába. Köszönet illeti a kötet gondozóit. (*Győri Egyházmegyei Levéltár, Győr, 2015*)

RÓNAY LÁSZLÓ

SCHEIN GÁBOR: SVÉD

Számomra a kiváló irodalomtörténész-szépíró regénye alapfokon a magányról szól. Ennek több változatáról. Némi túlzással akár azt is mondhatnánk, hogy Schein Gábor regénye a magány enciklopédiája. Nincs ugyanis egyetlen szereplője sem, aki ne szenvedne a magánytól, s ilyenén a magány az a kötőanyag, amely a regény alakjait és fejezeteit egységes struktúrába szervezi. Az

viszont, hogy ki hogyan vállalja, illetve hogyan próbál megszabadulni az őt nemcsak életérzésként, hanem életformaként sújtó magánytól, az a regény szereplőinek élethelyzetétől függ, amely tetteiket, viselkedésüket határozza meg. Ahhoz, hogy egy regényben a magány drámai erővel bíró sorsmotívumként működjön, egyfelől szükség van egy kiváltó okra, másfelől pedig egy vele kapcsolatos háttérmotívumra. A *Svédben* a magányt előidéző ok valamilyen hiány, például a szeretet, a megértés, a kapcsolatteremtés, az őszinteség, a hit hiánya, aminek hátterében kivétel nélkül az egyes életeteket befolyásoló titok húzódik meg. Hogy ez a struktúra regényként funkcionáljon, annak érdekében Schein kétszálú történetet hoz létre. Az egyik szál a svédvonal, Grönewald úr, felesége, Teresa és fogadott gyerekeik, Ervin, s ennek Karinnal való házasságának és válásának története, a másik szál pedig a pesti vonal, melynek középpontjában Bíró doktornő, az éppen bezárás előtt álló lipótmezei OPNI pszichiátere áll.

A két szál, ahogy ezt mintegy keretként a regény indítása és záró epizódja is tanúsítja, szorosán egybefonódik. Az első oldalon arról értesülünk, hogy Grönewald úr, magas rangú svéd köztisztviselő „üzenetet küldött Budapestre Bíró doktornőnek, hogy haladéktalanul szálljon repülőre”, s keresse őt fel Stockholmban, a regény Budapesten játszódó zárófejezetében pedig Grönewald adoptált fia, Ervin és Bíró doktornő budapesti találkozásáról olvashatunk. A kezdet és a vég közötti epizódokban formálódik a svéd-magyar helyszíneken játszódó, kiválóan vezetett regény cselekménye.

Grönewald úr történetindító kérését az indokolja, hogy a halálára készülő magára maradt férfi élete legnagyobb titkát akarja rábizni Bíró doktornőre: találkozzon Ervinnel és közölje vele, hogy nem Grönewaldék fia, hanem — mivel „házasságuk — Teresával — szerencsétlen csillagállás alatt kötött”: gyerekeik nem lehetett — az 1956-os eseményeket követően egy osztrák menekülttáborból adoptált magyar fiúcska, akit ők sajátjukként neveltek fel. Hogy a svéd diplomata éppen Bíró doktornőt választotta postásául, abból adódott, hogy az Ervin anyja után Pesten hivatalokban és temetőben kutakodó Grönewald úr egy véletlen találkozás során megtudta, a nő annak a pesti intézetnek volt a kezelője, ahol Bíró doktornő dolgozott. Grönewald úr természetesen maga is közölhette volna „fiával” az évtizedeken át titkolt igazságot, de mivel Ervinnel való, különben sem túl közvetlen viszonya megszakadt, kénytelen volt közvetítőt keresni, s erre jobb megoldást nem találhatott volna a pesti doktornőnél, akitől pontosan értesült Ervin anyjának, Stiller Annának sorsáról, és ugyanakkor ily módon meg-

őrizhette saját inkognitóját is, ami a magánytól szenvedő, de ezt készségesen vállaló, életstratégiaként választó férfi számára mindennél fontosabb volt. A magány a regény minden fontosabb szereplőjére jellemző létforma. A csak a hivatásának élő Bíró doktornő számára, aki „mindig nehezen viselte el egy másik ember közelségét, ha csak nem páciense volt az illető”, éppen úgy, mint az 56-os események következtében krónikus paranoid skizofréniában szenvedő hithű kommunista Stiller Annának, vagy Ervinnek, valamint a történet időnként fel-feltűnő mellékszereplőinek, Karinnak, továbbá Bíró doktornő három orvos barátjának, sőt annak az özvegynek is, kitől Grönewald úr Bíró doktornő elérhetőségét kapja. De Grönewald úr magánya minden szereplőt tekintve a legnyomasztóbb, és ez teszi őt a regény főszereplőjévé, amint erre a mű címe is utal. Házassága alig több formális kapcsolatnál, Ervinnel sohasem tudott apai viszonyt kialakítani, jöllehet erre kísérletet tett, de kudarcot vallott. Ahogy ezt egy vonatút példázza, amikor már-már arra szánja el magát, hogy Ervinnek elárulja a nagy titkot, de az utolsó pillanatban megtorpan. Ha csak teheti, kerüli más, főleg idegen emberek társaságát. Nem csoda, ha saját külön világot teremt, ahová bezárkózik. Lakása egyik szobáját, ahová mindenkinek tilos volt bemenni, sajátos múzeummal alakította. Ide gyűjtötte azokat a többnyire haszontalan („Volt ott minden, a természet ezer kacatja”), de katalogizált rendbe vett tárgyakat, melyek mindegyikének kivétel nélkül „története van”. Mondhatnánk személyazonossággal rendelkezők, s ilyenén akár élő lényeknek is tekinthetők, s mint ilyenek Grönewald úr társai is lehetnek („Neki ez a szoba jelentette az otthon”). Joggal érzi tehát, hogy a „tárgyak” rá „vannak bízva”, neki kell őket történetük által megőriznie. Értethető, hogy amikor halálán van, szinte minden tárgyat összetör. Szinte, mert amikor Grönewald halála után Ervin ebbe a különös múzeum-raktár helyiségbe lép azzal a szándékkal, hogy összeszeűzza „ezeket az ostoba tárgyakat, elpusztítsa mindazt a rosszat, ami évek alatt felgyűlt közöttük”, látja, „apja” már megelőzte. Viszont meglepődve tapasztalja, hogy egy épen maradt polcon „saját gyerekkori tárgyait találta”, melyeknek számára jól ismert történetük van. „Egy jobb lábas lakkozott fekete cipőt, az első ünneplő cipőjét. Egy kötött kesztyűt, amelyben hógolyózott. A lila töltőtollat, amellyel megtanult írni. Egy zöld zsírkréta csomkját. Egy csorba bögrét. Egy gyógyszeres fiolában egy fűrt haját, egy másikban egy fogat. Egy hajómodellt és egy kötött sapkát.” Nem lehetett kétséges számára, hogy mindezek az „apróságok” valójában apja iránta való, titkolt szeretetének bizonyítékai. „Szeretet — ugyan már,

fut át benne! — miféle szó ez?” „Szeretet — írja válásuk után éppen Karinnak, akivel legalább egy rövid ideig talán boldog is volt — nekem ez féltelmes szó.” Magától értődik, hogy a regény utolsó fejezetében Ervin és Bíró doktornő pesti találkozása sem végződik szerencsésen, bár mindkét részről megvan rá a készség. (*Kalligram*, Budapest, 2015)

GEROLD LÁSZLÓ

EPISCOPUS, ARCHIABBAS BENEDICTINUS, HISTORICUS ECCLESIAE Tanulmányok Várszegi Asztrik 70. születésnapjára

A több mint ezer esztendő s pannonhalmi apátság bencés közössége 2016. január 28-án ünnepelte Várszegi Asztrik főapát születésnapját. A történelmi főpap tiszteletére világi tudóstársai a Szent Márton-hegyi ünnepség másnapján — az ünnepelt születésnapján — egy közel ötven egyháztörténelmi témájú tanulmányból álló kötetet adtak át neki.

A kötet jelentőségét a negyvenöt elismert történész, kutató adja, akik évek óta egyháztörténelmi tárgyú tanulmányaikkal és kötetekkel jelennek meg az olvasók előtt. Ezen a ponton köszönetünket kell kifejezni az ünnepeltnek és a szerkesztőknek, hogy a Magyar Egyháztörténelmi Enciklopédia és a Magyar Egyháztörténelmi Vázlatok köré szervezve alkotó közösségé kövacsolják már negyedévszázada az egyháztörténelmi foglalkozó kutatókat.

A kézhez álló, több mint hatszáz oldalas kötet tartalomjegyzékét lapozva az eltelt bencés századok elevenednek meg. A szerkesztőket dicséri a kötet szerkezetének olvasó által is könnyen áttekinthető kialakítása, azon nehézség ellenére is, hogy a kutatók jól láthatóan főleg az elmúlt 2–3 évszázad történetéről írták tanulmányaikat. A bencés rendtörténettel foglalkozó írásokat külön szervezték, majd időrendi témakörök alakítottak ki és ehhez rendelték a tanulmányokat. Így lett témakör szerint a *Benedictina* tizenkettő, a *Saeculi XV–XVI* hat, a *Saeculi XVIII–XIX* kilenc, a *Saeculum XX, ante 1945* kilenc és a *post 1945* szintén kilenc tanulmányt tartalmazó „fejezet”.

Az első témakör — a *Benedictina* — elkalauzolja az olvasót az első ezredforduló környéki nehézségektől (tizedjog), a technikai és szellemi kultúra társadalmi átadásának embert próbáló feladatától (vízimalmok és imatársulat, könyvtárak és iskolák) a rendi felosztás kínos megélésén át a 20. század nehézségéig, amelynek leküzdése a további megmaradás záloga. Előbbire

a bencés rend történetének nemzetközi forrásai-
ból kapunk választ. A vatikáni levéltár anyagá-
ból Johan Ickx írása nemcsak hiánypótló az
1802-es rendi visszaállítás tárgyában, hanem to-
vábbi Magyarországon található források kutató-
sára ösztönöz. Az utóbbit tekintve már napjaink
elevenednek meg a sorok között: „Megfigyeltek
és figyeltettek, beszervezettek...”, de ezt érez-
hetjük a zirci apát pannonhalmi hónapjainál is,
amikor a rátermett utód megnevezése a megol-
dásra váró feladat.

A következő fejezetben a 15–16. századba lé-
pünk és újabb szerzetesrendekről, ferencesekről
és pálosokról olvashatunk, majd Monok István
tollából a Köztes-Európa könyvtörténetébe pil-
lantuk bele, és „összefoglaló gondolatai”-nak
megértéséért tényleg érdemes olvasni tanul-
mányát.

A 18. és 19. századról szóló kilenc tanulmány-
nál mintha a szerzők mozaikkockái rajzolnák
meg a kort. A török kiűzése után elinduló térké-
pészeti munka, majd a kor kulisszái mögé látó
egyházi férfiak naplója, titkos levelezése segít ér-
telmezni a két évszázad eseményeit. A 19. szá-
zad közepének hétköznapi életbe is bepillantást
nyerhetünk Zakar Péter írásában.

Az utolsó három kitűnő tanulmányban azon-
ban a kor miatt mintha valaminek a végét érez-
nénk, az elszalasztott lehetőségeket és a csaló-
dást. A görögkatolikus püspökség felállításának
1881-es terve éppúgy „fűsbe ment”, mint Ort-
vay Tivadar egyháztörténész jobb megbecsülése
(egyetemi katedra, egyházi tisztség).

A 20. század elejétől az 1990-es évekig két fe-
jezetben összesen 18 tanulmányt olvashatunk
közel 260 oldal terjedelemben. A szerzőket tek-
intve a legfiatalabb kutatónak (Rétfalvi Balázs)
és a szerzők doyenjének (Rosdy Pál) sorai is itt
találhatóak. Ezen a ponton véleményünk szerint
nemcsak a fiatal nemzedékek és a már tapasztal-
taltabb egyháztörténészek közös munkájának
eredménye látható jól, hanem a lábjegyzetek ta-
nulmánya alapján a már korábban említett közö-
ségé is. Szép számmal lehet a Magyar Egyháztör-
téneti Enciklopédia és a Magyar Egyháztörténeti
Vázlatok munkáira utaló hivatkozásokat olvasni,
több helyen pedig a már megvédett doktori
disszertáció bibliográfiai adatai jelennek meg,
így is emelve a kötet szakmai rangját.

A kötet további jelentőségét adja, hogy az ün-
nepelt *curriculum vitae*ja után Ásványi Ilona és
Horváth Sára szorgos munkájának köszönhe-
tően olvasható a tudós főpap írásainak bibliog-
ráfiája. A könyvek, tanulmányok címeit nézve,
a folyóiratok, interjúk, bevezetők, köszöntők,
ajánlások hosszú sorát követve a történész és a
társadalmi felelősséget is szem előtt tartó főpap

képe rajzolódik ki előttünk. (Szerk. Somorjai
Ádám OSB és Zombori István; *Magyar Egyház-
történeti Enciklopédiai Munkaközösség*, Budapest,
2016)

JANZSÓ KÁROLY

TUSOR PÉTER: PÁZMÁNY, A JEZSUITA ÉRSEK Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány)

Tusor Péter monográfiája Pázmány Péter élet-
művének egy „epizódjára” összpontosít: a jezsuita
Pázmány Péter bonyodalmas érseki kinevezését,
főleg annak *politikai hátterét* elemzi újabb doku-
mentumok felfedezésével.

Pázmány érseki kinevezésével kapcsolatban
újra megvizsgálta azt a központi kérdést: „*Jezsuita
maradt-e Pázmány mint érsek?*” Ezzel a címmel Lu-
kács László Rómában élt történész rendtársam
magyar nyelven egyszerűsítve, rövidítve össze-
foglalta alaposabb *francia nyelvű tanulmányunkat*,
amely a Rendtörténeti Intézet folyóiratában
(AHSI) jelent meg.¹

A fiatal történész, Tusor Péter ilyen előzmé-
nyek ismeretében, a rá jellemző „lendülettel” —
számos újabb történeti dokumentumot is felku-
tatva — újrabogozta Pázmány érseki kinevezé-
sének bonyolult történetét. Kicsit talán bonyolí-
totta is számtalan ismétléssel, az újat hozó
politikai és egyházipolitikai kitérőkkel. Szerencsére
végül a X., *Összefoglaló* fejezet átláthatóan vá-
zolja a kutatást.²

Muzio Vitelleschi generális és római munka-
társai — nevezetesen vikáriusa, az osztrák F. Alber
— egy ideig a Társaság Alkotmányára, a jezsui-
ták 4. fogadalmára hivatkoztak, amelyek értel-
mében az ünnepélyes fogadalmas csak pápai pa-
rancsra vagy felmentésre fogadhat el püspöki
méltóságot. Persze végül meghajoltak a pápai
döntés előtt. A Habsburg-párti Melchior Klesl bé-
csi püspök ötletéről (*pro forma* lépjen át a szo-
maszka rendbe) és V. Pál engedélyt adó brevéről
mi is beszélünk.

Tusor Péter azonban nagyobb hangsúlyt fektet
a *Habsburg-diplomácia* erőfeszítéseire (Lodovico
Ridolfi római Habsburg-üggyvivő szerepe külö-
nösen fontos); joggal emeli ki a magyar katolikus
rendek és főpapok emlékiratát (élükön Hethesi
Pethe László és az ő megbízásából Partinger köz-
vetítését). (311–316.)

A *jezsuita* Pázmány érseki kinevezésének kés-
leltetését Tusor *főleg a magyar 1608/8. tc.-vel ma-
gyarázza* (47–56.), amely törvény „tiltotta, hogy je-
zsuiták egyházi javadalmat birtokolhassanak”.
A bécsi béke idevágó cikkét megerősítő, megle-
hetősen rövid 8. (koronázás előtti) cikkely ki-

mondja, hogy „a jezsuitáknak Magyarországon semmi állandó fekvő jószáguk és birtokjoguk ne lehessen”. Szerzőnk szerint tehát főleg ez magyarázza — a jezsuita rend ellenállása, valamint a Pázmány személye ellen indított rágalomhadjárat mellett — a nagyhatalmat birtokló *protestáns rendek* ellenállását a jezsuita kinevezésével szemben. „Ez az oka annak, hogy Habsburg-résről mindenképpen el kívánták érni: Pázmányt V. Pál még a kinevezés előtt vegye ki valamilyen módon a Jézus Társaságból.” (52.)³

Fontos új adalékkal szolgál Tusor arra vonatkozólag, hogy *miért éppen a szomaszka rendbe* való átlépést javasolta Klesl bécsi érsek Borghese bíborosnak 1616. január 11-én kelt levelében. (316sk.) Tusor szerint „a válasz egyszerű: a prágai nuncius, a Pázmány kinevezése mellett elkötelezett *Placido de Mara* éppen ekkoriban alapított a szomaszákáknak jól dotált kollégiumot dél-itáliai püspöki székhelyén, Melfiben. Innen jön tehát a kapcsolat.” (316.) Tusor részletesen kifejti az általa felkutatott dokumentumok alapján De Mara nuncius szerepét a terv megvalósításában, a Pázmány elleni rágalmak, feljelentések tisztázásában. (317sk.)⁴

Tusor Péter „mikropolitikai tanulmánya” Pázmány Péter érseki kinevezésének történetét az 1615–1616-os évekre összpontosítja; a szövevényes politikai és diplomáciai vonatkozásokat, a *Habsburg-ház és a Vatikán kapcsolatait* hosszan tárgyalja új dokumentumok alapján. De — amint Lukács Lászlóval megmutattuk — a Pázmány érseki kinevezése körüli bonyodalmak *hosszabb folyamatba* illeszkednek.⁵ Fontos a grazi professzor cenzúra-ügye és az 1610 után Felső-Magyarországon apostolkodó térítő elleni rágalmak („nő-ügy”: Balassáné Bakits Margittal való kapcsolata) miatt kitört lelki válsága, hiszen már Aquaviva generális engedélyét kérte, hogy átléphessen a karthauzi rendbe.

Tusor Péter így foglalja össze új monográfiája újdonságait: „A kutatás által eddig használt források eredetiben történő, kritikai, fontosabb esetekben filológiai igényű újraolvasása, illetve számottevő újabb dokumentáció hasznosítása az eddigiéknél részletesebb történeti rekonstrukciót tett lehetővé. Elvégzése során mindenekelőtt tisztázni tudtuk, hogy Pázmánynak érseki kinevezése előtt miért kellett átlépnie egy másik szerzetesrendbe.” (312.) Amint ezt már P. Óryval megmutattuk, valójában csak *pro forma* történt ez az „átlépés”, mert a jezsuita Pázmány csak novíciusjelölt volt a szomaszákáknál, de ott nem tett fogadalmat. Ha sajátos körülmények között is — pápai engedéllyel —, de egyházjogilag teljesen szabályosan lett esztergomi érsek. 1616. szeptember 28-i uralkodói kinevezésének elfogadá-

sakor a kánonokkal és lelkiismeretével összhangban járt el.

Végigkövetve bonyolult fejtegetéseit, dokumentumokkal alátámasztott érvelését, végül örömmel állapítottam meg, hogy Tusor Péter lényegében igazolta végkövetkeztetésünket: „Pázmány nemcsak személyes meggyőződése szerint, hanem jogerősen is jezsuita maradt.” („Collectanea Vaticana Hungariae, Classis I, vol. 13”, Gondolat Kiadó, Budapest – Róma, 2016)

SZABÓ FERENC SJ

¹Lásd Lukács László – Szabó Ferenc (szerk.): *Pázmány Péter emlékezete*. Róma, 1987, 197–267. Itt foglalta össze Lukács László francia nyelvű, alaposan dokumentált tanulmányunkat: *Autour de la nomination de Péter Pázmány au siège primatial d’Esztergom (1614–1616)*. Archivum Historicum Societatis Iesu 54 (1985) 77–148.

²A kötet a dokumentumok (339–390), a bibliográfia és az indexek után *angol nyelvű összefoglalót* nyújt (429–456) magyarul nem tudó olvasóknak.

³Tusor itt említi „az 1618. évi országgyűlésen háromszor is napirendre kerülő heves jezsuita-ellenes támadásokat”. Az udvar félelmei jogosak voltak, nem akarta felrúgni az 1608. évi 8. törvénycikkben rögzített megállapodást a rendekkel.

⁴Előzőleg bővebben: 25–45: „II/1. Ridolfi ügyvivő és De Mara nuncius tárgyalásai 1615 novemberéig.”

⁵Lásd a *Pázmány Péter emlékezete* című gyűjtőkötetben — Lukács László említett összefoglalója mellett — Óry Miklós SJ *Pázmány kegyelemvitája a grazi egyetemen* és Szabó Ferenc SJ *Pázmány hitelemzése a grazi De Fide traktátusban* című tanulmányt.

BALOGH GÁBOR: A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS A NEMZETISZOCIALISTÁK MAGYARORSZÁGON Főbb konfliktusalakzatok és modus vivendik

Az igen terjedelmes, több mint ötszáz oldalas összeállítás a szerzői előszó szerint azt tűzte ki célul, hogy bemutassa a hazai római katolikus egyház — elsősorban is a klérus —, illetve a nemzetiszocialista mozgalom egymáshoz és a környezetéhez való konfliktusos viszonyulását, a két fél között megfigyelhető konfliktusalakzatokat és modus vivendiket, főleg az 1931 és 1945 közötti időszakra összpontosítva. Arra vállalkozik, hogy a nagyrészt már ismert tényanyagot szociológiai fogalmak segítségével értelmezze, ám hangsúlyozza, hogy „morzsákat csipeget”, „csupán keresztmetszetét” (16.) kívánja adni a témának. Ugyanakkor érzékelhető az a törekvés,

hogy szélesebb történeti összefüggésekbe próbálja ágyazni a témát, ezért a katolicizmus 19. századi konfliktusait, elsősorban az egyházpolitikai küzdelmet is hosszasan tárgyalja.

A könyv hat tematikus fejezetre tagolódik. Az első mintegy bemutatja a konfliktusban részesnek tekintett feleket: a katolikus egyházat, a nemzetiszocialista mozgalmat, a hazai zsidóságot, végül a kormányzót és a kormányt, vagyis a korabeli magyar államhatalmat. A második fejezet az egyház „politikai arculatát”-t kívánja megfesteni: elsőként általánosságban vizsgálja a katolicizmus és a politika viszonyát, olyan periférikus területekre is elkalandozva, mint a klerikusok fegyverviselésének kérdése; majd részletesebben is kitér öt irányzatra, amelyeket a korabeli papság soraiban azonosít: a legitimizmusra, a keresztényfasizmusra, a nemzetiszocializmusra, a keresztényszocializmusra és a nyilas-keresztes-hungarista mozgalomra. A harmadik rész az egyház viszonyulását mutatja be négy tényezőhöz: a nemzetiszocialista (nyilas) mozgalmakhoz, az államhoz és a társadalomhoz, a nemzetiségi kérdéshez, valamint a zsidókérdéshez. A negyedik fejezet a *Kulturkampf és Kirchenkampf* címet viseli, és a német szakirodalomban meghonosodott fogalmak segítségével kísérel meg értelmezni a magyar katolicizmus 1890 és 1945 között megvívott közéleti konfliktusait, kitérve az állammal folytatott házasságjogi küzdelmekre, illetve a protestáns felekezetekkel fenn tartott viszonyra. A következő, *Konkordátumok és egyházpolitika* című rész először a *modus vivendi* példájaként értelmezett 1933-as német konkordátumot, illetve a Szálasi Ferenc-féle, megvalósulatlan konkordátum-tervezetet mutatja be, majd Adolf Hitler kereszténység-felfogását, a német újpogányságot, továbbá XII. Piusz pápának a II. világháború alatt tanúsított magatartását tárgyalja. Az utolsó fejezet néhány esettanulmányt hoz az 1945 után politikai tevékenységük miatt felelősségre vont egyháziakról, majd statisztikák segítségével próbálja meg elemezni az 1890 utáni fontosabb társadalmi változások hatásait a katolicizmus helyzetére. Végül a terjedelmes melléklet következik, amely különféle táblázatok mellett huszonnégy forrásszöveget tartalmaz.

A könyv számos olyan problémakört érint tehát, amelyek csak távolról, közvetetten vagy alig kapcsolódnak a tulajdonképpeni témához. Néhány, a szakirodalomból már jól ismert kérdés bőséges tárgyalása esetlegesnek tűnik, a fejezetek pedig nem igazán állnak össze szerves egésszé — a szerző nem is tesz kísérletet arra, hogy összegzésként levonja az általa leírtak tanulságait.

Egyes megállapítások kívül esnek a történet-tudomány jelenlegi konszenzusán, ami természetesen nem baj, az azonban igen, hogy a szerző rendre adós marad álláspontjának indoklásával. Az 1890-es évek magyarországi állam–egyház konfliktusát például következetesen kultúrharcként említi, noha azt ma már egyházpolitikai küzdelemként tartjuk számon, kifejezve a fokozati különbséget, hiszen a magyar államnak — Bismarck Németországgal ellentétben — nem volt célja az egyház teljes ellehetlenítése. Bizonyos állítások — például, hogy Teleki Pál halálának körülményei vitatottak lennének (79.) — csak a tudományos közegeken kívül értelmezhetőek, mások, mint hogy Mindszenty Józsefet „enyhe fajvédő-fasisztoid beállítódás” jellemezte volna (303.), letűnt időköt idéznek. Érdekes, hogy a könyv nem tárgyalja részletesen a katolikusok német megszállás alatti embermentő tevékenységét, amiben nemcsak a nunciatúra vett részt, hanem a klérus soraiból is számosan. Végül a szöveg egyenetlenségeire is fel kell hívni a figyelmet: bizonyos pontokon a szerző a publicisztikára jellemző eszközökkel él, így például a két világháború közötti zsidóságról írt eszmefuttatásait a szövegdobozban Landesmann György főrabbi 1993-as nyilatkozatával illusztrálja. Nem világos az sem, hogy milyen olvasóközönségnek készült a munka, és milyen ismeretszintet feltételez. Az első fejezet például igencsak alapvető tudásanyagot közöl, és az oktatási segédanyag-funkciót látszik alátámasztani a szövegdobozok gyakori alkalmazása is. Ugyanakkor más szöveghelyek kevésbé ismert eseményeket, személyeket is köztudottként kezelnek, ahol pedig elkelhetett volna a segítség a kevésbé tájékozott olvasóknak. (*L'Harmattan*, Budapest, 2015)

KLESTENITZ TIBOR

A MI ORSZÁGUNK

Horváth Csaba fizikai színháza lenyűgöző látványosságával könnyen maga alá temetheti nézőjét. Rendkívül finoman keveri a realista igényű színház pszichológiai motivációkra érzékeny aspektusait a tánc, a mozgás absztrakt stilizációjával. Látványkonceptiójának magva egy improvizációs drámajátékra épül, melynek alapja egy hétköznapi tárgy (mobiltelefon, krumpli, cigarettásdoboz, akármilyen), amit az improvizálóknak úgy kell felhasználniuk, hogy a jelenetben nem jelentheti önmagát. Ezek a tárgyak lesznek a Horváth Csaba vezette Forte Társulat darabjainak szinte kizárólagos kellékei. A második világháború idején az élelmiszerhiánytól szenvedő

ikrek történetét feldolgozó Agota Kristof-regény adaptációjában, *A nagy füzet*ben a kellékek kizárólag zöldségek, a díszlet pedig krumplival megtöltött zsákokból épült fal, mely éppen folyamatos jelenlétével jelenti önmaga hiányát, a nagymama házának falát, kerítését, majd ugyanúgy kínzóeszközzé alakul, mint ahogy a póré-hagyma ostromra, abban a kegyetlen Agota Kristof-féle világban, ahol mindenki éhes és éhesen kínozik mindenkit. Hasonlóképpen működik a nagy ívű történelmi drámába oltott Rómeó és Júlia-történet variációját feldolgozó *Irtás*, melyben a hatalomtól megszédült Rómeó a saját családját is képes feláldozni a hatalom oltárán. A feudális hatalmi viszonyokat szimbolizáló föld először műanyag zsákokban, majd a darab közepétől a színpadon szétszórva jelenti a hatalom tárgyát, amivel a darab egyik csúcspontjában csak úgy labdázunk a hatalmasságok.

A Tar Sándor halálának tizedik évfordulójára időzített új darab is, melyet Keresztury Tibor Tar novelláiból és saját tárcáiból állított össze, folytatja a hatalmi mechanizmusok vizsgálatának tematikáját. A szocializmus végnapjaiban kezdődő történet szereplői a társadalom peremén élő emberek, akik nemcsak az előző, diktatórikus rendszer vesztesei, de a rendszerváltás utáni demokratikus átmenetben sem találják meg a helyüket. Ennek a rétegnek, akik a *selejtgyárban* építették a szocializmust, itták a pálinkát és *fusziban* éltek le a saját életüket, elfelejtettek szólni, hogy a rendszerváltással megszűnik az állami biztonság időszaka, és a fejük felett meghozott döntések hatására fenekestül felfordul az életük. A darab csetlő-botló főhőse Sipos, akit fel-alá küldözgetnek a felbomló szocializmus bürokráciájában, ahonnan kiverelkedve magát egy keserű tanulsággal kerül utcára: bár neki mennie kell, a vezetés marad; a gyárat bezárták, a helyi pártszervezetet feloszlatták, a munkásszálló helyén irodaházat építenek, ő pedig kénytelen hazamenni kicsi falujába, ahol a többszörösen kitüntetett kiváló dolgozó a biztonságot adó Párt helyén csak pártokat talál. A demokratikus átmenet egyetlen pillanatba sűrűsödik.

A *Te országod* olyan máig ható, jelentős kérdéseket feszeget például, hogy hogyan keresik a helyüket a szocialista egypártrendszer szabályrendszerében is csetlő-botló emberek a demokrácia kaotikus világában, és milyen eredménnyel szocializálják bele az új rendbe az utánuk következő generációt. Keresztury darabjának válasza mind a két kérdésre lesújtó. A gyárat, mely ugyanúgy a lerészegedés helye volt, felváltja a kocsmá, ahol tovább folytatódik az alkohol általi önfelszámolás, és az új generáció sem lesz megértő ezzel a csetlő-botló társadalmi

réteggel, mely hagyja, hogy a fölé magasodó hatalmasságok döntsenek a feje felett.

Keresztury groteszk és realista elemekből építkező darabja furcsa elegyet alkot Horváth Csaba stílusával az előadásában, még ha nem is annyira furcsát, mint Jeles András 80-as évek elején készült — majd jóval később bemutatott — műfaji kalandozásokra épülő, de végül is a szocialista munkás étoszt kifordító filmje, az *Álombrigád*, melynek a központjából ugyanez a társadalmi réteg néz vissza ránk. Míg azonban Jelesnél maga a történetmesélés problematizálódik, addig Horváth Csaba előadásában a történetmesélésnek a különböző módjai kerülnek feszültségbe egymással. Ugyanis a szocializmus munkásvilágának penészes realizmusa kerül szembe a Forte Társulat esszencializáló előadómódjával, ezért egy sajátosan disszonáns előadást láthatunk, mely leginkább a komikus jeleneteket erősíti fel, ugyanakkor néhol a Tar Sándor eszköztelen prózájából építkező dráma ízléstelen, koszos világát az előadás látványosságában túlságosan patetizálja.

Az előadás központi tárgyai a selejtgyár műanyag csövei, melyeknek a jelentése ugyanúgy megsokszorozódik, mint a korábbi munkákban használt tárgyaké. Egyszer mint munkapad, máskor mint a vonat kéménye, de természetesen van olyan jelenet is, amelyben a freudiánus nézőknek nyújt primer élvezetet. Bár a motívumválasztás nem emeli ki direkt módon a darab központi problematikáját, mint az *Irtás*-ban vagy *A nagy füzet*ben, mégis megnyitja a jelentések megsokszorozódására fogékony nézők asszociációs kedvét, hiszen a csövek szűk folyosóikkal finoman érzékeltethetik a beszűkült világban ragadt szereplők jelentéktelen létét, mely részeg irányíthatatlansággal halad szintén jelentéktelen nemlétük felé. (Forte Társulat / Tar Sándor — Keresztury Tibor: *A te országod*. Rendezte: Horváth Csaba.)

MODOR BÁLINT

BORGMAN

A film kezdetén római katolikus templomban vagyunk, éppen vége a szentmisének, amelyen csak a pap és a ministráns van jelen, egyetlen hívőt sem látni. A lelkipásztor gyorsan átöltözik, puskát vesz magához és két társával — kezükben fejsze és csákány —, valamint egy kutyával izgatottan rohannak az erdőbe. Egy tisztáson gyors, türelmetlen mozdulatokkal ázni kezdenek, mintha életre-halálra keresnének valakit. A hajléktalan öltözetű Borgman a föld alatt húzódik meg, de észlelve a veszélyt, elmenekül, értesítve két társát is. Megnyugodva, táskával

a kezében egy szép, tiszta holland kisváros rendezett házaiba csönget be, tisztálkodni szeretne, és enni valamit, de két helyről is elutasítják. A harmadik helyen a fiatal férfi, Richard durván megveri, amikor azt állítja, hogy jól ismerte a feleségét, Marinát, aki ápolónőként kezelte őt egy kórházban, s össze is bújít vele. Ez hazugság, de Borgman eléri, hogy az asszonyban részvét ébred iránta, amiért a férje brutálisan viselkedett vele. Titokban befogadja a házukba.

Richard és Marina élete látszólag tökéletes, hatalmas családi házban laknak, három gyerekük van. Anyagi gondjaik nincsenek, a férj egy multinacionális cégnél dolgozik, a nő nonfiguratív képeket fest, nem derül ki, hogy valódi művész-e, vagy csak unaloműzésből nyúl az ecsethez. Ám az idill csak látszat, a házaspár a három gyerekkel alig foglalkozik, nevelésüket egy fiatal dán nevelőnőre, Stinára bízta. Borgman és társai — a két férfihez később csatlakozik két nő is — fokozatosan férkőznek be a család bizalmába.

Borgman és társai leginkább Mihail Bulgakov *A Mester és Margaréta* című regényének sátán alakjára és segítőire emlékeztetnek, azzal a különbséggel, hogy Bulgakovnál az ördög és démonai csak a rosszakat, a hazugokat büntették meg. Alex van Warmerdam filmjében viszont válogatás nélkül gyilkolnak meg mindenkit, aki az útjukban áll. Állíthatjuk, hogy a gonoszt megtestesítő Borgmanék megbüntetik Richardot és Marinát, a férfit rasszizmusáért, az asszonyt hűtlenségi kísérletéért, nevelési mulasztásaiért, de az, hogy megölik a senkinek ártani nem képes, jóságos lelkű kertészt, csak egyetlen dologgal magyarázható: Borgman számára ezzel nyílik meg annak lehetősége, hogy ő legyen Richardék kertésze, s így legálisan bejuthasson a házba. Ugyanilyen kíméletlenül pusztítják el a gyermekek orvosát is, nehogy keresztelje az útjukat.

A film mottója egy, a Jelenések könyvére aszociáló idézet: „És alászállottak a földre, hogy megerősítsék soraikat.” Ez a mondat azonban így nincs benne a Szentírásban, de kiválóan fejezi ki a filmbeli történéseket. Borgmanék célja, hogy a lelkeket szerezzék meg, ehhez pedig felváltva alkalmazzák a lelki ráhatást és a testi erőszakot. Borgman fizikai változáson megy keresztül, annak érdekében, hogy megszerezze a kertészi állást, leborotválja szakállát. Richard így nem ismeri fel, a gyerekek és Marina viszont igen. Borgman szinte semmit nem tesz annak érdekében, hogy meghódítsa a ház lakóit. Hűen a jelleméhez, hazug és gyilkos, lelkileg óriási hatással van Marinára és a három gyerekre. Szinte észre sem veszik, és elkezdnek vonzódni hozzá. Csakúgy, mint Stina, a dán nevelőnő. A leg-

kisebb gyerek, Izolda, az egyik démon, Ludwig tekintetének engedelmességgel kővel agyonüti a tőle segítséget kérő, fekvő férfit, akinek egyetlen „bűne” volt, hogy jelentkezett a kertészi állásra, s ezzel megzavarhatta volna Borgman terveit. Marina egyre jobban vonzódik Borgmanhoz, annak ellenére, hogy ő az, aki megéri, valami nincs rendben a ház körül, a rend felborult, minden összezavarodott. Csírájában talán még megvan benne a transzcendens iránti érzék, ami a férjéből, Richardból már teljesen kiveszett. „Valami erő leng körül minket... ami néha észrevétlenül belénk költözik. Valami kellemes melegség, ami megrészegít, de össze is zavar. Valami ártalmasnak a burka” — mondja Marina, de a csak szemmel láthatóan és kézzelfoghatóan hívó Richard semmit nem ért ebből.

A kezdetben gyönyörű, majd Borgmanék által teljesen feltűrt, sártócsákkal borított kert jelképezheti az elvesztett édenkertet, amelyből azonban hiányzik a teremtő Isten. A pap erőszakkal, puskával akarja legyőzni, elűzni a sántát, pedig az csak lelkileg és szellemileg volna lehetséges, ám — mint azt említettük — hívek már szinte egyáltalán nincsenek, nemcsak a templomok üresek, de az emberek szívéből is tudatból is hiányzik Isten. Amit a gonosz kíméletlenül kihasznál, és nem mulasztja el azt sem, hogy a Megváltó Krisztus ellen beszéljen. Amikor a gyerekeknek egy rémmesét mond el, amelyben a hívők Jézushoz imádkoznak, hogy szabadítsa meg őket az ötszáz fogú szörnytől, Borgman így fogalmaz: „...de amint azt ti is tudjátok, Jézus csak magával foglalkozik, velünk nem”.

Borgman és démonai fizikailag megsemmisítik mindazokat, akik az útjukban állnak, így Richardot és Marinát is. A gyermekeket és fiatal nevelőnőjüket, Stinát pedig lelkileg és szellemileg láncolják magukhoz. A film az erdőben kezdődik, és azzal végződik, hogy Borgman és kísérői eltűnnek a fák rengetegében, a három gyermekkel és nevelőnőjükkel, miután szüleiket elpusztították. A sötétség erői feljöttek a felszínre és elvégezték romboló munkájukat, anélkül, hogy bárki észrevette volna, hogy kikkel áll szemben. Jómódban élő ösztönlények, házuk homokra épült. A gonosz képviselői viszont hárman jöttek ki az erdőből, és újabb négy lélekkel gyarapodtak. (*Borgman*. Holland film, 2014. Rendező és forgatókönyvíró: Alex van Warmerdam. Főbb szereplők: Camiel Borgman; Jan Bijvoet; Marina: Hadewich Minis; Ludwig: Jeroen Perceval. Forgalmazó: *Mozinet*, 2015)

BODNÁR DÁNIEL

SOMMAIRE*Les jeunes et les médias sociaux*

- JUDIT BERTA: L'internet et les jeunes
 DÓRA P. SZILCZL: Face-to-face communication digitale
 MÓNKA ANDOK: L'enfance dans le cyberspace
 ■ Poèmes de György Czigány, Mari Falcsik, Zoltán Halasi et Laura Iancu
 PÉTER SÁRKÁNY: Responsabilité – identité – intégration
 ■ L'Église pour les réfugiés (Document de la Conférence des évêques allemands, 18 février 2016)
 ■ Entretien avec le père jésuite Péter Mustó

INHALT*Jugendliche und soziale Medien*

- JUDIT BERTA: Das Internet und die Jugendlichen
 DÓRA P. SZILCZL: Digitale Face-to-Face-Kommunikation
 MÓNKA ANDOK: Kindheit im Cyberspace
 ■ Gedichte von György Czigány, Mari Falcsik, Zoltán Halasi und Laura Iancu
 PÉTER SÁRKÁNY: Verantwortung – Identität – Integration
 ■ Leitsätze des kirchlichen Engagements für Flüchtlinge (Dokument der deutschen Bischofskonferenz, 18. Februar 2016)
 ■ Gespräch mit dem Jesuitenpater Péter Mustó

CONTENTS*Youth and Social Media*

- JUDIT BERTA: The Internet and Young People
 DÓRA P. SZILCZL: Digital Face-to-face Communication
 MÓNKA ANDOK: Childhood in Cyberspace
 ■ Poems by György Czigány, Mari Falcsik, Zoltán Halasi and Laura Iancu
 PÉTER SÁRKÁNY: Responsibility – Identity – Integration
 ■ Guidelines for the Church's Commitment to Refugees (Document of the German Bishops' Conference, 18th February 2016)
 ■ Interview with Father Péter Mustó SJ

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk száma száma: OTP

V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Lapunk megjelenését támogatja a Magyar Nemzeti Bank

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- Könyvek között
- SCHEIN GÁBOR Svéd
- Episcopus, Archiabbas Benedictinus, Historicus Ecclesiae. Tanulmányok Várszegi Asztrik 70. születésnapjára
- TUSOR PÉTER Pázmány, a jezsuita érsek
- BALOGH GÁBOR A római katolikus egyház és a nemzetiszocialisták Magyarországon
- A mi országunk
- Borgman

A SZEMLÉKET ÍRTÁK Bodnár Dániel, Gerold László, Janzsó Károly, Klestenitz Tibor, Modor Bálint, Rónay László és Szabó Ferenc SJ

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A fény szimbolikája a keresztény kultúrában
- A családról a szinódus után
- Kocsis Imre, Monostori Imre, Sággy Marianne, Takács Gyula és Tomka Ferenc tanulmánya
- Fecske Csaba, Gyukics Gábor, Jász Attila, Lackfi János, Mohai V. Lajos, Murányi Zita, Vasadi Péter és Vörös István írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

